

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

ÜNİVERSİTE ÖNCESİ FİNANSAL FARKINDALIK EĞİTİMİ
GEREKSİNİMİ: KAYSERİ İLİNDE ORTAÖĞRETİM
ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Armağan GÜLEÇ

Danışman
Prof. Dr. Ekrem YILDIZ

2019
KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

ÜNİVERSİTE ÖNCESİ FİNANSAL FARKINDALIK EĞİTİMİ
GEREKSİNİMİ: KAYSERİ İLİNDE ORTAÖĞRETİM
ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Armağan GÜLEÇ

Danışman
Prof. Dr. Ekrem YILDIZ

2019
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Ekrem YILDIZ danışmanlığında Armağan GÜLEÇ tarafından hazırlanan “Üniversite Öncesi Finansal Farkındalık Eğitimi Gereksinimi: Kayseri İlinde Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2019

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2019

(Unvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi Projesi olarak sunduğum *Üniversite Öncesi Finansal Farkındalık Eğitimi Gereksinimi: Kayseri İlinde Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../2019

Armağan GÜLEÇ

İmza

ÖN SÖZ

Günümüzde teknolojinin gelişimine paralel olarak finansal araçlardaki çeşitlilik de artmış bulunmaktadır. Bu çeşitliliğin farkındalığı noktasında toplumdaki bilgi eksikliği yanlış kararlara dolayısıyla maddi zararlara neden olmaktadır. Bu çalışmam ile iktisadi hayata sağlıklı bir başlangıç yapılması amacıyla bireylerde erken yaşta finansal farkındalık eğitimi verilmesinin önemi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmam süresince desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Ekrem Yıldız'a, Dr. Öğr. Üyesi Bahadır Uysal'a ve sabır ve hoşgörüsünden dolayı eşim Tenzile'ye teşekkür ederim.

ÖZET

Güleç, Armağan, “Üniversite Öncesi Finansal Farkındalık Eğitimi Gereksinimi: Kayseri İlinde Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019.

Günümüzde finansal hususlar bireylerin hayatlarının hemen her adımında önemli bir yere sahiptir. Bu noktada bireylerin finansal farkındalığa sahip olması ve temel finansal konularda yeterli düzeyde bilgi sahibi olması hem bireylere hem de ülkelere önemli kazanımlar sağlamaktadır. Bilhassa toplumların geleceği konumundaki genç bireylerin finansal farkındalık ve finans konularında bilgi sahibi olmaları önem arz etmektedir.

Bu noktadan hareketle çalışmada lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri ile finansal kavramlara ilişkin bilgi düzeyleri incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Kayseri’de öğrenim gören ve kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenen 388 lise öğrencisinin katılımıyla anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırmada toplanan veriler SPSS 24.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonucuna göre, lise öğrencilerin finansal kavramlar bilgi düzeyi ile finansal farkındalık düzeyi arasında pozitif ilişki bulunmaktadır. Okul türü, aile gelir durumu, aylık harçlık ve başarı ölçütü değişkenlerine göre öğrencilerin finansal farkındalık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamakta, cinsiyet ve sınıf düzeyine göre finansal farkındalık düzeyleri farklılık göstermektedir. Öğrencilerin finansal kavramlar bilgi düzeyleri; sınıf düzeyi, okul türü, aylık harçlık, biriktirilmiş para ve başarı ölçütü değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermezken, cinsiyet ve aile aylık gelirin göre farklılaşmaktadır.

Lise öğrencilerinin finansal farkındalığı ile finansal kavramlara ilişkin bilgilerinin artırılması noktasında finans eğitimleri planlanmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Bilgi, Finansal Farkındalık Eğitimi, Finansal Okuryazarlık, Finansal Erişim, Lise Öğrencileri.

ABSTRACT

Güleç, Armağan, “Pre-University Financial Awareness Training Requirement: A Study on Secondary School Students in Kayseri”, Master Thesis, Kırıkkale, 2019.

Today, financial issues have an important place in almost every step of individuals' lives. At this point, having individuals' financial awareness and having sufficient knowledge about basic financial issues provides important gains both for individuals and countries. In particular, it is important for young people who are in the position of the future of societies to have information about financial awareness and finance.

From this point of view, financial awareness of high school students and their knowledge about financial concepts were examined. For this purpose, a questionnaire was conducted with the participation of 388 high school students who were studying in Kayseri and were easily identified by sampling method. The data collected were analyzed using SPSS 24.0 statistical program.

According to the results of the research, there is a positive relationship between financial concepts knowledge level and financial awareness level of high school students. There is no statistically significant difference between students' financial awareness levels according to school type, family income status, monthly allowance and success criteria variables, and financial awareness levels vary according to gender and grade level. Students' knowledge of financial concepts; While there is no significant difference according to the variables of grade level, type of school, monthly allowance, accumulated money and achievement criteria, it differs according to gender and family monthly income. It is considered that it would be appropriate to plan financial trainings in order to increase the financial awareness of high school students and their knowledge about financial concepts.

Keywords: Financial Information, Financial Awareness Education, Financial Literacy, Financial Access, High School Students.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANZ	: Yeni Zelanda Bankacılık Birliği
ASIC	: Avustralya Menkul Kıymetler ve Yatırımlar Komisyonu
ATM	: Bankamatik (Automated Teller Machine)
EGFE	: Finansal Eğitim Uzman Grubu
FODER	: Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği
ICSA	: Uluslararası Menkul Kıymet Birlikleri Konseyi
IOSCO	: Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü
İAB	: İstanbul Altın Borsası
İFM	: İstanbul Uluslararası Finans Merkezi
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MKK	: Merkezi Kayıt Kuruluşu
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PACFL	: President's Advisory Council on Financial Literacy
PISA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SPL	: Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TKYD	: Türkiye Kurumsal Yatırımcı Yöneticileri Derneği
TSPAKB	: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
VOB	: Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
WBFN	: Dünya Bankası Aile Ağı (World Bank Family Network)

TABLÖLAR

	Sayfa No
Tablo 1: Finansal Okuryazarlık Tanımları	29
Tablo 2:SPK Finansal Eğitim Konuları	54
Tablo 3: Katılımcıların Demografik Verilerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler	70
Tablo 4: Finansal Farkındalık Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Özdeğerler Tablosu ...	74
Tablo 5: Finansal Farkındalık Ölçeği ile Aynı Örneklem ve Değişken Sayısına Sahip Rastlantısal Verisetinin Monte Carlo Simülasyonu ile Üretilen Özdeğerler Tablosu	75
Tablo 6: Finansal Farkındalık Ölçeği Maddelerinin Promax Rotasyonu Sonrası Faktör Yükleri	77
Tablo 7: Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett Test Sonuçları.....	80
Tablo 8: Finansal Farkındalık Ölçeği Güvenilirlik (İç Tutarlılık) Test Sonuçları	80
Tablo 9: Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi Testi Geçerlilik ve Güvenilirliği.....	81
Tablo 10: Katılımcıların Sosyal Demografik Özelliklerine Göre Finansal Farkındalık Ölçeği ve Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi Puanı Fark Testleri	84
Tablo 11: Finansal kavramlara yönelik farkındalık düzeyi ile Finansal Farkındalık Ölçeği ve Alt Boyutları arasındaki Korelasyonlar	87
Tablo 12: Araştırmanın Hipotezlerine Yönelik Özet Sonuç Tablosu	87

ŞEKİLLER

	Sayfa No
Şekil 1: Finansal Eğitimin Temel Konuları	11
Şekil 2: Finansal Okuryazarlık Süreci.....	33
Şekil 3: Finansal Eğitim ve Finansal Okuryazarlık	38
Şekil 4: Finansal Erişimin Önündeki Engeller.....	41
Şekil 5: Finansal Farkındalık Ölçeği için Paralel Analiz Grafiği	76

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR	iv
TABLolar	v
ŞEKİLLER.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM FİNANSAL FARKINDALIK EĞİTİMİ

1.1. Finansal Farkındalık Eğitimi Kavramı.....	4
1.2. Finansal Farkındalık Eğitiminin İşlevi ve Amacı	5
1.3. Finansal Farkındalık Eğitiminin Erken Yaşta Verilmesinin Önemi	8
1.4. Finansal Farkındalık Eğitiminde Yer Alması Gereken Temel Konular	10
1.4.1. Bütçe Yönetimi.....	13
1.4.2. Borç Yönetimi	13
1.4.3. Yatırım Kavramı.....	14
1.4.3.1. Bireysel Yatırımcı.....	14
1.4.3.2. Kurumsal Yatırımcı	15
1.4.3.3. Yatırım Kararını Etkileyen Faktörler.....	15
1.4.3.3.1. Dış Faktörler	15
1.4.3.3.1.1. Finansal İstikrar.....	16
1.4.3.3.1.2. Enflasyon.....	16
1.4.3.3.1.3. Mali ve Sosyal Politikalar	17
1.4.3.3.1.4. Aile ile Sosyal ve Kültürel Çevre.....	18
1.4.3.3.2. İç Faktörler.....	18
1.4.3.3.2.1. Yaş ve Cinsiyet.....	18
1.4.3.3.2.2. Yatırımcı Psikolojisi.....	19
1.4.3.3.2.3. Eğitim Durumu.....	20
1.4.3.3.2.4. Kişisel Gelir.....	21

1.4.4. Finansal Yatırım Araçları	21
1.4.4.1. Hisse Senetleri	21
1.4.4.2. Tahvil ve Bono	22
1.4.4.3. Repo	23
1.4.4.4. Mevduat	24
1.4.4.5. Yatırım Fonları	24
1.4.4.6. Krediler	25
1.4.4.7. Kredi Kartı	25
1.4.4.8. Vadeli İşlem Piyasaları	26
1.4.4.9. Gayrimenkul Sertifikaları	27
1.4.5. Finansal Dolandırıcılık	27
1.5. Finansal Okuryazarlık Kavramı	28
1.5.1. Finansal Okuryazarlığın Önemi	30
1.5.2. Finansal Okuryazarlığın Özellikleri	34
1.5.2.1. Parayı İyi Yönetmek	35
1.5.2.2. Finansal Sistemi Anlamak	35
1.5.2.3. Finansal Planlar Yapmak	36
1.5.2.4. İyi İletişim Kurmak	37
1.5.3. Finansal Okuryazarlık ve Finansal Farkındalık Eğitimi Arasındaki İlişki..	37
1.6. Finansal Erişim	38
1.6.1. Finansal Erişimin Önemi	40
1.6.2. Finansal Erişimin Önündeki Engeller	40
1.6.3. Finansal Erişimi Artırma Uygulamaları	42
1.7. Finansal Farkındalık Düzeyinin Yükselmesinin Bireye, Topluma ve Ekonomiye Etkileri.....	43

İKİNCİ BÖLÜM FİNANSAL FARKINDALIĞIN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK FAALİYETLER

2.1. Dünya’da Finansal Farkındalık Eğitimi Çalışmaları	45
2.1.1. Uluslararası Kuruluşlarda Finansal Farkındalık Eğitimi Çalışmaları	45
2.1.1.1. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü	45
2.1.1.2. Dünya Bankası	47
2.1.1.3. Avrupa Komisyonu	48
2.1.1.4. Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü (IOSCO)	48

2.1.1.5. Uluslararası Menkul Kıymet Birlikleri Konseyi (ICSA).....	49
2.1.2. Dünya Ülkelerinde Finansal Farkındalık Eğitimi Çalışmaları.....	49
2.1.2.1. ABD.....	49
2.1.2.2. Avustralya.....	50
2.1.2.3. Japonya	51
2.1.2.4. İngiltere.....	51
2.2. Türkiye’de Finansal Farkındalık Eğitimi Çalışmaları.....	52
2.2.1. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi (İFM).....	52
2.2.2. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB).....	53
2.2.3. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK).....	53
2.2.4. Borsa İstanbul (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası-İMKB).....	55
2.2.5. Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği-TSPAKB)	55
2.2.6. Diğer Kamu, Özel ve Toplum Kuruluşları.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÖĞRENCİLERE YÖNELİK YAPILAN FİNANSAL FARKINDALIK EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI

3.1. Dünya Geneline Yapılan Çalışmalar.....	57
3.1.1. Üniversite Öğrencilerinin Finansal Farkındalık Eğitimi Üzerine Yapılan Araştırma Örnekleri.....	58
3.1.2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Finansal Farkındalık Eğitimi Üzerine Yapılan Araştırma Örnekleri.....	61
3.2. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KAYSERİ İLİNDE ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

4.1. Araştırma Modeli	69
4.2. Araştırmanın Hipotezleri	69
4.3. Evren ve Örneklem	70
4.4. Veri Toplama Araçları	73
4.4.1. Kişisel Bilgi Formu	73
4.4.2. Lise Öğrencilerinde Finansal Farkındalık Ölçeği	73
4.4.3. Finansal Farkındalık Ölçeği - Geçerlilik Testi	79

4.4.4. Finansal Farkındalık Ölçeği – Güvenilirlik Testi.....	80
4.4.5. Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi Testi.....	80
4.5. Veri Analizi	81

BEŞİNCİ BÖLÜM BULGULAR

5.1. Lise Öğrencilerinin Sosyal Demografik Durumlarına göre Finansal Farkındalık ve Finansal Kavramlar Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi.....	82
5.2. Lise Öğrencilerinin Finansal Farkındalık Ölçek Puanları İle Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyleri Arasındaki ilişkinin incelenmesi.....	86
SONUÇ	89
KAYNAKÇA.....	95
EKLER.....	108

GİRİŞ

Finansal piyasalarda ve teknolojide yaşanan gelişmeler sonucunda finansal araçlarda ortaya çıkan karmaşıklık, finans konularında insanların bilgi seviyesini geliştirme ihtiyacını doğurmuştur. Bu durum, bireylerin finansal alanda verecekleri kararları da etkilemektedir. İnsanlar hayatlarının her alanında finansal sistem ile iç içedir. Dolayısıyla bu sistem içerisinde verecekleri kararlarda bilinçli tercihler yapabilmesi refah bir yaşam sürdürebilmeleri açısından önemlidir. Bireyin doğru kararlar verebilmesindeki öncelikli faktör, o alanda sahip olduğu bilgi seviyesi ve farkındalığıdır. Bu bağlamda bireyin finans bilgisini arttırarak finansal farkındalığa sahip olması, kişinin yaşam kalitesine doğrudan etki eden ekonomik hayatı açısından önem arz etmektedir.

Toplumun finansal farkındalık seviyesinin yükseltilmesi ile birlikte ülke ekonomisinin de kalkınacağı muhakkaktır. Günümüzde çok sayıda ülke ve finans kuruluşu tarafından finansal farkındalık eğitimlerine önem verilmeye başlandığı görülmektedir.

Nitekim son yıllarda ülke yönetimlerinin finansal farkındalık konusunda ulusal stratejiler üreterek yeterli ve doğru finansal bilgi seviyesine sahip finansal okuryazar bir toplum oluşturmayı hedefledikleri görülmektedir.

Günümüzde ekonominin yanı sıra demografik hayatta ortaya çıkan değişimler de finansal farkındalık konusunun önemini arttırmaktadır. Özellikle geçmişe kıyasla genç bireylerin finansal araç ve hizmetlere erişim ihtiyacının arttığı görülmektedir. Bu durum ekonomik hayata tam anlamıyla atılmadıkları dikkate alındığında gençlerin finansal bilgi desteği almalarını veya finansal farkındalıklarını yükseltmeyi zorunlu kılmaktadır. Finansal bağımlılık durumundan finansal bağımsızlığa doğru geçiş süreci olarak görülen gençlik evresinde, bireyin hayatına yönelik koyduğu hedeflerin gerçekleşmesinde öne çıkan başlıca faktör paranın doğru yönetilebilmesidir. Dolayısıyla toplumun genç yaşlarda finansal farkındalık eğitimi ile tanışması önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, lise ğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri ile finansal kavramlara ilişkin bilgi düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde; finansal farkındalık eğitimi ele alınarak finansal alana ilişkin eğitimlerin işlevi ve amacı, bu eğitimin erken yaşta alınmasının önemi, finansal eğitimin temel konuları, finansal dolandırıcılık, finansal okuryazarlık, finansal erişim açıklanmış, finansal farkındalık düzeyinin yükseltilmesinin birey, toplum ve ekonomi üzerindeki etkileri ortaya konmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde; finansal farkındalık eğitimi alanında dünya üzerinde ve Türkiye’de yapılan çalışmalar ortaya konulmuş, üçüncü bölümde ise öğrencilere yönelik yapılan finansal eğitim çalışmaları ele alınmıştır. Bu çerçevede öncelikle dünya genelinde üniversite ve ortaöğretim öğrencilerine yönelik yapılan eğitim faaliyetleri, sonrasında Türkiye’de yapılan finansal eğitim faaliyetleri incelenmiştir.

Son olarak Kayseri ilinde ortaöğretim öğrencileri üzerine yaptığım araştırma kapsamında, lise ğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri ile finansal kavramlar bilgi düzeylerine yönelik fark testi bulguları ve finansal farkındalık ile finansal kavramlar bilgi düzeyi arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon analizi bulguları açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL FARKINDALIK EĞİTİMİ

Küreselleşme ile birlikte önemi artan finansal farkındalık, günümüzde birçok ülkenin ve kuruluşun öncelikli konuları arasında yer almaya başlamıştır. Özellikle yatırımcı eğitime yönelik olarak ülkelerin ulusal stratejiler ürettiği görülmektedir. Finansal farkındalığın artırılmasına ilişkin en temel yöntem, bu konuda verilecek eğitimlerden geçmektedir. Finansal farkındalık eğitimleri ile birlikte bir ülke toplumunun bu alanda yeterli bilgiye ve doğru kararlar verebilme kabiliyetine sahip finansal okuryazarlar olabilmesi amaçlanmaktadır.

Finansal farkındalık eğitimi ile birlikte finansal riskler azalmakta, ayrıca bireyin daha ucuz ve kaliteli hizmet ve ürünleri talep edebilmesi sağlanarak finans piyasalarının daha şeffaf hale gelmesine ve piyasaların likidite ve derinliğinin artmasına fırsat oluşturulmaktadır (Satoğlu, 2014: 11). Finansal farkındalık kişinin vereceği kararlarda ve yapacağı seçimlerde finansal kavramlar hakkında bilgili olmasını, veriler kullanabilmesini, finansal araç ve konulara ilişkin tercihler yapabilmesini kapsamaktadır. Finansal farkındalık konusunda verilecek eğitim ile birlikte yatırımcının korunmasına hizmet edilmekte, bununla birlikte yasal düzenlemelerden ve uygulamalardan finansal yatırımcının haberdar olması sağlanmaktadır. (Bayram, 2010: 19).

Çalışmanın bu bölümünde finansal farkındalık eğitimi ele alınarak finansal alana ilişkin eğitimlerin işlevi ve amacı, erken yaşta bu eğitimin alınmasının önemi, bütçe yönetimi, borç yönetimi, yatırım araçları ve dolandırıcılık gibi finansal eğitimde yer alması gereken temel konular, finansal dolandırıcılık, finansal okuryazarlık ve finansal erişim konuları açıklanacak ve finansal farkındalık düzeyinin yükseltilmesinin birey, toplum ve ekonomi üzerindeki etkileri ortaya konulacaktır.

1.1. Finansal Farkındalık Eğitimi Kavramı

Finans, toplumda insanların günlük ihtiyaçları çerçevesinde yaptığı alışverişten hayatları boyunca yaptıkları birikimlere kadar bütün parasal alanlarına hizmet veren bir sektördür. Finansın kişinin hayatının her alanında bulunması ve öncelik arz etmesi kişinin kendi finans durumunu yönetebilmesini gerektirmektedir (Bayram, 2015: 2). Finansal farkındalığı olan bireyin finansal araçlar konusunda bilgi sahibi olarak bu doğrultuda hareket etmesi, bir anda ortaya çıkan riskler ile başa çıkabilmesi veya karşılaştığı fırsatları kazanca çevirebilmesi beklenmektedir. Finansal farkındalık; insanların finansal riskler konusunda bilgi ve bilinç düzeylerinin artırılması sonucunda karar alma sürecinde daha rasyonel davranmalarına katkı sağlayan bir unsur olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2011: 1).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) finansal farkındalık eğitimini; yatırımcıların, finansal kavram ve araçlara ilişkin anlayışlarını geliştiren, finansal risk ve fırsatlar konusunda farkındalığını oluşturan, kararlarını bilgiye dayalı verebilmelerini sağlayan, finansal konularda yardım alabilmek için başvuracakları yerleri iyi bilen, gerekli bilgi ve tavsiyeler doğrultusunda finansal refahlarını yükseltmek üzere etkili davranışlar sergileyebilen ve bu alanda kendine güvenen kişiler haline gelmelerini kapsayan bir süreç olarak tanımlamaktadır (Satoğlu, 2014: 11).

Finansal farkındalık eğitimi kişiye yalnızca finansal kurumlar, piyasalar ve yatırım araçlarına ilişkin bilgilerin verilmesi olarak ele alınmamalı, bunlara ilave olarak finansal bilgileri kavrayabilme, değerlendirebilme ve kullanabilme becerilerinin de kişide geliştirilmesini kapsamalıdır (Özçam, 2006: 2). Altıntaş (2008: 25) tarafından finansal eğitim, bireysel yatırımcının tasarruf motivasyonunu artırma, yatırımlarını yönetme, finansal kuruluşlar ile doğru ilişkiler kurma, finansal dolandırıcılık karşısında bilinçlenme ve finansal güvenliğini sağlama konularını hedefleyen, süreklilik arz eden dinamik bir süreç olarak açıklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle bireyde asgari seviyede finans kültürü oluşturarak toplumun finansal okuryazarlığını artırmayı hedefleyen bütün eğitim-öğretim faaliyetleri finansal farkındalık eğitimi olarak ifade edilebilmektedir.

1.2. Finansal Farkındalık Eğitiminin İşlevi ve Amacı

Hızla gelişen teknoloji, küreselleşme ve artan rekabet sonucunda finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler ile dünya üzerinde ortaya çıkan ekonomik, demografik ve politik değişimler finansal farkındalık eğitiminin önemini artırmıştır. Günümüzde yeni araç ve hizmetlerle birlikte finansal piyasalar da karmaşık bir hal almıştır. Özellikle bilgi teknolojisindeki gelişmeler bireyleri elektronik ortamdan istifade etmeye yönlendirmiş, elektronik bankacılık ile bireylerin bankacılık işlemlerine hızlı ve kolayca erişimi mümkün hale gelmiştir (Satoğlu, 2014: 35). Bu sayede bireyler tasarruf ve yatırım konularında kendilerini yönetebilme ortamına kavuşmuş, bu durum bireylerin finansal farkındalığa duyduğu gereksinimi artırmıştır.

Finansal farkındalık eğitimi her seviyede gelir ve yaş grubu için katkıda bulunabilmektedir. Bu eğitim, işe yeni başlayan bir kişinin gelir ve giderlerinde bütçe yönetimi ile parasını kontrol altında tutmasına, bir ailenin geleceğe yönelik planlarına dair birikimler ve yatırımlar yaparak çocuklarına imkânlar yaratmasına katkı sağlamaktadır. Bilinçli yatırımcılar her zaman ekonominin verimli işlemesine destek sağlamakta, bunun bir sonucu olarak da finansal piyasalarda rekabet gelişerek yeni araç ve hizmetlerin alıcıya sunulması kolaylaşmaktadır (Bayram, 2010: 20).

Finansal farkındalık eğitimi ile kişiye tasarrufun önemi vurgulanarak tasarruf konusunda izlenmesi gereken politikalar öğretilmekte, mevcut birikimlerini değerlendirebileceği finansal araçlar ve piyasalar gösterilmekte, karşılaşılabileceği riskler, bu risklerden korunma yöntemleri ve finansal dolandırıcılığa karşı alabileceği önlemler açıklanmakta, eğitim sonunda kişinin finansal alandaki tüm konularda bilgi sahibi olması hedeflenmektedir (Temizel ve Özgüler, 2015: 3).

Bir toplumda bireylerin finansal farkındalığının zayıf olması finansal alanda güvensizliği ve bu alanda karşılaşılabilecek olumsuzlukları beraberinde getirerek finansal sistemin aktifliğini düşürmektedir. Finansal farkındalık eğitiminin temel işlevlerinden biri bireyin ve beraberinde toplumun üzerine oluşacak bu olumsuz etkileri azaltmaktır. Eğitim ile birlikte bireyin finansal farkındalığının artması finansal hizmet ve araçlar konusunda doğru kararlar verebilmesini sağlayacaktır. Bu da bireyin tasarrufuna katkı sağlayarak enflasyon, işsizlik, kriz gibi durumlara karşı

daha tedbirli olmasına ve gelecekte emekliliğe yönelik planlar yapabilmesine olanak sağlayacaktır (OECD, 2005: 11).

Finansal farkındalık eğitiminin gerekliliği konusunda OECD tarafından açıklanan faktörler aşağıda sıralanmıştır:

- Finansal Araçlardaki Karmaşıklık: Günümüzde hızla artan araç çeşitliliğinde kullanıcıların hangisinin kaliteli olduğuna karar verebilmesi zorlaşmıştır.
- Finansal Araç Sayısındaki Artış: Hızla gelişen teknoloji üreticilerin çok fazla sayıda aracı piyasaya sunabilmesine imkân tanımış, ayrıca özellikle bilişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde alıcıların tüm araçlara erişimi kolaylaşmıştır.
- Nüfustaki Artış ve İnsanların Hayat Sürelerinin Uzaması: Bu durum emekli neslin artması anlamına gelmekte ve bu konu OECD ülkeleri tarafından ciddiyle takip edilen bir problem sahası olarak öne çıkmaktadır.
- Emeklilik Sistemlerindeki Değişiklikler: İnsanların emekli olduktan sonra değerlendirebilecekleri gelirleri ya da bu döneme yönelik yatırımları konusunda finans bilgisine sahip olmaları gerekmektedir.
- Finansal Okuryazarlık Seviyesindeki Düşüklük: Özellikle OECD ülkeleri tarafından yapılan araştırmalara göre toplumun finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu görülmüştür (Satoğlu, 2014: 35).

Bireyin refah düzeyini artırmak, finansal istikrara ve ekonominin gelişimine destek sağlamak finansal farkındalık eğitiminin işlevleri arasındadır. Finansal farkındalık eğitimi ile birlikte bireyin finansal hizmetler konusunda bilinçlenmesi ve dolayısıyla finansal araçların etkinlikle kullanımının artırılması amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra bilinçlenme ile birlikte yatırımcılar dolandırıcılıktan ve yanlış yönlendirmelerden kaçınmış olacak ve sonunda en uygun araç ve hizmeti kullanmaya teşvik edilmeleri sağlanacaktır (Işık, 2011: 82).

Finansal farkındalık eğitimi ile yalnız bireyler değil finansal sistem de önemli kazanımlara sahip olacaktır. Bireyin bilinçlenmesi finans sektörüne ilişkin piyasa etkinliğini ve rekabetini artıracaktır. Daha açık bir ifadeyle bireyin finansal okuryazarlığının artması finansal kuruluşlardan daha fazla talepte bulunmasını

sağlayacak, bu durum finansal piyasaların daha açık ve şeffaf hale gelmesine katkıda bulunacaktır. Böylelikle bu alandaki şikâyet ve hukuki problemler azalmış olacaktır (Işık, 2011: 83). Toplumdaki finansal farkındalığın artması piyasalardan yapılacak talep ve istekleri de artırarak piyasalardaki araç ve hizmetlerin çeşitlenmesini sağlayacaktır. Ayrıca finansal eğitime sahip bireyler haklarını koruyacaklarından dolayı finansal denetim faaliyetlerinin yürütülmesi daha kolay ve verimli olacaktır. Toplumda tasarruf yapmaya eğilimli bireyler artacak ve bu noktada yapılacak yatırımların da artmasıyla küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için finansman sağlanarak istihdam artışında ve ekonominin büyümesinde fayda sağlanacaktır.

Günümüzün finans dünyasında kredi, borçlanma ya da tasarruf açılarından sunulan hizmetlerdeki karmaşıklık ve değişkenlik bu hizmetlerin temel finans bilgilerine vakıf kişiler tarafından bile zor anlaşılmasına sebep olmaktadır (OECD, 2005: 11). Dolayısıyla finansal eğitimi çok az olan veya hiç olmayan kişilerin finansal piyasalarda yer alması mümkün görülmemektedir. Günümüzde çoğu ülkede insanların kendi hayatlarına yönelik finansal kararları kendilerinin alarak finans yönetimlerini yürütebilmeleri gerekmektedir. Finansal farkındalık eğitimleri temelde bireye finansal alanda aşağıdaki becerileri kazandırabilmeyi amaçlamaktadır (Temizel, 2010: 6):

- Nakit akışının yönetilebilmesi,
- Finansal kurumlar ve sistemin genel işleyişi konusunda farkındalık kazandırılması,
- Konut ihtiyacına ilişkin satın alma ve kiralama seçeneklerinin değerlendirilebilmesi,
- Mevcut kaynakların ve önceliklerin göz önüne alınarak bütçenin hazırlanabilmesi,
- Kredi teminine ve kredilendirme sürecine yönelik seçeneklerin değerlendirilebilmesi,
- Risk ve kar ilişkisi kapsamında temel yatırım araçlarının değerlendirilebilmesi,
- Finansal risklerin tanımlanarak yönetilebilmesi, gerektiğinde devredilebilmesi,
- Acil durumlara yönelik rezervler oluşturulabilmesi,

- Emeklilik döneminin planlanabilmesi ve bireysel emeklilik hesabının yönetilebilmesi,
- Doğal afet, sakatlık ve ölüm gibi beklenmedik olaylar karşısında finansal güvenlik önlemlerinin kullanılabilmesidir.

Finansal farkındalığı olan yatırımcılar tasarruflarını yatırıma dönüştürürken bankalar vasıtasıyla mevcut birikimlerini para piyasasına yönlendirerek değerlendirebilmekte ya da borsalar aracılığıyla sermaye piyasasına yaptıkları yatırım ile tasarruflarını ekonomiye kazandırabilmektedirler. Böylelikle bireysel tasarrufların finansal piyasalarda toplanmasıyla büyük değerlere ulaşılabilmekte, ayrıca büyük yatırımlar için likidite arayışında olan şirketlere de fon kaynağı oluşturulmaktadır. Şirketlerin yatırımı sonucunda değerlendirilen kaynakların ülke ekonomisini destekleyerek beraberinde işsizlik gibi sosyoekonomik problemlerin çözümüne katkı sağladığı görülmektedir.

1.3. Finansal Farkındalık Eğitiminin Erken Yaşta Verilmesinin Önemi

Günümüzde ortaya çıkan demografik ve ekonomik değişiklikler finansal farkındalığın önemini artırmıştır. Özellikle günümüzün genç bireyleri daima finansal hizmet ve araçlara erişim ihtiyacı duymaktadır. Bu erişim esnasında kredi, sigorta, tasarruf vb. gibi finansal seçimlerde istenen amaca ulaşabilmek açısından destek almak gerekmektedir. Bu bağlamda günümüz genç bireylerinin finansal hizmetleri kullanırken borçlanmaya ve riske karşı korunabilmek ve tasarruf sağlayabilmek için yapacakları seçimlerde bilgiye ihtiyaç duydukları görülmektedir. İnsanın hayatında gençlik evresi, çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş dönemi olarak değerlendirildiğinde bu sürecin en önemli özelliklerinden biri, finansal bağımlılık halinden finansal bağımsızlığa geçiş durumunun ortaya çıkması olarak görülebilir. İnsanların bu dönemlerinde toplumdaki rollerinin değişerek çeşitli ekonomik sorumluluklar aldıkları görülmektedir. Gençlerin hayatlarına dair hedeflerini gerçekleştirebilmelerindeki katkıyı sağlayan en önemli faktör hiç şüphesiz paranın doğru yönetilebilmesi olacaktır. Bu noktada gençlerin finansal bilgi ve beceri gereksinimleri ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden genç bireyler açısından finansal farkındalık eğitiminin önemi büyüktür.

Yapılan araştırmalar günümüz gençlerinin finans alanında yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermektedir. Çoğunlukla karşılaşılan borçlanma ve tasarruf yapamama gibi problemler gençlerin finans konusundaki yetersizliklerinin bir sonucudur. Nitekim gelişmiş ülkeler ve finans kuruluşları tarafından bu sorun çözüm bekleyen öncelikli problem sahaları arasında görülmekte ve finansal farkındalığın erken yaşlarda bireye kazandırılması maksadıyla eğitimler verilmektedir. Bununla birlikte birçok bireyin kişisel finans eğitimleri almadan üniversiteyi tamamladığı ve finansal farkındalığının iş hayatında maruz kaldığı olumsuz tecrübeler sonucunda sağlanmaya çalışıldığı da bir gerçektir. Bu konuda Amerika Birleşik Devletleri, toplumun finansal okuryazarlığını geliştirebilmek maksadıyla öncelikle eğitim hayatlarının bütün evrelerinde gençlere finansal farkındalık eğitimlerinin verilmesi gerekliliğini savunmaktadır. Bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri konseyinin erken yaşta finansal farkındalık eğitimlerinin verilmesi konusunu ulusal bir politika haline getirmeye çalıştığı belirtilmektedir (PACFL, 2008: 17).

Finansal farkındalık eğitimi bireyin küçük yaşlardan itibaren bütün yaşamı boyunca devamlılık arz eden bir süreç olarak algılanmalıdır. Bu eğitim günlük özel yaşamında ve iş hayatında her zaman bireye avantaj sağlayacak, finansal problemlerde ve işlemlerde yeterli bilgiye sahip olarak hareket etmesini sağlayacaktır. Ayrıca değişen hayat şartları günümüzde insanların geleceklerine yönelik planlamalarında bireysel ve özel emeklilik, sigortacılık gibi alanlarda değişiklikler yapması sonucunu doğurmuştur. Günümüz şartlarına uyum sağlayabilen kişiler geleceğe yönelik planlarını daha sağlam ve tutarlı yapabilmektedir. Nitekim Capuano ve Ramsey (2012: 35-36) tarafından yapılan araştırmaya göre finansal farkındalığı yüksek bireylerin aşağıdaki davranış şekillerini gösterme eğilimleri finansal eğitimi olmayan bireylere oranla daha fazla olmaktadır (Temizel ve  zg ler, 2015: 4):

- Daha çok gelir sahibi olmak,
- Daha çok tasarruf etmek,
- Emeklilik dönemine yönelik daha çok birikim yapmak,
- Borçlarını iyi şekilde yönetmek,
- Bor lanırken akılcıca davranmak,
- Daha gerçekçi finansal hedeflere sahip olmak,
- Finansal piyasalarda aktif davranmak,

- Finansal konulara ilişkin kendine güvenmek,
- Araç seçiminde daha doğru davranmak,
- Tüketicinin sahip olduğu hakları bilmek,
- Finansal açıdan planlama ve bütçeleme yapabilmek.

Finansal farkındalığın kazanılması açısından verilecek eğitim her yaş insan için önem arz etmektedir. Ancak genç bireylerin yetişkinlere oranla daha çok finansal risklere maruz kaldığı dikkate alındığında ve iş hayatının başında bir adım önde başlayabilmeleri açısından gençlere verilecek finansal farkındalık eğitimi öncelik arz etmektedir. Ayrıca gençlerin modern çağın teknolojik imkânlarından çok fazla istifade edebilmesi özellikle akıllı cihazlar vasıtasıyla erken yaşta finans dünyasına atılmalarına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla gençlerin finansal araç ve riskler ile karşılaşması kaçınılmaz hale geldiğinden, buna karşılık alınacak en etkili önlemin bu alanda sağlanacak eğitim olduğu değerlendirilmektedir. Bu çerçevede finansal farkındalık eğitiminin okullarda verilmesi önem arz etmektedir. Özellikle ülkemizdeki genç nüfus oranının fazlalığı dikkate alındığında bu eğitimin ülkemizde üniversiteler öncesi okul müfredatına girmesi büyük öneme sahiptir.

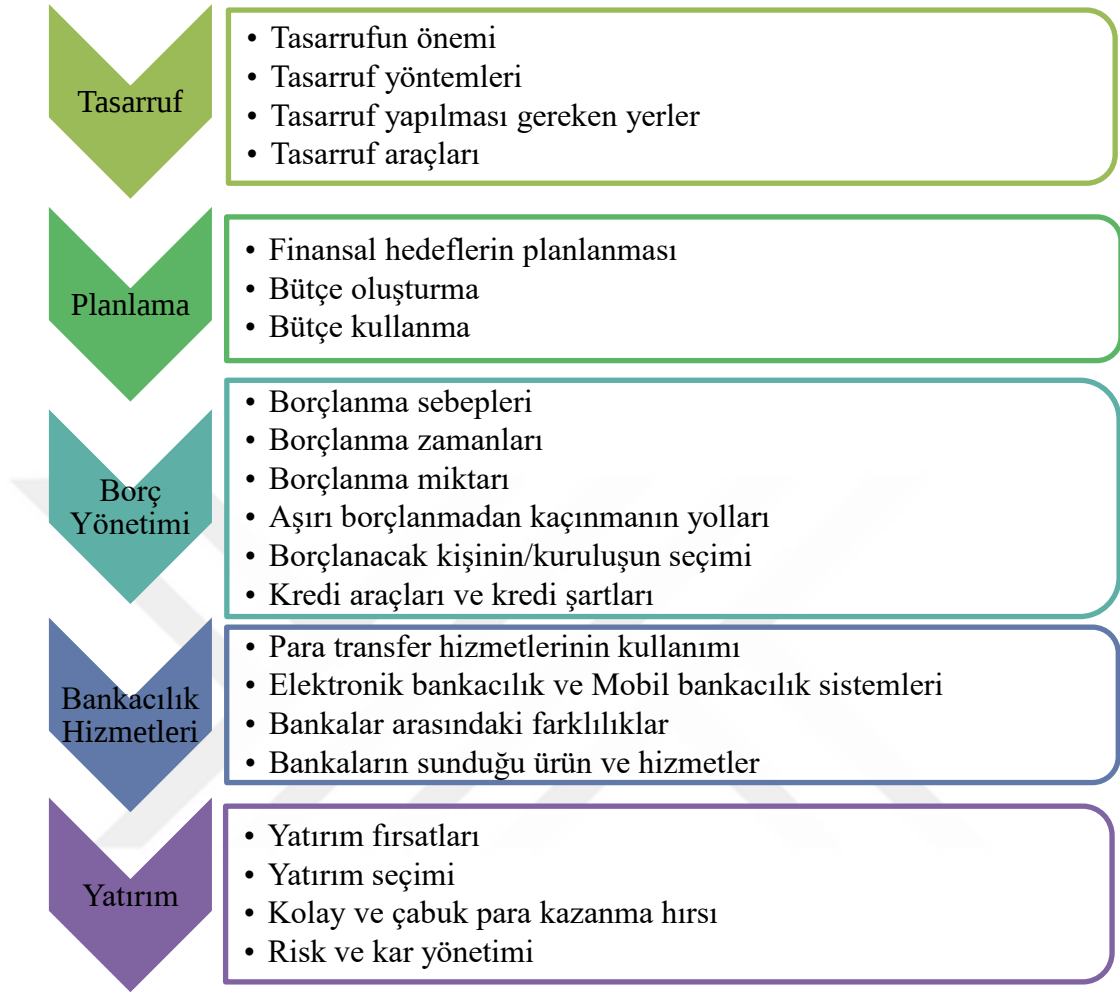
1.4. Finansal Farkındalık Eğitiminde Yer Alması Gereken Temel Konular

James A. Fanto (1998: 1083-1110; 1999: 59-86) tarafından yapılan çalışmalar finansal eğitime ilişkin araştırmaların temelini oluşturmaktadır. Fanto finansal eğitimin kapsamını üç bölümde ele almıştır. Bunlar;

- Yatırım eğitimi,
- Tasarruf eğitimi,
- Finansal dolandırıcılık eğitimidir.

Hilgert vd. (2003: 309) finansal farkındalık eğitimlerinin genel olarak, borç yönetimi, finansal kaynakların yönetimi ve tasarruf konularında bireyin bilinçlendirilmesini hedefleyen temel finans bilgilerini içermesi gerektiğini belirtmektedir.

Nelson ve Wambugu (2008: 5) finansal farkındalık eğitimi konusunda Şekil 1’de gösterilen 5 öncelikli alanı belirlemiştir.

Şekil 1: Finansal Eğitimin Temel Konuları

OECD ise verilecek finansal eğitimlere ilişkin aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir:

- Finansal eğitimin okullarda başlaması,
- Etkili, koordineli ve bilimsel yöntemlerin kullanılması,
- Siyasi tarafsızlık çerçevesinde herkes için eşit eğitim programı uygulanması,
- Borç yönetimi, tasarruf ve emeklilik planlaması konularına yoğunluk verilmesi,
- Kişide finansal kapasitenin oluşturulabilmesi maksadıyla eğitimin mümkünse kişiselleştirilmesi,

Yüksek risk alanları konusunda yatırımcının bilinçlendirilerek desteklenmesi.

2014 yılında yayımlanan “Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları” ile finansal eğitim faaliyetlerinde uyulacak ilke ve esaslar şu şekilde belirlenmiştir (TCMB, 2014: 8):

- Kapsayıcılık: Finansal farkındalık eğitimleri toplumun her kesimini kapsamalı, bu alanda bilgili olan veya hiç bilgisi olmayan tüm bireylere verilecek şekilde planlanmalıdır. Ayrıca eğitim tüm finansal hizmet ve araçları içermelidir.
- Farkındalık Oluşturma: Finansal riskler ve konular hakkında bireyin farkındalığını artırabilmelidir.
- Tarafsızlık: Eğitimler herhangi bir finans kurumunu tanıtacak şekilde değil, şeffaf, adaletli ve tarafsız olacak şekilde yürütülmelidir.
- Süreklilik: İnsanlar hayatları boyunca finansal eğitim alabilmeli, bununla birlikte finansal eğitim kapsamında gerçekleştirilen bir faaliyeti orta/uzun vadelerde sürdürebilmelidir.
- Sonuç Odaklılık: Eğitimlerin hedefinde yalnızca topluma fayda sağlamak olmalıdır.
- Ölçüm ve Gözden Geçirme: Finansal farkındalık eğitimlerinde bireylerin eğitim seviyelerinin ölçülebilir olması gerekmektedir. Eğitim öncesi ve sonrası bireyin seviyesi ölçülerek eğitimin etkinliği değerlendirilebilmeli, bu bağlamda eğitimin hedefleri ölçülebilir ve somut olmalıdır.
- Doğru Anlatım Tarzı: Finansal farkındalık eğitimlerinin sunumunda hedef kitlenin anlayabileceği dilin kullanılabilmesi önemlidir. Bu kapsamda anlatımlarda teknik, hukuki ve yabancı terimlerin kullanılmasından uzak durulmalı, günlük hayatta kullanılabilen pratik bir anlatım tarzı uygulanmalıdır.
- İhtiyaca Göre Olma: Eğitimler bireylerin ihtiyaç, eğitim seviyesi, gelir vb. farklılıkları dikkate alınarak doğru yerde, doğru zamanda ve uygun araçlar vasıtasıyla sunulmalıdır.
- Eğiticilerin Eğitimi: Eğitimi verecek kişilere ihtiyaç duyacağı kaynaklar temin edilmeli ve bu eğiticiler gerekli bilgi ve donanıma sahip olmalıdır.

Çalışmanın bu bölümünde finansal farkındalık eğitimlerinde yer alması gereken temel konular olarak sırasıyla bütçe yönetimi, borç yönetimi, yatırım, yatırım araçları ve finansal dolandırıcılık konuları ele alınacaktır.

1.4.1. Bütçe Yönetimi

Bütçe, geleceğe yönelik yapılan finansal planlama olarak ifade edilebilmektedir. Paranın iyi bir şekilde yönetilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Bütçe yatırımcının hedeflerine ulaşabilmesinde gerekli kaynakları tespit etmesini sağlamaktadır. İyi bir bütçe, detaylı bilgiler doğrultusunda yapılması beklenen harcamaları içermeli ve tüm bütçeyi etkileyebilecek faktörleri açıklayabilmelidir. Bütçe yönetimi sayesinde yatırımcı gereksiz harcamaları belirleyerek önceden engelleyebilmektedir. Bütçe yönetimi mevcut gelirin artmasını veya beklenmedik durumların ortadan kaldırılmasını sağlamamakta, yatırımcının tasarruf yapmasına katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda bütçenin sahip olması gereken özellikler şu şekilde sıralanabilir (Hayta, 2011: 64-69):

- Amaca yönelik olmalıdır.
- Gerçekçi olmalıdır.
- Esnek olmalıdır.
- Uygulanabilir olmalıdır.

1.4.2. Borç Yönetimi

Genel anlamda borç yönetimi, borcun edinilmesinden bu borcun ödeme anına kadar geçen sürecin yönetimidir. Bireylerin, gelirlerini aşan harcamalarını finanse edebilmek, kaza hastalık vb. beklenmedik durumlarda acil nakit ihtiyacını karşılayabilmek ve ev, araba alımı, iş kurma gibi uzun vadede karşılayabilecekleri yüksek tutarları bugünden temin edebilmek için borçlandığı görülürken, devletlerin de ekonomik büyümeyi ve finansal istikrarı sağlayabilmek, büyük çapta yatırımları finanse edebilmek, doğal afet, savaş gibi olağanüstü durumlarda likidite sıkıntısını çözebilmek amacıyla genellikle tahvil ve bono gibi finansal yatırım araçlarını kullanarak borçlandığı görülmektedir.

Borçlanmanın ihtiyaç dışı kullanımlarında ise sosyal ve ekonomik anlamda yıkıcı sonuçlar oluşabilmektedir. Günümüzde özellikle bireysel krediler aracılığıyla borçlanmaların arttığı görülmektedir. Ayrıca birçok bireysel kredinin geri ödenemeyen değerlere ulaştığı, ödeme kabiliyetindeki bu yetersizliğin kişinin psikolojisini olumsuz etkilediği, çevresinde ve ailesinde sosyal tahribat oluşturduğu bir gerçektir. Söz konusu borçlanmaların sebebinin gelir azlığından kaynaklandığı düşünülse de Mavrinac ve Ping (2004: 18) tarafından olağandışı borçlanmalarda asıl faktörün finansal eğitimdeki eksiklikler olduğu savunulmaktadır. Bu durum borç yönetiminin doğru bir şekilde yapılabilmesi açısından finansal farkındalık eğitiminin önemini göstermektedir. Finansal farkındalığı bulunmayan bireylerin borç yönetiminde başarısız olması ve sonuçta sosyoekonomik problemler ile karşılaşması kaçınılmazdır.

1.4.3. Yatırım Kavramı

Genel anlamda yatırım, tasarrufların taşınır ya da taşınmaz mallardan istifade edilerek değerlendirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle gelecek dönemlerde gelir sağlayabilmek maksadıyla mevcut sermayeyi belirli alanlarda kullanmak üzere ayırmak, sahip olunan ekonomik değerleri kazanç beklentisi bulunan alanlara aktarmak şeklinde tanımlanmaktadır (Aşıkoğlu vd., 2011: 3-5).

Finansal farkındalık eğitiminin temel konuları arasında yer alan finansal yatırım araçlarını açıklamadan önce, bireysel ve kurumsal yatırımcılar ve yatırımı etkileyen iç-dış faktörlerin ele alınması doğru olacaktır.

1.4.3.1. Bireysel Yatırımcı

Bireysel yatırımcı, mevcut tasarruflarının değerini koruyabilmek, gelir elde edebilmek veya geleceğini güvence altına alabilmek maksadıyla mevcut gelirlerinden fedakârlık yaparak yatırım yapan kişilerdir. Bireysel yatırım; tasarrufla başlayan ve yatırıma ilişkin karar vermeyi, hangi süre zarfında, hangi aracı kullanarak, hangi miktarda ve ne kadar süreyle yatırım yapılacağına yönelik planlanma yapmayı kapsayan bir süreçtir. Finansal farkındalık eğitimi, bu süreçle ilişkin konularda bireyi eğitmekte ve yatırımın önemini açıklayarak tasarruf ve yatırım arasındaki ilişki konusunda bireyleri bilinçlendirmektedir. Bireysel

yatırımlar; finansal araçlara, gayrimenkullere, fiziksel mallara (otomobil, beyaz eşya vb.) yapılan yatırımlar veya geleceğe yönelik güvence maksatlı yapılan yatırımlardır.

1.4.3.2. Kurumsal Yatırımcı

Küçük yatırımcılara ait tasarrufları toplamak suretiyle kabul edilebilir kar ve risk optimizasyonu ile uygun vadelere tasarrufları yöneten finansal kurumlar kurumsal yatırımcı olarak ifade edilmektedir (Erdoğan ve Özer, 1998: 4). Kurumsal yatırımcılar, zorunlu veya isteğe bağlı bir şekilde hukuki düzenlemelerle bireylerden fon toplayan kuruluşlar olarak da tanımlanabilir (Tanör, 1999: 72). Kurumsal yatırımcılar söz konusu fonları profesyonel yöneticiler vasıtasıyla ekonomiye yönlendirmekte, bu tür bireysel küçük tasarruflardan oluşturulan birikimleri finans piyasalarında değerlendirerek ülke ekonomisinin canlı, sağlıklı ve istikrarlı bir biçimde gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Sancaktar, 2006: 15). Emekli sandıkları, özel emeklilik fonları, sigorta şirketleri, sosyal güvenlik şirketleri, vakıflar, sendikalar, sosyal sigorta kurumları, yatırım maksatlı kurulmuş yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları kurumsal yatırımcılardır.

1.4.3.3. Yatırım Kararını Etkileyen Faktörler

Yatırım yapacak bireyin yatırım fırsatlarını iyi değerlendirerek doğru finansal yatırım aracını tercih edebilmesi açısından yatırım sürecini iyi analiz edebilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda bireyin yatırım kararını etkileyen dış ve iç faktörler hakkında bilgili olması önem arz etmektedir.

1.4.3.3.1. Dış Faktörler

Dış faktörleri bireyin yaşadığı toplumun finansal durumu oluşturmaktadır. Bu faktörler; toplumdaki finansal istikrar, vergiler, enflasyon durumu, maliye politikaları, sosyal politikalar ve bireyin başta ailesi olmak üzere sosyal ve kültürel çevre olarak ele alınacaktır.

1.4.3.3.1.1. Finansal İstikrar

TCMB, finansal istikrarı; finansal sistemdeki dengeleri bozabileceği değerlendirilen beklenmedik durumlar karşısında ekonominin dayanıklılığı olarak tanımlamaktadır. Finansal istikrar para politikalarının etkinliğini ciddi ölçülerde artırmaktadır. Bundan dolayı istikrarın sağlanamaması durumunda toplumsal refahta ve ülke ekonomisinde olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır (Finansal İstikrar, (t.y.), www.tcmb.gov.tr).

Finansal istikrar bireylerin kendi paralarına güveninin artmasını sağlamakta ve bu noktada tasarrufu da desteklemektedir. İnsanların elde tuttuğu veya bankada bulundurduğu parasının değer kaybına uğramayacağını bilmesi, kişinin birikimlerini artırabilmesi anlamına gelmektedir. Finansal istikrarsızlık paranın değer kaybetmesine yol açacağı için bireyler birikim yapmak yerine tüketime yönelecektir (Özkök, 1990: 22).

Fiyatlardaki hızlı artış yatırımcının ürün ve hizmet alımını erkene alınmasına ve bunun sonucu olarak ürün miktarlarının da artırılmasına sebep olacaktır. Böylelikle nakit varlıkların değerinin olması gereken değerden daha az indirildiği sonucu doğacaktır. Aynı şekilde aşırı tüketim beraberinde topluma depolama, saklama, bayatlama ve fire verme gibi zararlar olarak dönecektir. Bu durum aile ekonomisinde savurganlık yaratacaktır. Bireyin geleceğe yönelik planları kapsamında yapması gereken tasarruflarını bugünden harcamasına sebep olacaktır. Dolayısıyla finansal istikrarsızlıklar bireylerin parasal hizmetlerden yeterli seviyede faydalanamaması anlamına gelmekte ve yapılması gereken tasarruf ve yatırımların, tüketime ya da başka alanlara yöneldiği görülmektedir (Bulutoğlu, 2000: 37).

1.4.3.3.1.2. Enflasyon

Enflasyon, hizmetlerin ve ürünlerin fiyatlarındaki genel artış olarak ifade edilebilir. Enflasyon dönemlerinde yatırımlardaki parasal kazançların enflasyon oranlarına yetişemediği ve böylelikle satın alma gücünün düştüğü görülmektedir. Dolayısıyla paraya değerini kaybettirerek satın alma gücünü düşürmesi sebebiyle enflasyon yatırımcıların her zaman dikkate alması gereken önemli bir etkidir.

Enflasyonist dönemlerde yatırımcının geliri stabil kalırken yatırım mallarının maliyetlerindeki artış yatırımcıda gelir kaygısı oluşturur. Bu durumda yatırımcı parasını risk taşımayan piyasada tutar. Dolayısıyla faiz oranları artar, yatırım teşebbüsleri azalır işsizlik oranı artar, sonuçta ekonomik küçülme yaşanır.

1.4.3.3.1.3. Mali ve Sosyal Politikalar

Maliye politikası, belirli sosyal ve ekonomik amaçlara ulaşabilmek maksadıyla kamu harcamalarının ve maliye politikası araçlarının kullanıldığı bir disiplin olarak tanımlanmaktadır. Maliye politikalarının amaçları şu şekilde sıralanabilir (Yüksel, (t.y.): 2):

- Fiyat istikrarını ve tam istihdamı esas alan ekonomik istikrarın sağlanması,
- İktisadi kalkınmanın ve büyümenin sağlanması,
- Gelir dağılımında adaletin sağlanmasıdır.

Maliye politikaları içerisinde devletin en önemli gelir kaynağı vergilerdir. Vergi; kamusal hizmetlerin yerine getirilebilmesi amacıyla devletin mükellef kişi ve kurumlardan, hizmet sunma zorunluluğu olmaksızın topladığı ekonomik karşılığı olan değerlerdir (Aksoy, 2011:142). Yatırım bazında incelendiğinde, vergiler kullanılabilir gelirin azalmasına sebep olduğundan yatırımları azaltıcı etkisi vardır. Vergilerin, tüketimi ve yatırımları azaltması sonucunda talep azalır, böylelikle hizmet ve ürünlerin alımı düşerek yatırımların uzun vadede getirileri riske girer. Bu bağlamda devlet ve toplum arasında vergi sistemi her iki tarafa zarar vermeyecek şekilde tasarlanmalıdır.

Bireyin tasarruf ve yatırım kararlarını etkileyen diğer bir faktör ise sosyal güvenlik politikalarıdır. Sosyal güvenlik politikaları insanların geleceğini güvence altına almayı amaçlayan bir anlayıştır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için finansal kaynakların belli bir bölümünün sosyal güvenlik politikalarına yönlendirilmesi gerekmektedir. Devletler özellikle yoksullukla mücadele araçları olarak sosyal güvenlik politikalarına ilişkin harcamalarını kamu harcamalarından istifade ederek gerçekleştirmektedir. Bir devletin sosyal güvenlik harcamaları için yaptığı yatırımların büyüklüğü o ülkenin gelişmişlik seviyesini ve vatandaşlarına verdiği önemi göstermektedir (Kayalıdere ve Şahin, 2014: 63). Sosyal güvenlik

politikalarına önem veren ve doğru uygulayan ülkelerde bireyin kendisi ve ailesi için ayırmak zorunda olduğu yatırımlarını devlet karşılayacağı için, birey daha farklı alanlarda yatırım imkânı bulacak ve geleceğe yönelik planlamalarını daha rahat bir zeminde yapabilecektir. Nitekim çağdaş devletlerin sosyal politikaları bireyin bugününü ve geleceğini garanti altına almayı hedeflemekte ve bu durum bireyin finansal refaha sahip bir ortamda yatırımlar yapabilmesini desteklemektedir.

1.4.3.3.1.4. Aile ile Sosyal ve Kültürel Çevre

İnsanların tutum ve düşüncelerinde büyük ölçüde içinde bulunduğu toplumun yansımaları öne çıkmaktadır. Bu bağlamda bireyin ailesi ile sosyal ve kültürel çevresi alacağı kararlara doğrudan etkisi olan en önemli topluluktur. Finansal farkındalığı düşük olan bireyler alacağı önemli finansal kararlarda kendine güvenemez ve tek başına yanlış karar vermekten korkar, içinde bulunduğu ailesi ile sosyal ve kültürel çevresinin onayına ve yardımına ihtiyaç duyar. Yakın çevresinde yer alan bu insanların yatırım konusundaki tutum ve davranışlarına benzer şekilde bireyin yatırım kararı şekillenir.

1.4.3.3.2. İç Faktörler

Bireyin finansal yatırım kararına etki eden iç faktörleri; kişinin yaşı, cinsiyeti, psikolojisi, eğitim durumu ve geliri gibi şahsi özellik ve imkânları oluşturmaktadır.

1.4.3.3.2.1. Yaş ve Cinsiyet

Bireyin yaşı yapmayı düşündüğü yatırımın amacını belirleyen önemli bir faktördür. Örneğin genç bir bireyin gelecek kaygısı, onu geleceğini güvence altına almaya ve mevcut varlıklarını artırmaya yönelik yatırımlar yapmaya sevk edecektir. Yaşlı bireyler ise mevcut varlıklarını nakit olarak saklamak veya hemen nakde çevirebileceği bir durumda tutmayı isteyecektir. Bazı yaşlıların ise herhangi bir kaygıya ya da heyecana girişmemek için yatırımlarını risksiz alanlarda tuttukları görülmektedir.

Cinsiyet faktörünün de yatırımcıların risk toleransı açısından önemli bir demografik değişken olarak öne çıktığı görülmektedir. Araştırmaların birçoğu, kadınların erkeklerden daha düşük seviyelerde finansal risk toleransının bulunduğunu belirtmektedir. Harranta ve Vaillant'ın (2008: 396) cinsiyetler açısından risk alma eğilimlerini inceledikleri çalışmalarında, kadınların alkol kullanımı, uyuşturucu, kumar, spor, otomobil kullanımı ve cinsel davranış gibi çoğu alanda erkeklere oranla daha çok riskten kaçtıkları ve risksiz ortamları tercih ettikleri belirtilmektedir. Finansal olarak da aynı şekilde kadınların risk almamayı tercih ettikleri ifade edilmektedir.

1.4.3.3.2.2. Yatırımcı Psikolojisi

Yatırımcı psikolojisi yatırımcının tutumlarını, değer yargılarını, algılarını, fikirlerini, tecrübe ve öğrenme yeteneklerini belirlemektedir (Aksulu, 1993: 49). Ancak bireyin karmaşık bir yapısı vardır ve bireyin etkilendiği faktörler birbirinden farklıdır. Bu yüzden bireyin yatırım kararına etki eden psikolojik unsurlar şu şekilde sıralanabilir:

- Yatırımcının İhtiyacı ve Güdüsü: İhtiyaç ve güdü, kişinin psikolojik varlığından doğan ve bulunduğu sosyokültürel çevreden etkilenen eksiklik duygusu olarak ifade edilebilir. Bu sebeple ihtiyaç ve güdü, yatırımcıyı olumlu veya olumsuz yöne sevk eden güçler olarak görülmektedir (Tatlıdil ve Oktav, 1992: 43). Yatırımcı çeşitli etkenlerden dolayı güdülenebilmekte ve güdülemenin davranışa dönüşmesi halinde yatırımcının vereceği karar üzerinde etkisi görülebilmektedir.
- Yatırımcının Kişilik Yapısı: Kişilik bireyi diğerlerinden farklı kılan kişisel özelliklerin bütünüdür. Kişilik yapısı ise davranış biçimlerinin, yeteneklerin, ilgi ve eğilimlerin karakteristik bütünleşmesi olarak açıklanabilir. Bireyin kişiliği alacağı yatırım kararlarına önemli derecede etki etmektedir (Altinköprü, 1980: 13). Bireyler mevcut tasarruflarını yatırıma yönlendirirken kişiliklerine uygun şekilde hareket etmektedirler. Örneğin kazanma hırsına sahip bireyler daha girişken olmakta ve daha çok risk alabilmektedir. Ancak sahip olma dürtüsü gelişen ve kaybetmekten korkan bir kişiliğe sahip bireyler ise düşük riskli yatırımları tercih etmektedirler. Ayrıca bu tür kişilik yapısına sahip yatırımcılar kaybetme korkusuna kapıldıklarında tüm yatırımını geri

çekmek istemektedir. Herhangi bir tehlike sezdiklerinde ise kaygılanarak karamsarlaşırlar ve bu durum yatırımcının yanlış kararlar almasına sebebiyet verebilir.

- Algılama ve Öğrenme Kabiliyeti: Bireyin davranışlarını etkileyen bir süreçtir. Algılama sürecinde birey çevresini anlayabilmek maksadıyla duyumsal izlenimlerini seçerek örgütler ve yorumlar. Öğrenme süreci ise, bireyin tecrübeler sonucu davranışlarında meydana gelen değişikliklerdir (Kolosa, 1979: 246). Birey yatırım kararlarında öncelikle algılamalarından sonra da öğrenmelerinden etkilenmektedir.
- Tutum: Bireyin tutumu, yatırım kararı esnasında vereceği karara ilişkin bakış açısını göstermektedir. Tasarruf sahibi bireyler yatırım kararlarında ulaşacakları risk seviyesini belirlerken bir tutum oluşturmaktadırlar. Bireyin sahip olduğu bilgiler, hisleri, inancı ve dünya görüşü kendisinde bir takım fikirler oluşmasına imkân tanır. Bu imkân tasarruf sahibinde bir tutumun ortaya çıkmasına neden olur. Bu tutum ise vereceği karara etki eder.

1.4.3.3.2.3. Eğitim Durumu

Bireyin eğitilmiş olması, yatırım sürecinde mevcut riskleri ve faydaları değerlendirebilme kapasitesini artırarak finansal riskleri üstlenebilmesi açısından bireye olumlu katkıda bulunmaktadır (Grable ve Lytton, 1998: 65; Hallahan vd., 2004: 58). Gelir düzeyi veya net mal varlığının eğitim durumu ile yakından ilişkisi mevcuttur. Genelde eğitim seviyesinin artmasıyla gelir seviyesinin veya net mal varlığının da arttığı görülmektedir.

Hallahan vd. (2004: 73)'nin yaptığı araştırmada yaşlı ve zenginlerin yaklaşık yarısının üniversite mezunu bireylerden oluştuğu, düşük gelirli kişilerin ise genellikle lise sonrası eğitiminin bulunmadığı görülmüştür. Bireyin lise, üniversite gibi resmi eğitim kuruluşlarından veya kurs, kişisel gelişim vb. resmi olmayan yollardan aldığı tüm eğitimler riske karşı tutumu açısından belirleyici bir etken olmakta ve doğru yatırım kararları almasında önem arz etmektedir. Nitekim finansal farkındalık ile eğitim arasında da yakın ve pozitif ilişki bulunmaktadır.

1.4.3.3.2.4. Kişisel Gelir

Bireyin kişisel gelirin algıladığı finansal risk seviyesini etkilediği görülmektedir. Kişinin gelir seviyesi ile finansal risk toleransı arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bireyin kişisel gelir seviyesi yüksek ise finansal risk toleransı da artmaktadır. Kişisel geliri yüksek olan bireyin ödeyebilme yeteneğinin yüksek olması ve harcanabilir gelirin bulunması risk alma kapasitesini artırmaktadır. Bu kişiler ihtimal dâhilindeki kayıpları karşılayabileceklerini düşündükleri için daha az gelirli kişilere göre daha riskli yatırımları seçebilmekte ve daha kolay karar verebilmektedirler (Venter, 2006: 19; Watson ve McNaughton, 2007: 54).

1.4.4. Finansal Yatırım Araçları

İnsanlar enflasyondan korunmak, refah düzeylerini artırmak, geleceklerini güvence altına almak vb. kazanımlar elde edebilmek için mevcut gelirlerini ayırarak belirli finansal yatırım araçlarına başvurumaktadırlar. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu finansal yatırım araçlarından; hisse senetleri, tahviller, repo, mevduat, bono, yatırım fonları, krediler, kredi kartları, vadeli işlem piyasaları, gayrimenkul sertifikaları ele alınacaktır.

1.4.4.1. Hisse Senetleri

Pay senedi olarak da adlandırılan hisse senedi; anonim ortaklıklar tarafından ihraç edilen, anonim ortaklıkların sermaye paylarını temsil eden kıymetli evraklar niteliğindeki senetler olarak tanımlanmaktadır. Bir anonim şirketinin hisse senedine sahip olmak, o şirkete ortak olmak anlamına gelmektedir (Paylar, (t.y.), www.borsaistanbul.com). Uzun vadede yüksek kazanç sağlamayı amaçlayan yatırımcılar hisse senetlerini tercih etmektedir. Hisse senetlerini analiz edebilen, hızlı bir şekilde alıp satabilen yatırımcılar açısından uygun bir finansal yatırım aracıdır. Hisse senedi yatırımcısı, değerlendirileceğini düşündüğü sektörlere yatırım yapıp hisse senedi fiyatlarının yükselmesinden ve ilgili hisselerin ait olduğu şirketin dağıtacağı kar payından istifade ederek kazanç sağlamayı hedefler.

Hisse senedi sahiplerine tanınan haklar aşağıda olduğu gibi sıralanabilir (Pay Sahibinin Hakları, (t.y.), www.borsaistanbul.com):

- Kar Payı Hakkı: Pay sahipleri şirkete ait yıllık net kardan pay alma hakkına sahiptir.
- Yeni Pay Alma Hakkı (Rüçhan Hakkı): Şirkete ait bedelli sermaye artırımlarına öncelikli olarak katılma hakkıdır.
- Tasfiye Bakiyesine Katılma Hakkı: Şirket tasfiye edilirse kalan bakiyeye pay sahiplerinin payı oranında katılması hakkıdır.
- Yönetime Katılma Hakkı: Pay sahiplerinin şirketin genel kurulunda yönetimi seçme ve yönetime seçilme haklarıdır.
- Oy Hakkı: Pay sahipleri en az bir oy hakkına sahiptirler.
- Bilgi Alma Hakkı: Yatırımcılar şirkete ilişkin bilgilere ulaşabilme hakkına sahiptir. Bu hak esas sözleşmeyle ya da şirket kararıyla sınırlandırılmaz/engellenemez. Halka açık olan şirketler önemli her türlü bilgi ve haberi en hızlı biçimde kamuya açıklamak zorundadır. Ayrıca bağımsız denetimlerden geçen mali tabloların da üç ayda bir kamuya açıklanması gerekmektedir.

1.4.4.2. Tahvil ve Bono

Tahvil; özel sektör ve kamu sektörü tarafından 1 yıl ve daha fazla vadeli, ihraç edenin borçlu olarak vade sonunda alıcıya nominal değeri geri ödemesi taahhüdünü kapsayan borçlanma aracı olarak tanımlanmaktadır (Borçlanma Araçları Tebliği, 2013). Tahvil arzı genel olarak küçük tasarrufların toplanmasıyla oluşturulan fonların işletmelere ait kaynak ihtiyaçlarına aktarılması için imkân sağlamaktadır. Tahvil türleri aşağıda olduğu gibi sıralanabilmektedir (Dağdır, 2016: 73-75):

- Devlet Tahvili/Özel Sektör Tahvili: Devlet ya da özel sektörler tarafından ihraç edilen tahvillerdir.
- Başa baş/İskontolu/Primli Tahviller: Üzerinde yazılı değerden ihraç edildiğinde başa baş, yazılı değer altında ihraç edildiğinde iskontolu, yazılı değer üstünde ihraç edildiğinde ise primli tahvil şekilden adlandırılır.
- Kâra İştiraki Tahvil: Alıcısına kâr payı veren tahvillerdir.

- Paraya Çevrilme Kolaylığı Olan Tahvil: İhraç edildikten belli bir süre sonra işlenen faiziyle beraber nakde dönüştürülebilen tahvillerdir.
- Sabit ya da Değişken Faizli Tahvil
- Nama ve Hamiline Yazılı Tahviller

Bono; TCMB terimler sözlüğündeki tanıma göre; 1 yıldan az vadesi olan, çıkaran kurumun öngördüğü vade sonunda belli miktarının ödenmesi taahhüt edilen menkul kıymetler olarak tanımlanmaktadır (TCMB Terimler Sözlüğü, 2019). Bono alan yatırımcı ihraççı kuruma, belediyeye veya devlete borç para vermiş olmaktadır. Borcun vadesi geldiğinde bononun ihraççısı tarafından bonoyu elinde bulundurana önceden belirlenen orana göre vaat edilen zamanlarda ödeme yapılmakta, vadesi dolduğunda ise bononun tutarı (nominali kadar) ödenmektedir. Hazine bonolarının kredi riski barındırmaması ve diğer finansal enstrümanlara göre faiz oranlarının yüksek olması bankaların bu bonoları tercih etmesine sebep olmaktadır (Özcan; 2011: 8).

Gerek tahvilde gerek bonoda temel kazanç beklentisi; vade sonunda yatırılan anapara ile birlikte faiz geliri elde edebilmektir.

1.4.4.3. Repo

Repo; menkul kıymetlerin tekrardan satın alınması maksadıyla satılması, ters repo kavramı ise menkul kıymetlerin tekrardan satılması maksadıyla alınması şeklinde ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle repo; teminat karşılığında gerçekleştirilebilen borçlanma işlemidir. Diğer bir tanımda ise belirlenen gelecek bir tarihte geri almak suretiyle bugün gerçekleştirilen menkul kıymetler satışıdır. Repo işlemleri finansal yatırımcıların kısa vadede faiz geliri elde edebilmek amacıyla yoğun olarak kullandığı bir finansal yatırım aracıdır. Repo anlaşmalarının sade ve esnek olması nedeniyle yatırımcıların kurumsal beklentileri ve/veya ihtiyaçları çerçevesinde sermaye piyasalarında gerçekleştirebildikleri korunma maksatlı işlemlerin finansmanında repo işlemlerini tercih ettikleri görülmektedir (Arslan; 2005: 41,42).

1.4.4.4. Mevduat

Mevduat, gerçek/tüzel kişilerce istendiği zamanda ya da belirlenen bir anda geri çekilmek üzere kullanma hakkından vazgeçerek finansal kurumlara yatırılmış yerli yerli/yabancı paraları ifade etmektedir. Mevduatın en önemli avantajı likit kalarak değişen kur fiyatları ve faiz oranları arasında geçiş yapmada yatırımcıya kolaylık sağlamasıdır. TCMB tarafından mevduatlar vadelerine göre ve hesap sahiplerine göre iki gruba ayrılmaktadır (TCMB, 2011: 46-47).

Vadesiz mevduatlar; yatırımcının istediği zaman geri çekebileceği mevduatlar, vadeli mevduatlar ise yatırımcının belirlediği bir vade sonrasında faiziyle birlikte çekebileceği mevduatlardır. Bunun yanı sıra yatırılan paranın belirli bir süre önceden yazılı olarak yapılacak istek sonucu geri alabildiği mevduatlar ise ihbarlı mevduatlar olarak adlandırılmaktadır. Mevduatların hesap sahibine göre sınıflandırılması ise; tasarruf mevduatı, bankalar arası mevduatlar ve ticari kuruluş, resmi kuruluş ile diğer kuruluşlar mevduatları şeklindedir (TCMB, 2011: 46-47).

1.4.4.5. Yatırım Fonları

Yatırım fonları; genel olarak bir yatırım uzmanının yönettiği yatırımcı paraları havuzunu ifade etmektedir. TCMB terimler sözlüğüne göre yatırım fonları; katılma belgeleri karşılığında bireylerden toplanan paraların, yatırım şirketlerinin sermaye piyasası araçlarından istifadeyle ulusal/uluslararası borsalarda işlem gören kıymetli madenlerden (altın vb.) oluşan portföylere dönüştürülmüş hali olarak tanımlanmaktadır. Yatırım şirketlerinin yönettiği bu fonların yatırım alanlarında ve özelliklerine göre yatırımcılara farklı biçimde getirileri olmaktadır (TCMB Terimler Sözlüğü, 2019). ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonunun tanımında ise, çok sayıdaki yatırımcı paralarının bir havuzda toplanarak tahviller, hisse senetleri, kısa vadeli finansal araçlar veya diğer menkul kıymetlere dönüştüren firmalar olarak açıklanmaktadır (Sancak, 2002: 7). Yatırım konusunda bilgi sahibi olmayan fon sahipleri yatırım fonları aracılığıyla parasını değerlendirip kazanç sağlamayı ve riski minimize etmeyi tercih etmektedirler.

1.4.4.6. Krediler

Kredi kavramı; belirli koşulların oluşması halinde kişilerin yükümlülüklerine garanti verilmesi ya da kişiye ödünç para verilmesidir. Kredinin kelime anlamı “güvence” olarak ifade edilmektedir. Bankalar kişilere ve işletmelere verdikleri krediler ile mali açıdan onlara olanak sağlamaktadırlar. Bu olanak dahilinde kişi ve kurumlar, kredi kullanarak, kazanç elde edeceğini düşündükleri yatırımlarını finanse edebilir, itfası gelen borçlarını kapatarak yeni oluşan borcu uzun vadelere taşıyabilir. (Afşar ve Afşar, 2010: 343-372). Kredilendirme; kredilendirilecek müşteriyle ilk irtibatın sağlanmasıyla başlayan, kredinin bütün faiz ve anaparası ile komisyon vb. gibi ek ödemelerinin yapılarak teminatların serbest hale getirilmesi ve müşteri ile ilişkinin tasfiyesiyle biten bir süreçtir (Şakar, 2000: 20). Krediler aşağıda olduğu gibi çeşitli sınıflandırmalara ayrılmıştır:

- Niteliklerine Göre Krediler: Nakdi ve gayri nakdi kredilerdir.
- Vadelerine Göre Krediler: Kısa, orta ve uzun vadeli kredilerdir.
- Teminat Durumuna Göre Krediler: Teminatl, teminatsız ve maddi teminatl kredilerdir.
- Kullandırılan Sektöre Göre Krediler: Ticari krediler, sanayici kredileri, ihracat kredisi, konut kredisi, bireysel krediler, taşıt kredileri, esnaf kredileri ve zirai kredilerdir.
- Veriliş Amacına Göre Krediler: Yatırım kredileri, donatım kredileri, işletme kredileridir.

1.4.4.7. Kredi Kartı

Kredi kartları; nakit kullanıma ihtiyaç duymaksızın hizmet ve mal alımına imkân veren ya da nakit çekebilme olanağı sağlayan basılmış kartlar ya da fiziki olarak bulunmayan kart numaraları olarak tanımlanmaktadır (5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu, 2006). Diğer bir ifadeyle; kuruluşların belirli limitler içerisinde kullanılmak üzere müşterileri için kart çıkararak nakit kullanmadan alışveriş yapabilmelerini veya nakit olarak kredi alabilmelerini sağlayan ödeme aracı olarak tanımlanabilmektedir.

Kredi kartları bireyin beklenmedik harcamalarını ve çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla finansal kaynak yaratan, kayıp ve çalınma risklerine karşı yanında fiziksel olarak para taşımamak üzere tasarlanan modern ödeme araçlarıdır (Arı ve Vurucu, 2015: 57-62).

1.4.4.8. Vadeli İşlem Piyasaları

Vadeli işlem piyasaları sözleşmenin bugünden yapılarak belirlenen vadelere istinaden yükümlülüklerin gelecekte yapılmasını öngören piyasalardır. Dünya terminolojisinde bu piyasalar türev araçlar şeklinde ifade edilmektedir. Söz konusu türev araçların kapsadığı işlemler şunlardır (Küçükkocaoğlu, 2014: 1).

- Geleceğe Yönelik (Alivre) İşlem Sözleşmeleri (Forward)
- Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Futures)
- Opsiyon Sözleşmeleri (Options)
- Takas Sözleşmeleri (Swaps)

Gelişmiş finansal sistemlerde türev ürünleri önemli araçlar arasındadır. Türev araçlarının önemli olmasının sebepleri şunlardır (Küçükkocaoğlu, 2014: 2):

- Vadeli işlemler geleceğe yönelik belirsiz fiyat hareketlerine karşı korunmayı sağlamaktadır.
- Piyasadaki fiyat oluşum mekanizmalarının etkin çalışmasına imkân tanımaktadır. Finansal piyasalardaki paraya alternatif yatırım imkânları oluşturarak paranın piyasada dolaşım hızını artırmaktadır.
- Vadeli işlem piyasaları, spot piyasanın likit olmasını sağlamaktadır.
- Piyasa bilgisine sahip ancak az sermayeli olduğundan pozisyon alamayan ya da kredili olarak alım satım yapan yatırımcıların az miktardaki paralarla kaldıraç etkisi sayesinde yüksek kazanç imkânı tanımaktadır.
- Yatırımcının Türk Lirası teminatına, pozisyon alıp almadığına bakılmaksızın faiz ödendiğinden gecelik kazanç avantajı sağlamaktadır.
- Pay endeksine dayalı kontratlardan elde edilen kazançlarda stopaj yoktur.
- Hem fiyat artışlarına hem de fiyat düşüşlerine yatırım yapma imkanı verdiğinden iki yönlü kazanç imkanı sağlamaktadır.

1.4.4.9. Gayrimenkul Sertifikaları

SPK tarafından düzenlenen ve 5 Temmuz 2013 tarihli 28698 sayılı resmi gazetede yayımlanan Gayrimenkul Sertifikaları Tebliği'ne göre, gayrimenkul sertifikası; “İhraççıların inşa edilecek veya edilmekte olan gayrimenkul projelerinin finansmanında kullanılmak üzere ihraç ettikleri, gayrimenkul projesinin belirli bağımsız bölümlerini veya bağımsız bölümlerin belirli bir alan birimini temsil eden nominal değeri eşit menkul kıymeti” şeklinde tanımlanmıştır (Gayrimenkul Sertifikaları Tebliği, 2013). Bu sertifikalar sermaye piyasası vasıtasıyla ihraççılarına finansman imkânı sunmaktadır. Böylelikle işyeri ve konut projelerinin inşası hızlı ve kolay tamamlanabilmektedir (Gayrimenkul Sertifikaları (t.y.), www.borsaistanbul.com). Gayrimenkul sertifikalarıyla gayrimenkul sektörü için kaynak yaratılmaktadır. Gayrimenkul sertifikaları ihraççısına kaynak sağlamanın yanı sıra, bu sertifikayı alan bireysel yatırımcılar için banka garantili olacak şekilde getiriler sağlamaktadır (Dağdır, 2016: 101).

1.4.5. Finansal Dolandırıcılık

Genel olarak finansal dolandırıcılık, kişisel kazanç elde etmek için finansal işlemlere ilişkin kasıtlı olarak aldatma şeklinde tanımlanabilir. Bireyler, finansal dolandırıcılığa karşı da korunabilmeli ve dolandırıcılıklar karşısında gerekli önlemleri almak ve bu konudaki yasal haklarını savunabilmek için finansal farkındalığa sahip olmalıdır (Özgüler, 2014: 10). Finansal farkındalık eğitimi alan bireyler finansal sistemin yapısını ve işleyişini, finansal işlemlerin kendisine sunduğu hakları/yükümlülükleri, en önemlisi de anlaşmazlıklar durumunda ne yapması gerektiğini öğrenerek sistem içerisindeki güvenliklerini sağlayabilmekte, bu sayede oluşabilecek mağduriyetleri engelleyebilmektedirler.

Finansal dolandırıcılık karşısında toplumun bilinçlenmesi bir zorunluluktur. Özellikle günümüzde dolandırıcılıkta çok farklı ve çeşitli tekniklerin (bankamatiklerden para çekme, kart bilgilerinin kopyalanması, kredi kartı işlemlerine uzaktan erişim, saadet zincirleri, internet bankacılığı bilgilerine erişebilme vb.) geliştirildiği görülmekte, genellikle teknolojik gelişmelerden istifade edilerek bu yöntemler toplumun her kesimine uygulanabilmektedir.

Finansal dolandırıcılık faaliyetleri incelendiğinde dolandırıcıların çoğunlukla yeterli finansal bilgisi olmayan kişileri hedef kitle olarak belirledikleri görülmektedir. Finansal dolandırıcılık olayları sonuçları itibariyle bireyler açısından sosyal ve ekonomik yıkımlar doğurabilmektedir. Bu bağlamda bireylerin kişisel finans eğitimleri önem arz etmektedir.

Finansal dolandırıcılığın görüldüğü diğer bir alan ise sermaye piyasalarında bireysel yatırımcıların maruz kalabileceği “manipülasyon” başka bir ifadeyle piyasa dolandırıcılığıdır. Bu konu yatırımcılar kadar piyasaların güvenirliliği için de tehdit oluşturmaktadır. Manipülasyon, bütün dünya piyasaları tarafından suç olarak kabul edilmektedir. Manipülasyonlar finansal araçların piyasa değerinin/fiyatının yanlış yorum ve haberler vasıtasıyla saptırılarak veya gerçek dışı bilgilerle finansal aracın fiyatlarının artırılarak/düşürülerek/sabit tutularak asıl yatırımcının zarara uğratılmasını ifade etmektedir.

Manipülasyonlar sonuçları itibariyle yatırımcının yanı sıra finansal araçlarla ilgili kuruluşları ve piyasaları ciddi bir biçimde etkilemektedirler. Ancak bunların suç sayılarak kanun ve yaptırımlarla önlenmeye çalışılmasının sorunu tam olarak ortadan kaldıramadığı görülmektedir. Nitekim gerçek dışı bilgilerin kaynağının tespitinde zorlanılmakta ve zaman almakta, dolayısıyla geçen zaman zarfında kimi yatırımcıların manipülasyonlara karşı hızlı tepki vermesi sonucunda piyasalarda ani değişiklikler yaşanabilmektedir.

Sonuç olarak manipülasyonların yanı sıra tüm finansal dolandırıcılık faaliyetlerine karşı gerçek çözüm toplumun farkındalığını artırmaktan geçmektedir. Finansal farkındalık eğitimleri ile birlikte yatırımcıların en basit dolandırıcılık olayından en karmaşık yöntemlere kadar tüm hilelere karşı bilinçlenmesi ve gerekli önlemleri önceden alması sağlanabilecektir.

1.5. Finansal Okuryazarlık Kavramı

Bu alana ilişkin literatür incelendiğinde finansal farkındalığı olan kişilerin finansal okuryazar olarak ifade edildiği görülmektedir. Finansal okuryazarlığı önemseyen ve bu alandaki çalışmalara öncelik veren OECD tarafından yapılan tanımda finansal

okuryazarlık; iktisadi hayatta yer alabilmek, toplumsal ve bireysel anlamda finansal refahı iyileştirebilmek maksadıyla, finansal durumlarda doğru ve etkili kararlar verebilmek için bu kavramlara ilişkin bilgiye ve anlayışa sahip olma, bu bilgileri ve kavrayışı uygulayabilme yeteneği, güveni ve motivasyonu olarak tanımlanmaktadır (Satoğlu, 2014: 8).

Türkçede “okuryazar” kelimesi bir konuya ilişkin bilgi sahibi olan bireyleri ifade etmektedir. Dolayısıyla, basit ifadesiyle finansal okuryazarlık finans konularında bilgi sahibi olunması anlamına gelmektedir. Finansal alanda bilgi sahibi olmak bu konuda ileri seviyede finans bilgilerine hâkim olmayı gerektirmemektedir. Temel düzeyde finansal bilginin bulunması finansal okuryazarlık için öncelikli şart olarak görülebilmekte, ancak bilginin yanı sıra tutum ve davranışların da bu bilgiler doğrultusunda olması gerekmektedir (Gökmen, 2012: 18). Finansal okuryazarlığa ilişkin literatürde yer alan çeşitli tanımlamalar Tablo 1’de olduğu gibidir:

Tablo 1: Finansal Okuryazarlık Tanımları

KAYNAK	TANIM
Schagen & Lines (1996: 91)	Para kullanımında ve yönetiminde doğru ve etkili karar verebilme yeteneğidir.
Mason & Wilson (2000: 31)	Finansal kavramlara ilişkin farkındalığın olması ve bu konuda vereceği kararlarda ihtiyaç duyduğu bilgilere sahip olması, anlayabilmesi ve değerlendirebilmesidir.
Vitt vd. (2000: 2)	Bireyin finansal durumunu anlayabilme, analiz edebilme, yönetebilme ve iletişim kurabilme becerisidir.
Worthington (2006: 1)	Ekonomiyi anlayabilmek ve hane halkına ait kararlara etki eden ekonomik şartların ne durumda olduğunu yorumlayabilmektir.
President’s Advisory Council on Financial Literacy - PACFL (2008: 35)	Bireyin hayat boyu finansal güvenliğini sağlayabilmesi maksadıyla finansal bilgiyi ve kaynakları etkin olarak kullanabilme becerisidir.
Remund (2010: 276)	Bireyin tasarruf, bütçeleme, borçlanma ve yatırım gibi finansal kavramları anlayabilme derecesini ve kendi finansal durumunu yönetebilme becerisi ile finansal güvenliğini gösteren durumudur.
Sohn vd. (2012: 969)	Mikro seviyede, günlük yaşamda finansal zorluklar ile başedebilmek için gereken bilgi ve becerilerdir. Makro seviyede ise pazarda finansal durumlar ve işlemler ile toplumun başa çıkabilmek üzere donanımlı olmasıdır.

Atkinson & Messy (2012: 14)	Finans alanında doğru kararlar alabilmek ve kişisel refaha ulaşabilmek maksadıyla gerekli bilgi, beceri, farkındalık, tutum ve davranışlardır.
FODER (2015)	Parayı kullanma ve yönetme konusunda bireyin bilgi sahibi olarak değerlendirme yapabilmesi ve etkili kararlar alabilmesi yeteneğidir. Diğer bir ifadeyle bireyin kazanç, birikim ve yatırımını akılcıca değerlendirerek doğru bütçe oluşturabilmesi ve bu becerileri kazanmış olmasıdır.
TCMB Terimler Sözlüğü (2019)	Bireyin sahip olduğu bireysel bütçesini yönetme sürecinde bilinçli ve etkin kararlar almasını sağlayan temel finansal bilgilere sahip olması, aldığı kararları uygulamak suretiyle toplumsal ve bireysel finansal refahı artırma yetisidir.

Yapılan tüm bu tanımlamalar incelendiğinde ortak özellik olarak finansal okuryazarlığın bireysel refahı artırmayı hedefleyen bir yetenek olarak vurgulandığı görülmektedir. Finansal okuryazar olabilmek için en temel şart finansal farkındalık eğitiminin alınması olmakla birlikte alınacak eğitim sonunda bireyleri belli başlı özellikleri kazanmış olması gerekmektedir.

1.5.1. Finansal Okuryazarlığın Önemi

Küresel boyutta yaygın hale gelen serbest piyasa ekonomisi ile birlikte finansal araçlar karmaşık bir hale gelmiş ve oluşan yeni riskler bireyler açısından yeni sorumluluklar getirmiştir. Farklılaşan finansal araçların seçiminde bireyler bilgi ve donanım açısından yetersiz kalabilmekte ve yaptıkları yanlış finansal tercihler sonucunda finansal krizlerle karşılaşabilmektedirler. Mal ve hizmetler karmaşıktıkça yatırımcının, sahip olduğu bilgilerin güncellenmesi ve yeni bilgilere ulaşması önemli hale gelmektedir. Bu noktada finansal hizmetler öne çıkmakta ve yatırımcının farklılaşan finansal araçlar arasından doğru seçimleri yapabilmesi için finansal okuryazarlık düzeyini yükseltmesi şart olmaktadır (Hathaway ve Khatiwada, 2008: 2).

Finansal piyasalarda ortaya çıkan gelişim ve toplum yapısındaki sosyal, ekonomik ve politik alanlardaki değişiklikler finansal okuryazarlığın önemini giderek artırmıştır. İnsanlar aracı kurumlardan, bankalardan ve çeşitli kamu kuruluşlarından çok sayıda kredilere ve yatırım araçlarına başvurumaktadırlar. Bu başvuruların elektronik

ortamda da yapılabilmesi insanlara erişim kolaylığı sağlamaktadır. Dünya üzerinde insanların ortalama yaşam sürelerinin artması, emeklilik planlarında daha uzun süreler için birikimlerinin yeterli olması ihtiyacını doğurmuştur. Söz konusu gelişmeler yatırım veya tasarruf yapan, bankacılık sistemini kullanan ve kredi kullanan bireyler açısından önemli sonuçlar getirmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda OECD ülkelerinde çok sayıda yatırımcının finansal piyasalara katıldığı görülmektedir. Ancak bu yatırımcılardan birçoğunun maruz kaldıkları finansal sorumluluklara hazırlıklı olmadığı bilinmektedir (Temizel, 2010).

Finansal okuryazarlık belirli demografik özellikler açısından incelendiğinde yaş gruplarına göre orantılı bir şekilde düşüş gösterdiği görülmektedir. Bu durumun bir göstergesi olarak insanların hayatının son dönemine kadar finansal kararlar vermek zorunda olması ve dolandırıcılık faaliyetlerinin genellikle hedefinde yaşlı bireylerin yer alması düşünülebilir. Finansal okuryazarlık cinsiyet açısından değerlendirildiğinde ise kadınların erkeklere göre özellikle risk çeşitlendirmesine ilişkin konularda daha az bilgiye sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada eşini kaybeden kadınların tek başına kaldığı dönemlerde verecekleri finansal kararlarda zorlandıkları görülmektedir (Lusardi, 2008: 8).

Günümüz dünyasında karmaşık finansal kararlar artmış, yatırımcı açısından finansal okuryazarlık hayati öneme sahip bir beceri haline gelmiştir. Dolayısıyla bireylerin ihtiyaçlarını giderebilecek seviyelerde finansal okuryazar olmaları bir zorunluluktur. Bu seviyenin yükseltilmesi insanın davranışsal eğilimlerinin sebep olduğu hataların azaltılması ve bireyin kendi finansal durumu açısından en uygun kararları verebilmesi noktasında yardımcı olacaktır. Ayrıca bu durum iletişim ile beraberinde getireceği kaldırıcı etkisiyle birlikte düzenleyici otoriteleri daha güçlü konumlara getirecektir (Temizel ve Bayram, 2011: 75).

Finansal okuryazarlık yaşı ve geliri ne olursa olsun her bireye fayda sağlamaktadır. İş yaşantısına yeni başlamış bir genç için finansal okuryazarlık, tasarrufta ve bütçelemelerde temel araçları sağlayarak borç ve harcamalarını kontrol altında tutmasına imkân vermektedir. Aileler için ise kendilerine bir ev alabilme, çocuklarının eğitimine ilişkin tasarruf disiplini kazanabilme konularında yardımcı olmaktadır. Finansal okuryazarlık yaşlı bireyler açısından ele alındığında ise refah

içerisinde bir emeklilik hayatı yaşayabilmeleri için gerekli planlamaları yapabilmelerini sağlamaktadır. Düşük gelirli bireylerin yapabileceği yüksek tasarrufları yapmaları konusunda finansal okuryazarlık önem arz etmekte ve bu gelir grubundaki bireylerin finansal işlemlerinde kendilerinden yüksek komisyonlar talep eden finansal olmayan kurumlardan kaçınmalarına yardımcı olmaktadır. Finansal okuryazarlık, yatırım maksatlı parası bulunanlar için ise yapacakları yatırım tercihlerine ait avantaj ve dezavantajları doğru bir şekilde karşılaştırabilmelerine imkân tanımaktadır (Temizel, 2010: 25).

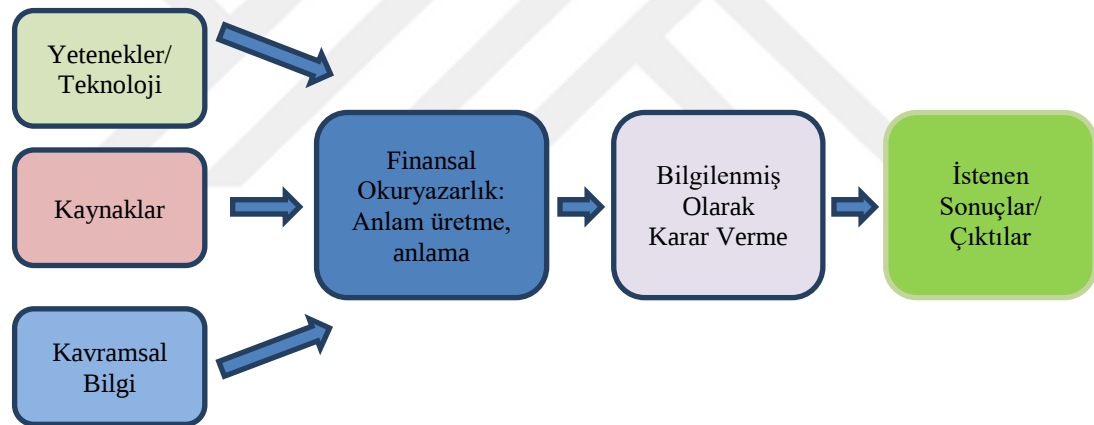
Günümüzde üniversite öğrencileri kredi kartı kullanma, faturalarını bankalar vasıtasıyla ödeme, eğitim kredisi alma, harç ödeme, seyahat sigortası vb. gibi finansal işlemler gerçekleştirmek zorundadır. Dolayısıyla öğrenciler için de söz konusu işlemlerin güvenli bir şekilde yapılabilmesi açısından finansal okuryazarlığın önemi büyüktür (Temizel ve Bayram, 2011: 84).

İnsanların iş yaşantısındaki istikrarsızlıklar, borçlanmalar, sosyal güvenlik sıkıntıları, uzun bir ömrü refah içerisinde geçirme beklentileri, çocuklarının geleceğine ilişkin kaygıları vb. faktörler finansal okuryazarlığın önemini artırmaktadır. Bu faktörler makro seviyede dikkate alındığında finansal okuryazarlık ihtiyacının sosyal, ekonomik ve politik sebeplerden kaynaklandığı görülmektedir. Örneğin boşanma vb. demografik verilerde görülen değişimler bu ihtiyacı doğuran sosyal sebeplerden biridir. Ekonomik sebeplere bakıldığında ise finansal piyasaların yapısında görülen değişiklikler öne çıkmaktadır. Bunlara ilave olarak politik açıdan sosyal güvenlik kurumlarında meydana gelen değişimler de finansal okuryazarlığa olan ihtiyacı doğuran önemli sebepler olarak açıklanabilir (Bayram, 2015: 107).

İnsanların finansal farkındalık seviyesini artırma konusunda uluslararası alanda ortaya çıkan ilgi ile birlikte finansal okuryazarlığın önemi de artmıştır. Toplumdaki her kesimin ilgilendiği bir konu haline gelen finansal okuryazarlık, günlük hayatta kredi kartı kullanma, fatura ödeme, tasarruf yapma, borçlanma vb. gibi birçok finansal işlemde bireyin doğru kararlar vererek finansal refaha erişebilmesi açısından önemlidir. Finansal okuryazarlığın öneminin artması ile birlikte gelişmiş/gelişmekteki ülkelerde finansal okuryazarlık düzeylerinin tespitine yönelik

araştırmalara başlanmıştır. Bu araştırmalara göre dünya genelinde finansal okuryazarlık düzeyi düşük olarak gözlenmiştir (Saraç, 2014: 24-30).

Finansal okuryazarlık; bir insanın finansal farkındalığı kazanmış olarak finansal bir konuda karar verirken ihtiyaç duyacağı bilgilere haiz olması, anlaması ve değerlendirmesi olarak ifade edilmektedir. Günümüz teknolojisi insanların söz konusu bilgilere ulaşabilmesini daha kolay kılmaktadır. Dolayısıyla insanlar vermiş oldukları kararları uygulamaya koymadan önce mevcut kaynaklardan ve teknolojiden azami seviyede istifade etmelidirler (Mason ve Wilson, 2000: 31). Finansal okuryazarlık süreci Mason ve Wilson tarafından şekil 3’de olduğu gibi gösterilmektedir. Buna göre bu süreçte finansal kaynakların ve teknolojinin kullanımı ile finansal araçların tanınması ne çıkan faktörlerdir (Mason ve Wilson, 2000: 33).

şekil 2: Finansal Okuryazarlık Süreci

Finansal okuryazarlığın önemine ilişkin yukarıda arz edilen hususlar dikkate alındığında toplumdaki finansal okuryazarlık seviyesinin yükseltilebilmesi açısından bireylerin eğitim seviyesi, sosyal statüsü ve cinsiyetine bakılmadan güncel ve anlaşılabilir temel bilgilerin verilmesi önem arz etmektedir. Bir ülkede finansal okuryazarlığın artması hiç şüphesiz ülke ekonomisine, topluma ve bireye yarar sağlayarak ülkenin refah seviyesini yükseltecektir.

1.5.2. Finansal Okuryazarlığın Özellikleri

ABD Danışma Konseyi tarafından hazırlanarak 2008 yılında sunulan raporda finansal farkındalık eğitimlerini tamamlayarak okuryazar olduğu değerlendirilen bireylere kazandırılan yetenekler ve özellikler şu şekilde sıralanmaktadır (PACFL, 2008: 36-37):

- Finansal kurumlar ile sermaye piyasası sistemine ilişkin farkındalığının bulunması,
- Nakit akım yönetiminin bilinmesi ve sürekliliğinin sağlanması,
- Öncelikler ve mevcut kaynaklar dikkate alınarak bütçe yapabilmesi,
- Beklenmedik durumlar için fon oluşturabilmesi,
- Uygun kredilerin değerlendirilerek seçilebilmesi, kredi yönetiminin yapılabilmesi ve iyi kredi notunun muhafaza edilebilmesi,
- Konut sahibi olabilmesi veya kiralama sürecini yönetebilmesi,
- Finansal risklerin öngörülerek tanımlanabilmesi,
- Finansal dolandırıcılığa karşı korunabilmesi,
- Risk ve getiriler dikkate alınarak temel finansal yatırım araçlarının yönetilebilmesi ve doğru yatırımı doğru zamanda yapabilmesi,
- Çalışanlar için sunulan vergi indirimlerinden yararlanabilmesi ve tasarruf hesaplarını değerlendirebilmesi,
- Emekliliğini planlayabilmesi ve bireysel emeklilik hesabı açtırması,
- Doğal afet, ölüm, sakatlık vb. beklenmedik olaylara yönelik sigorta vb. korunma planlarını geliştirebilmesidir.

Bu çalışmada finansal okuryazarın genel anlamda sahip olması gereken aşağıdaki dört özellik açıklanacaktır:

- Parayı iyi yönetebilmek,
- Finansal sistemi anlayabilmek,
- Finansal planlar yapabilmek,
- İyi iletişim kurabilmektir.

1.5.2.1. Parayı İyi Yönetmek

Para yönetiminde ödemeler zamanında yapılmalı, taksitler, kredi borçları, vergiler ve faturalar zamanında ödenmelidir. Ödemelerin vaktinde yapılmaması gecikme cezası gibi ilave maliyetler doğuracaktır. Bu yüzden paranın iyi yönetilmesi açısından ödemelerin kontrol altına alınması, bunun için de ödemelerin vaktinin geçirilmemesi maksadıyla kayıt tutulması önemlidir. Bireyin tüm para girdi çıktılarını kayıt altına almasıyla gelir ve harcama gruplarını net bir şekilde görmesi mümkün olacak ve yanlışlıkların giderilmesi sağlanabilecektir (Gökmen, 2012).

Paranın yönetiminde tasarruf yapılabilmesi için iki yöntem bulunmaktadır. İhtiyaçlar doğrultusunda harcamaların yapılmasını müteakip geriye kalan paranın tasarruf edilmesi birinci yöntem, öncelikle tasarrufun yapılıp sonra kalan paranın harcanması ise ikinci yöntem olarak gösterilebilir. İlk yöntemde yapılan harcamalardan sonra geriye para kalmaması muhtemeldir. Bu yüzden ikinci yöntem yapılması gereken tasarruf yöntemidir. Dolayısıyla bireyin sahip olduğu gelirden yapacağı ilk ödeme kendisine olacak ve bu şekilde birikim sağlayacaktır (Turgut, 2006).

1.5.2.2. Finansal Sistemi Anlamak

Fon ihtiyacı bulunan ile fon fazlası olanların buluşturularak fon akışının sağlandığı sistem finansal sistem olarak tanımlanabilir. Finansal sistemde ana işlev; tasarrufların en verimli biçimde yatırımcılara aktarılmasıdır. Bu aktarma iki şekilde mümkündür: Dolaylı finansman olarak adlandırılan birinci yöntemde fon aktarımları finansal kurumlar vasıtasıyla yapılmaktadır. Diğer yöntemde ise finansal piyasalar aracısız bir şekilde kullanılmakta ve bu yöntem doğrudan finansman olarak ifade edilmektedir. Finansal sistemin bileşenleri şunlardır (Gökmen, 2012):

- Tasarruf sahipleri (fon fazlası bulunanlar),
- Fon ihtiyacı olanlar,
- Finansal piyasalar,
- Finansal kurumlar,
- Düzenleyici kurumlar,
- Finansal araçlar.

Finansal sistem bir bütün halinde birçok araç, kurum ve piyasanın bir araya gelmesi ile oluşmakta, söz konusu finansal araçlar banknot, tahvil, bozuk para, hisse senedi vb. araçları, kurumlar ise banka, sigorta şirketi, banker, tefeci, borsalar vb. kurumları kapsamaktadır (Parasız, 2001: 654).

Finansal araçlar genellikle yatırım maksadıyla kullanılmaktadır. Bunların kullanımı esnasında risk ve getirinin iyi hesaplanması önemlidir. Finansal okuryazarlar söz konusu araçları kullanmasalar da bu araçların piyasalarda ne şekilde gruplandığını ve hangi şartlarda işleme tabi tutulduğuna ilişkin temel bilgileri bilmelidirler.

1.5.2.3. Finansal Planlar Yapmak

Birey kısa/orta/uzun dönemlere yönelik finansal planlar yaparak finans alanında karşılaşılabileceği belirsizliklerden kurtulabilir. Bireye yol gösteren bu planların bileşenleri şunlardır (Madura, 2004):

- Likidite yönetimi,
- Bütçeleme ve vergi planlama,
- Konut, taşıt gibi büyük tutardaki satın alımlar,
- Gelir ve varlıkların korunması,
- Emeklilik planlaması ile miras planlaması,
- Yatırım yapılması

Finansal planın oluşturulmasında belirli aşamalar bulunmaktadır. Bunlar (Madura, 2004):

- Finansal hedeflerin belirlenmesi,
- Finansal durumun mevcut halinin belirlenmesi,
- Hedeflere yönelik alternatiflerin değerlendirilmesi,
- Alternatiflerden en iyisinin seçilerek uygulanması,
- Planın gözden geçirilerek gerektiğinde değiştirilmesi.

1.5.2.4. İyi İletişim Kurmak

Finansal araç talebi olan alıcılar finansal piyasalarda profesyonel aracılarla bir araya gelmektedir. Bu durum alıcının mali bilgisine ilave olarak, talebini iyi bir şekilde ifade edebilme becerisini de önemli kılmaktadır. Piyasada gerçekleştirilen elektronik ya da fiziksel para dolaşımının alıcı ve satıcı tarafından yasal açıdan denetim altına alınması nedeniyle taleplerin doğru yapılması önem arz etmekte, bu yüzden iyi bir iletişim gücünün olması gerekmektedir. Özellikle borsadaki işlemlerde yatırımcının taleplerini doğru ifadelerle yapması muhtemel riskleri önleyebilmektedir.

Finansal okuryazar olan bireylerin sahip oldukları hakları ve yükümlülükleri iyi bilmeleri gerekmektedir. Finansal sistemde satıcı, aracı ve alıcı arasındaki işleyiş teknolojinin hızla gelişmesinin bir sonucu olarak her zaman dinamik kalan bir süreç olmaktadır. Bu durum iletişim kanallarının her zaman açık tutulmasını gerektirmektedir.

1.5.3. Finansal Okuryazarlık ve Finansal Farkındalık Eğitimi Arasındaki İlişki

Finansal farkındalık eğitimi ve finansal okuryazarlık kavramları arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır. Bireyin alacağı eğitim finansal farkındalığını artıracak ve dolayısıyla finansal okuryazarlık seviyesi de artacaktır. İnsanların alacağı finansal eğitimler verecekleri finansal kararların daha doğru ve etkin olmasını sağlayacaktır. Doğru finansal kararlar ise bireyin etkileşimde bulunduğu toplumu da etkileyecek ve bu etkileşim ekonomik sistem üzerinde olumlu etkiler oluşturacaktır. Finansal farkındalığı artıracak her türlü eğitim ve çalışma, toplumdaki finansal okuryazarlık seviyesinin artmasını sağlayarak daha doğru ve etkin çalışan bir ekonomik sistem oluşturmayı hedeflemektedir.

Finansal konularda insanlara doğru bilgi, beceri ve anlayışın kazandırılması, bilinçli yatırımcıların oluşturulması, kısacası finansal okuryazarlığın yaygınlaştırılması ancak finansal farkındalık eğitimlerinin uygulanması ile mümkündür (Fox vd., 2005: 195). Bu eğitimler finansal araçların etkili bir şekilde kullanılmasını, ekonomik kaynakların etkin bir şekilde yönetilebilmesi için gereken bilgi ve becerinin sağlanmasını ve finansal konularda insanların farkındalığının artırılmasını

hedeflemektedir (Mason ve Wilson, 2000: 635). Finansal eğitim ve finansal okuryazarlık arasındaki ilişki Şekil 3’te gösterilmektedir (Willis, 2008: 1-57).

Şekil 3: Finansal Eğitim ve Finansal Okuryazarlık

Finansal farkındalık eğitiminin bireylerin finansal okuryazarlığı için son derece faydalı olduğu bilinmektedir. Farkındalık eğitimi finansal bilginin artırılmasının yanı sıra bu bilgilerin davranışlarla desteklenmesini sağlamaktadır. Etkin bir finansal farkındalık eğitiminden bahsedebilmek için finansal bilginin uygulamaya dökülmesi gerekmektedir (Hopley, 2003: 176). Finansal farkındalık eğitimleri, bu alanda analiz kabiliyetine sahip güçlü bireyler oluşturmayı hedefleyen çeşitli konuları içermektedir (Miller vd., 2009: 39).

1.6. Finansal Erişim

Firmaların ve hane halkının kredi, ödeme işlemleri, sigorta ve mevduat gibi finansal hizmet ve araçlara uygun şartlarda ve yeterli seviyede ulaşılabilirliğini ifade eden finansal erişim, finansal okuryazarlığın sağlanabilmesi açısından önemli bir faktördür. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde finansal erişimin araştırmacılar tarafından çeşitli boyutları ile ele alındığı görülmektedir.

Bodie ve Metron (1995: 1-56) finansal erişime ilişkin üç husus üzerinde durmaktadır. Bunlar:

- Mevcudiyet: Finansal hizmet sunuluyor mu? Sunuluyorsa hangi miktarlarda sunuluyor?
- Maliyet: Finansal erişimin fiyatları uygun mudur?
- Kalite ve Çeşitlilik: Hizmetin kalite ve çeşitliliği ihtiyaçlara cevap verebiliyor mu? Ne kadar?

Morduch (1999: 1569-1614) ise finansal erişim ile ilgili farklı boyutları öne sürmektedir. Bunlar:

- Güvenilirlik: İstenildiği zaman ve gerektiğinde finansmana erişilebilmek mümkün müdür?
- Uygunluk: Finansal hizmetlere erişmek ne kadar kolay?
- Devamlılık: Devamlı olarak veya tekrardan finansal hizmetlere erişilebiliyor mu?
- Esneklik: Müşterilerin özel ihtiyaçları çerçevesinde finansal hizmetler ne derece uyarlanabiliyor?

Kempson vd. (2000: 46-48) tarafından finansal erişim mahrumiyet açısından ele alınmaktadır. Buna göre finansal erişim;

- Erişim Mahrumiyeti: Müşterilerin finansal kurumlarca uygulanan risk analizi filtresine takılarak engellenmesi,
- Durum Mahrumiyeti: Mevcut finansal araçların müşteri ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde tasarlanmaması,
- Fiyat Mahrumiyeti: Finansal hizmetlerdeki aşırı maliyet,
- Pazarlama Mahrumiyeti: Kurumlar tarafından belirli gruplara yönelik hizmet verilmesi, diğerlerinin dışarıda kalması,
- Şahsi Mahrumiyet: Firmaların ve bireylerin bankalar tarafından dışlanacağı düşüncesiyle çaba göstermeyerek kendilerini sistemin dışında bırakması.

İnsanların finansal sisteme uygun maliyetle, güvenilir, kaliteli ve etkin bir biçimde erişiminin sağlanması finansal sistemin iyi işlediğini göstermektedir. Finansal erişimin bu şekilde işlemesi insanların “yastık altı” şeklinde ifade ettikleri sermayelerinin sisteme katılmasına ve ekonominin büyüyerek kalkınmasına katkıda bulunacaktır. Günümüzde insanların finansal sisteme ulaşabilmelerindeki en önemli ve en büyük araç bankalardır. Bu yüzden bankacılık sisteminin doğru ve etkin kurulması finansal erişimin artması açısından önem arz etmektedir.

Gelişmiş ülkelerde finansal hizmetlere erişimin oranı % 90 olarak açıklanmakta ve banka hesabı bulunmayan çok az sayıda insanın olduğu belirtilmektedir. Banka hesabı bulunmayanların finansal sisteme kazandırılması maksadıyla devletlerin

çeşitli programlar uyguladığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise finansal sisteme dâhil olmayan kişi sayısının toplumun yarısından fazlası (bazı bölgelerde % 95’den fazla) olduğu açıklanmaktadır (TCMB, 2011: 1).

1.6.1.Finansal Erişimin Önemi

İstikrarlı bir sosyoekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi açısından finansal sektör önem arz etmektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınma finansal sistemin gelişmesi ile sağlanabilmektedir. Finansal sistem kalkınmayı her yönden teşvik etmekte ve bu doğrultuda gereken tasarrufların/fonların bulunmasını ve toplanmasını sağlamaktadır. Böylelikle riskli fakat değer yaratıcı birçok projenin hayata geçirilmesi finansal sistem vasıtasıyla mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla, ekonomik açıdan verimli projelerin seçilmesi, kaynakların amacına uygun kullanılması ve karşılaşılabilecek risklerin iyi bir şekilde yönetilerek ekonomik kaynakların korunması sonucunda toplumsal fayda sağlanması bakımından gelişmiş bir finans sisteminin önemi büyüktür.

Finansal gelişimin temelinde finansal derinlik, finansal çeşitlilik, finansal istikrar ve finansal erişim boyutları bulunmaktadır. Bu boyutlar ekonominin gelişmesi açısından önemli kilometre taşlarıdır. Yapılan çalışmalara bakıldığında bu boyutlardan finansal erişimin son dönemlerde öneminin anlaşıldığı görülmektedir (De la Tore vd, 2006).

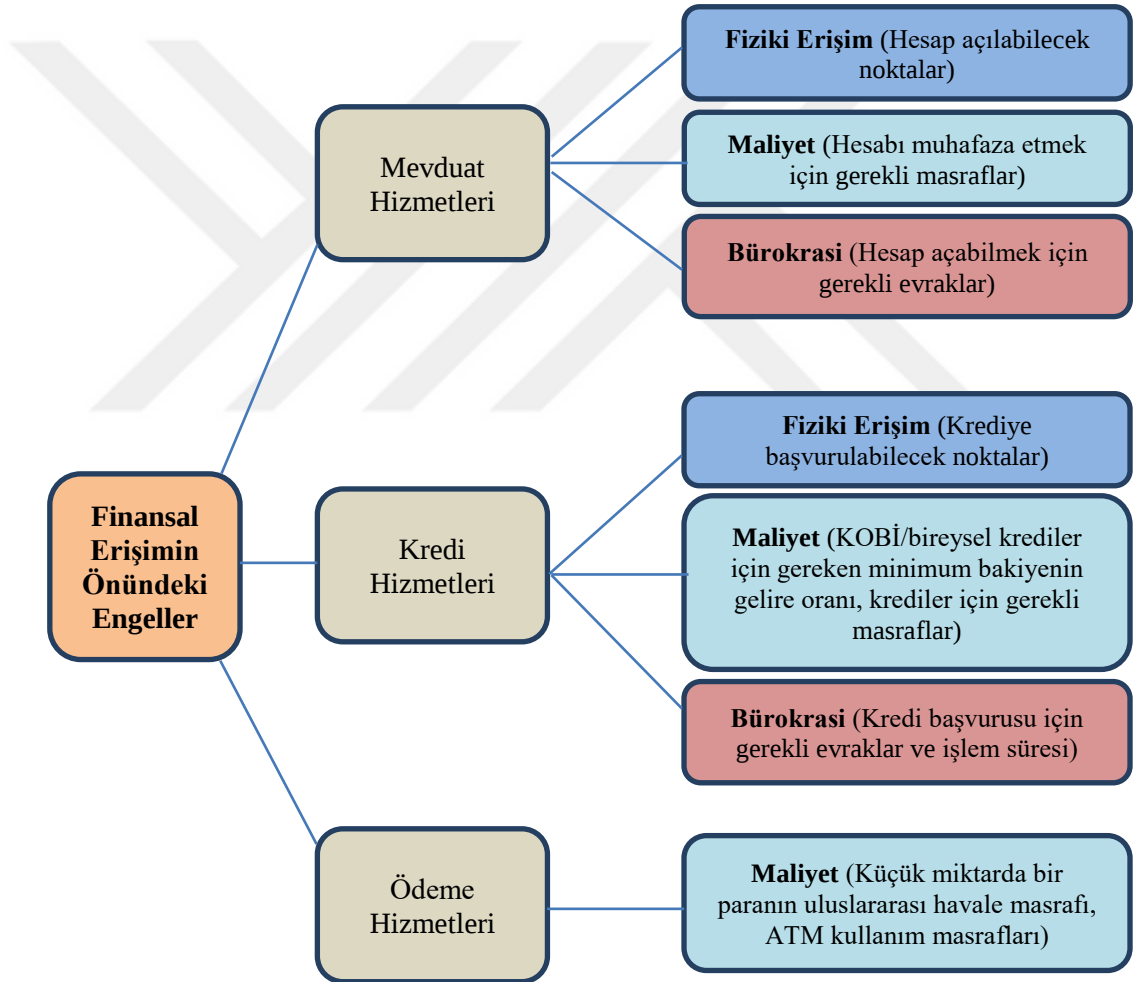
Özellikle kalkınma ekonomistleri ile kalkınma kurumları tarafından son zamanlarda finansal erişimin yaygınlaştırılması çalışmalarına ağırlık verildiği görülmektedir. Bunun öncelikli sebebi finansal erişimin yoksulluğu azaltması ile birlikte ekonominin büyümesine de katkı sağlamasıdır. Honohan (2006: 16, 2007: 3) yaptığı araştırmada ekonomik kalkınma ve finansal erişim arasında güçlü ve pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Aynı şekilde Burgess ve Pande (2005: 95, 780-795) tarafından yapılan çalışmada da yoksulluğun üzerinde finansal erişimin yaygınlaştırılmasının azaltıcı etkisi gözlemlenmiştir.

1.6.2. Finansal Erişimin Önündeki Engeller

Finansal erişimin artırılmasına engel teşkil eden birtakım faktörler mevcuttur. Bu alanda yapılan araştırmalardan, Beck vd. (2006: 397-400) tarafından yapılan

çalışmada, finansal sistem içerisinde en fazla kullanılan finansal hizmetlerden mevduat, kredi ve ödeme hizmetlerine erişimi engelleyen faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda 58 ülkedeki toplam 193 banka üzerinde yapılan çalışmada söz konusu hizmetlere erişimi engelleyen üç faktör tespit edilmiştir. Bunlar Şekil 4’de de görüldüğü üzere;

- Fiziki erişim,
- Maliyet,
- Bürokrasidir.

Şekil 4: Finansal Erişimin Önündeki Engeller

1.6.3. Finansal Erişimi Artırma Uygulamaları

Finansal erişimi artırmak maksadıyla finansal kurumlar ve düzenleyicilerin önemli görevleri bulunmaktadır. Finansal erişimin önüne çıkan engellerin kaldırılmasında dünya üzerinde belirli yöntemler uygulanmaktadır. Bu yöntemler aşağıdaki şekilde açıklanabilir (TCMB, 2011: 27-33):

- Yenilikler ve Teknolojik İlerleme: Finansal erişimin artırılmasında teknolojik gelişmelerin katkısı fazladır. Özellikle internet vasıtasıyla bankacılık vd. finansal işlemlerin elektronik ortamda kolay ve hızlı bir şekilde yapılabilir hale gelmesi finansal hizmetlere erişimi artıran en önemli gelişmedir.
- Alternatif Kurumların Oluşturulması: Ülkenin kırsal ve merkeze uzak kesimlerinin özellikle coğrafi engellerini ortadan kaldırmak maksadıyla mikrofinans kurumlarının ve tasarruf bankalarının kurulması önemlidir.
- Mobil Şubeler: Belirli zaman aralıklarında planlanan minibüs vb. araçlar vasıtasıyla ATM'lerin kırsal kesimlere taşınması suretiyle finansal erişim artırılmaktadır.
- Posta Bankaları: Dünya üzerindeki birçok ülkede şube ve elektronik altyapı açısından geniş bir ağa sahip olan postanelerin finansal işlemlerde kullanılabilen erişim noktaları olarak hizmet verdiği görülmektedir. Posta bankaları modeli olarak adlandırılan bu yöntem özellikle kırsal kesimlere erişimin sağlanması açısından önemlidir.
- Market, Büfe, Kafe Gibi Olağandışı Hizmet Noktaları: Bazı ülkelerin basit bankacılık işlemlerini (havale, döviz bozdurma vb.) market, büfe ve kafe benzeri noktalarda yapma imkânı sağlayarak finansal erişimi artırmayı hedefledikleri görülmektedir.
- İşverenlerin Katkıları: Özel şirketler çalışanlarına yaptıkları maaş ödemelerini bankalar vasıtasıyla yapmakta, bununla birlikte çalışma mahallinde banka şubesi veya ATM'leri konuşlandırarak finansal erişime destek vermektedirler.
- Tasarrufa Özendirici Kampanyalar: İlk evini alanlara yönelik devlet yardımları, çalışmayan kadınların oluşturacağı fonlardan vergi alınmaması, çeyiz yardımı, bireysel emekliliğe devlet katkısı vb. kişilerin tasarrufa yöneltildiği programlar finansal erişime katkı sağlamaktadır.

- Bazı Elektronik Hesap Transferlerinin Devlet Tarafından Mecbur Kılınması: Teknolojinin her alanında ortaya çıkan gelişmeler, kamuda artan hizmet verme baskısı, sermaye birikiminin artırılması ve kayıt dışı ekonominin azaltılması gibi etkenlerden dolayı kamudaki bazı uygulamalara elektronik zorunluluk getirilmesi finansal erişimin yaygınlaştırılmasına destek vermektedir.
- Kurumsal Çevreyi İyileştirici Düzenlemeler: Finansal kurumların arasındaki rekabetin artırılması hizmet kalitesini yükseltecek ve finansal sisteme katılımı artıracaktır. Bu çerçevede kamunun özel kurumları tarafından finansal sistemin daha çok bireyi ve kurumu kapsayacak şekilde etkin ve karlı politikalar üreterek oluşturacağı bir ortam ile finansal erişimin devamlılığı sağlanmış olacaktır.

1.7. Finansal Farkındalık Düzeyinin Yükselmesinin Bireye, Topluma ve Ekonomiye Etkileri

Temizel (2010: 6), finansal farkındalığın sağlanması ile birlikte üç temel becerinin ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Birey, toplum ve ekonomi üzerinde olumlu etkileri olacak bu beceriler şunlardır:

- Finansal bilginin aranması becerisi,
- Finansal bilgiye eleştirel açıdan bakarak değerlendirebilme becerisi,
- Faydalı ve doğru finansal kararların alınabilmesi için söz konusu finansal bilgilerden yararlanabilme becerisi.

Bir ülkede artan finansal farkındalık seviyesi bireylerin finansal sistem hakkında daha bilgili ve bilinçli olmasını sağlayacaktır. Finansal bilginin nereden elde edileceği ve nasıl kullanılacağı konusunda yatırımcı bilinçlenecek ve böylelikle daha doğru kararlar vermesi sağlanacaktır (Satoğlu, 2014: 37). Finansal farkındalık eğitimlerinden her yaş ve gelir grubundaki bireyler faydalanabilmektedir. Finansal konularda farkındalığı artan ve bilinçlenen bireylerin dolandırıcılıklara karşı daha bilinçli olacağı ve finansal araçlar ile ilgili yanlış yönlendirmelere girmeyeceği görülecektir. Bu bireyler özellikle bütçe, kredi, tasarruf ve emeklilik konularına ilişkin planlamalarını daha etkin bir şekilde yaparak finansal alanda daha sorumlu

davranışlar göstereceklerdir. Finansal farkındalık düzeyinin yükselmesi bireyin ve ailesinin refah içerisinde yaşayabilmesine olumlu katkı sağlayacak önemli faktörlerden biridir.

Hane halkı üzerindeki olumlu etkilerinin yanı sıra finansal farkındalık hiç şüphesiz toplumun refahına da katkı sağlayacaktır. Finans sisteminde yatırımcı üzerindeki olumlu gelişmeler finansal piyasaların istikrarlı hale gelerek ekonominin iyileşmesi sonucunda tüm topluma da olumlu bir şekilde yansıyacaktır. Finansal eğitime sahip bireylerden oluşan bir toplumdaki finansal bilinç piyasaların denetimine katkı sağlayacak ve devletin piyasa denetimine ayıracağı kaynak nispeten azalacaktır. Bireylerin bu şekilde piyasaya sağlayacağı katkılar ülke ekonomisinde olduğu gibi toplumsal refah açısından da kalkınmaya destek sağlayacaktır.

Finansal farkındalık seviyesindeki artışın birey ve toplumun refahına sağladığı katkının yanı sıra ekonomi ve finansal piyasaların düzelmesi, verimli bir biçimde çalışması ve istikrarlı hale gelmesi açısından önemli rol oynamaktadır. Ayrıca finansal okuryazar bireylerin finans kuruluşlarından talep edeceği bilgi seviyesinin ve çeşitliliğinin artması finansal piyasaların daha şeffaf hale gelmesini sağlayacaktır. Bununla birlikte bilinçli yatırımcıların finansal hizmet ve araçları ihtiyaçları doğrultusunda talep etmeleri piyasaların yenilikçi, yaratıcı ve rekabetçi araçlar geliştirmesine imkân tanıyacaktır.

Farkındalığın artması bireyleri tasarrufa yönlendireceğinden ülkede daha etkin bir sosyal güvenlik sistemi oluşacak, ayrıca artan tasarruflar yatırımlara ve büyümeye olumlu yansiyarak ekonomik gelişime katkı sağlayacaktır (Yılmaz, 2011: 1-2). Finansal eğitime sahip bireyler, küçük birikimlerini yatırıma dönüştürerek ülke sermaye yapısının güçlenmesine katkı sağlayacaklardır. Önemli bir fon kaynağı olan bu tasarrufların ekonominin istikrarına sağlayacağı katkı finansal farkındalık eğitiminin önemini ortaya koymaktadır (Gökmen, 2012: 48).

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL FARKINDALIĞIN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK FAALİYETLER

Finansal farkındalığın geliştirilmesi çalışmaları kapsamında uygulanan eğitim faaliyetlerinin ekonomiler üzerinde oluşturduğu olumlu etkiler finansal eğitim konusunun dünya üzerindeki önemini artırmıştır. Bu durum ulusal ve uluslararası çalışmaları beraberinde getirmiş ve finansal farkındalık eğitimi çalışmalarının ülkelerin sosyal ve ekonomik yapıları doğrultusunda oluşturulan eğitim stratejileriyle beraber yürütülmesini gerektirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde finansal farkındalık eğitimi çalışmaları dünya üzerindeki uluslararası çalışmalar ve Türkiye’de yapılan çalışmalar olarak iki başlık altında ele alınacaktır.

2.1. Dünya’da Finansal Farkındalık Eğitimi Çalışmaları

Dünya’da yapılan finansal farkındalık eğitimi çalışmaları kapsamında, bu alanda faaliyet gösteren önemli uluslararası kuruluşlar ile sosyal ve ekonomik yapıları dikkate alınarak seçilen ülkeler tarafından yürütülen faaliyetler incelenecektir.

2.1.1. Uluslararası Kuruluşlarda Finansal Farkındalık Eğitimi Çalışmaları

Uluslararası kuruluşlardan; OECD, Dünya Bankası, Avrupa Komisyonu, Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü ve Uluslararası Menkul Kıymet Birlikleri Konseyi tarafından gerçekleştirilen finansal farkındalık eğitimi çalışmaları sırasıyla açıklanacaktır.

2.1.1.1. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

OECD, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü’nün devamı olarak 1961 yılında oluşturulmuştur. Örgüt finans, tarım, ticaret, istihdam, eğitim, sağlık, çevre ve sosyal güvenlik gibi sosyal ve ekonomik alanlarda faaliyetlerini yürütmektedir (www.oecd.org). OECD tarafından bu alanlarda farklı ülkelere yönelik yapılan çalışmalar sonucu tespit edilen verilerin analizi yapılmakta ve analizler neticesinde

ortaya çıkan sonuç ve tecrübeler örgüt üyesi ülkelerin yanı sıra gelişmekteki ülkeler için de yol gösterici olmaktadır. Finansal eğitim seviyesindeki yetersizliğin olumsuz etkilerinden endişelenen OECD üye ülkelerinin talepleri üzerine 2003 yılı itibariyle örgüt bünyesinde finansal eğitim çalışmalarına başlanmıştır (Işık, 2011: 89).

OECD, günümüzde de finansal farkındalık eğitimlerine ilişkin faaliyetlerine devam etmekte, ülkelerarası işbirliği kapsamında eğitim standartlarını ve stratejilerini geliştirmeye yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Örgütün son yıllarda yaptığı en geniş kapsamlı araştırmanın ilki 2012 yılında yapılan OECD-PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) “Financial Literacy Assessment” çalışması ile 15 yaş gençlerinin finansal okuryazarlık seviyeleri ölçülmüştür. Bu çalışmada gençlerin banka hesabı, kredi ve kredi kartları, risk, tasarruf, tüketici hakları vb. gibi konularda planlama ve yönetme becerileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Aynı şekilde 2015 yılında yapılan finansal okuryazarlık ölçüm çalışması ile 15 yaş öğrencilerin finansal okuryazarlık durumları katılan 15 ülke ve ekonomisi içerisinde cinsiyet, göçmen geçmişi, sosyoekonomik statüleri vb. özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir. Çalışmada öğrencilerin finansal okuryazarlıkları ile birlikte para ile ilgili konulardaki deneyimleri ve geleceğe yönelik beklentileri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Söz konusu araştırmanın sonuçları aşağıda olduğu gibidir (OECD-PISA, 2015: 29-30):

- Katılımcı öğrencilerden % 22’nin finansal okuryazarlık seviyesi düşük performanslı olduğu tespit edilmiş, % 12’sinin ise yüksek performans sergilediği gözlenmiştir.
- Araştırmaya katılan 10 OECD ülkesi ve ekonomisinde, %12’lik bir oranda yani her 10 öğrenciden birinden biraz fazlası en üst düzey olan 5. yeterlilik seviyesinde uzman olarak gözlenmiştir. Buna göre; Belçika’da dört öğrenciden yaklaşık biri ile Çin’de üç öğrenciden biri 5. yeterlilik seviyesinde tespit edilmiştir. Çalışmaya göre bireyin en üst düzey beceriye sahip olması; faiz oranlarını hesaplayabilme, vergi dilimini kavrayabilme ve havale ücretini dikkate alabilme gibi finansal konularda bilinçli olduğu anlamına gelmektedir.
- PISA 2015 verilerine göre, ortalama olarak 10 katılımcı OECD ülkesinde ve ekonomisinde, 10 öğrenciden yaklaşık 6’sının bir banka hesabına ve/veya ön ödemeli bir banka kartına sahip olduğu veya bir iş faaliyetinden para

kazandığı görülmüştür. Avustralya, Hollanda ve ABD'deki 16-24 yaş grubundaki üç kişiden fazlasının, günlük yaşamlarında en az haftada bir kez fatura, banka ekstresi veya diğer mali beyannameleri okuduğu belirtilmektedir.

- Çalışmada, katılan 15 ülke ve ekonomiden 7'sinde (Avustralya, Brezilya, Kanada, Hollanda, Rusya, İspanya ve ABD) hedef kitlesi gençler olan ve bu bireylerin finansal eğitimlerini esas alan ulusal stratejiler geliştirildiği belirtilmektedir.
- Çalışmada öğrencilerin sosyoekonomik statüleri ile finansal okuryazarlık becerileri arasında önemli bir ilişki gözlenmiştir. Toplum içerisindeki düşük seviyeli eğitime sahip kişiler, azınlıklar ve kadınlar gibi belli başlı grupların da finansal okuryazarlığının yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

2.1.1.2. Dünya Bankası

Dünya Bankası 1944 yılında kurulan ve gelişmekteki ülkeler için finansal ve teknik destek sağlayan bir kurumdur. 189 üye ülkesi bulunan kurumun dünya çapında 120 ofisi ve 10 binin üzerinde çalışanı bulunmaktadır (<http://www.worldbank.org>). Dünya Bankası'nın finansal farkındalık eğitimi konularındaki çalışmaları WB Aile Ağı (World Bank Family Network-WBFN) tarafından yürütülmektedir. Bu ağda uygulanan finansal okuryazarlık programları kapsamında; paranın önemi, aile bütçesi planlama, yatırım ve tasarruf konularında eğitimler düzenlenmektedir. Bireylere söz konusu eğitimlere internet ortamında katılma imkânı sunulmakta, ayrıca bu alanda gerçekleştirilen hane halkı anketleri vasıtasıyla finansal okuryazarlık, finansal erişim vb. konularda geniş kapsamlı verilere ulaşılmaya çalışılmaktadır (Temizel ve Özgüler, 2015: 6).

Finansal hizmetlere erişimin artması, toplumların refah seviyesini yükseltmek ve şirketlerin faaliyetlerini artırmak açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla yoksulluğun azaltılması ve ekonominin büyümesi için de finansal tabana yayılmanın rolü büyüktür. Bu alanda faaliyet gösteren Dünya Bankası'nın küresel finansal tabana yayılma (Global Findex) veri tabanı, yetişkin bireylerin tasarruf, borç yönetimi, ödeme şekli ve risk yönetimlerini nasıl yaptıklarını inceleyen dünyanın en kapsamlı verilerine sahiptir (<https://globalfindex.worldbank.org>).

2.1.1.3. Avrupa Komisyonu

1992 yılında Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasıyla kurulan Avrupa Birliği'nde (AB) finansal farkındalığın artırılmasına yönelik eğitim faaliyetleri, 2007 yılında Brüksel'de, bu konuda yapılan konferansla önem kazanmıştır. Bu bağlamda finansal farkındalık eğitimlerinin standartlarını belirlemek, eğitimlerin kalitesini yükseltebilmek ve ilgili kurumlar arasında köprü oluşturabilmek amacıyla 2008 yılında “Finansal Eğitim Uzman Grubu” kurulmuştur. (Microfinance and Financial Literacy, 2008:6)

2.1.1.4. Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü (IOSCO)

Örgüt, uluslararası standartlarda etkin ve güvenli menkul kıymet piyasaları oluşturmak, yatırımcıyı korumak, finansal dolandırıcılığa karşı önlemler almak vb. konularda işbirliği faaliyetlerinde bulunmaktadır (<https://www.iosco.org>). Örgüt içerisinde Türkiye, SPK tarafından temsil edilmektedir. Örgüt bünyesinde oluşturulan bir çalışma grubu tarafından 1999 yılında finansal farkındalık eğitimi çalışmalarına başlanmıştır. Finansal farkındalık eğitimlerine ilişkin olarak söz konusu grubun 2001 yılında yayımladığı raporda yer alan bazı prensipler aşağıda olduğu gibidir (Temizel ve Özgüler, 2015: 8):

- Finansal farkındalık eğitim programları yatırımcının korunması kapsamında denetçi ve düzenleyici kurumlara önemli katkılar sağlamaktadır.
- Finansal eğitimlerin yatırımcının bilgi ve tecrübesi ile finansal araç türlerine uygun yöntemler vasıtasıyla verilmesi gerekmektedir.
- Bireysel yatırımcıların farklı bilgi ve eğitim düzeylerine sahip olduğu dikkate alındığında toplumun her kesimine aynı finansal eğitimlerin verilmesi uygun olmayacaktır.
- Finansal alanda yatırımcıya danışmanlık yapılması ile farkındalık eğitimi verilmesi farklı konulardır. Bu bağlamda eğitimlerin yatırımcıları belirli yatırımlara yönlendirme şeklinde olmaması sağlanmalıdır.
- Eğitimler esnasında düzenleyici kurumların bağımsız olması gerekmekte, bu kurumlar herhangi bir aracı kurumu veya bir finansal aracı onaylayıcı açıklamalar yapmamaya dikkat etmelidirler.

2.1.1.5. Uluslararası Menkul Kıymet Birlikleri Konseyi (ICSA)

Konsey, dünyadaki en büyük finansal piyasaları sağlıklı bir biçimde büyümeye teşvik etmek maksadıyla piyasaların karşılıklı bilgi alışverişi yaparak işbirliği ve uyum içerisinde çalışmalarını sağlamayı ve tanıtmayı hedeflemektedir. Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği konseyin Türkiye’deki temsilcisidir. 1988 yılında kurulan ICSA söz konusu hedefleri doğrultusunda üyesi olan ülkelerin yatırımcılarına yönelik finansal eğitim faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Konsey 2004 yılı itibariyle finansal farkındalık eğitimlerine başlamış ve bu konuda yayımladığı bir raporla finansal farkındalık eğitimlerinin önemini vurgulamıştır. Farkındalık eğitimlerinin menkul kıymet piyasalarında istikrar ve büyüme sağlayacağına dikkat çeken konseyin üyelerine yaptığı tavsiyeler aşağıda olduğu gibidir (ICSA, 2004: 2-3):

- Eğitim programlarının etkinliği ve verimliliği açısından eğitim verilecek bireylere uygun olmalıdır.
- Eğitimlerin geniş kitlelere ulaştırılması sağlanmalıdır.
- Finansal farkındalık eğitimlerinde yatırımcılar yatırım araçları ve karşılaşılabilecekleri riskler konusunda bilinçlendirilmelidir.
- Eğitimci kurumlar arası gerekli koordinasyon sağlanmalıdır.

2.1.2. Dünya Ülkelerinde Finansal Farkındalık Eğitimi Çalışmaları

Dünya ülkelerinde uygulanan finansal farkındalık eğitimlerinin ortaya konulması açısından sırasıyla ABD, Avustralya, Japonya ve İngiltere ülkelerinde yürütülen eğitim çalışmaları incelenecektir.

2.1.2.1. ABD

ABD’deki finansal farkındalık eğitimlerine yönelik çalışmalar çerçevesinde ABD Hazinesi bünyesinde 2002 yılında “Finansal Eğitim Bürosu” kurulmuş, müteakiben ABD Kongresi tarafından 2003 yılında “Finansal Okuryazarlık ve Eğitimi Komisyonu” kurulmuştur. Bu komisyon ABD Hazine Müsteşarının başkanlığında ABD Merkez Bankası, Çalışma Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı, Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu gibi federal devlet kurumlarının bulunduğu 22 üyeden

oluşmaktadır. Komisyon; finansal eğitimin ülke geneline yayılarak farkındalığın artırılması, finansal eğitim çalışmalarının koordine edilmesi, kamu ve özel sektör arası eğitim işbirliğinin geliştirilmesi ve finansal eğitim stratejilerinin geliştirilmesini hedeflemektedir (Sezer, 2013: 88).

ABD Merkez Bankası finansal farkındalık eğitimi çalışmalarını yakından takip ederek eğitim programlarına destek vermekte ve bu şekilde ABD finansal sisteminin ve bankacılık sektörünün daha istikrarlı bir şekilde ilerlemesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ABD’de uygulanan “Ulusal Finansal Eğitim Stratejisine” destek sağlamaktadır. Nitekim ABD Merkez Bankası tarafından hazırlanmış olan eğitim sitesi “www.federalreserveeducation.org” finansal farkındalığın artırılması bağlamında öne çıkan uygulamalardandır. Söz konusu eğitim sitesi kullanım kolaylığı, finansal alandaki zengin içeriği, eğitim videoları, hesaplama araçları, testler ve sunduğu simülasyonları ile önemli bir eğitim aracıdır (Temizel ve Özgüler, 2015: 10).

2.1.2.2. Avustralya

Avustralya Menkul Kıymetler ve Yatırımlar Komisyonu (ASIC), finansal farkındalık eğitimlerine yönelik ülkenin ulusal stratejisinin belirlenmesi ve uygulanmasında koordinatörlük görevini yürütmekte, eğitim faaliyetlerinin kurumlar arası koordinasyonunun yapılarak çalışmaların tek merkezden yürütülmesini sağlamaktadır. ASIC tarafından Yeni Zelanda Bankacılık Birliği (ANZ) ile birlikte belirli aralıklarla yatırım, kredi kullanımı ve emeklilik planlaması gibi konularda anket çalışmalarına devam edilmekte, "moneyminded" vb. projelerle toplumun finansal farkındalığının artırılması hedeflenmektedir (www.asic.gov.au, Erişim Tarihi 14.02.2019).

2005 yılında ülkede finansal okuryazarlığın ve finansal eğitimin artırılması ve eğitim stratejilerinin uygulanabilmesi maksadıyla “Finansal Okuryazarlık Vakfı” kurulmuştur. Finansal eğitim konularının müfredatta yer alması, öğretmenlerin de bu alanda eğitilmesi, finansal eğitimin iş yerlerinde de verilmesi, finansal okuryazarlık seviyelerinin ölçülmesi vakfın amaçları arasındadır (www.moneysmart.gov.au, Erişim Tarihi 14.02.2019).

2.1.2.3. Japonya

Japonya'nın sermaye piyasasının düzenleyici kurumu olan Finansal Hizmetler Kurumu'nun 2000 yılında hazırladığı raporda, ulusal ekonominin büyümesinde finansal eğitimin önemi vurgulanmış ve finansal farkındalık eğitimlerinin desteklenerek devlet kurumları ve özel kuruluşlar arasında işbirliğine dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda 2007'de menkul kıymet kanunu değiştirilerek finansal eğitim ve yatırımcının korunması hususları kanuna dâhil edilmiştir (Temizel ve Özgüler, 2015: 11).

Finansal Eğitim Tanıtım Kurulu tarafından hazırlanan müfredat programına göre: (Committee for the Promotion Financial Education, 2015: 31)

- ilkokullarda; gelir, finansal zorluklardan korunma, tasarruf ve günlük yaşamda finans dersleri
- ortaokullarda; gelir ve harcama, kredinin fonksiyonları, hayat boyu finans, risk ve kazanç dersleri
- liselerde; risk yönetimi, maliyet, borçlanma, sözleşme dersleri verilmekte olup bu sayede toplumun finansal farkındalığının artırılması hedeflenmektedir.

2.1.2.4. İngiltere

Finansal eğitim konusunda İngiltere'nin yaptığı çalışmalar diğer ülkelerden daha eski yıllara dayanmaktadır. İngiltere'de finansal eğitim faaliyetleri "Finansal Hizmetler Otoritesi" isimli kurum tarafından yürütülmektedir. Ayrıca bu kurum koordinesinde ülkedeki diğer dernek, vakıf ve kuruluşlar da finansal eğitim faaliyetlerine destek vermektedir. Söz konusu kurum eğitim faaliyetleri kapsamında internet sitesi üzerinden finansal hizmet ve araçlar, finansal dolandırıcılık, bankacılık işlemleri, tüketici hakları, sigorta, yatırım ve tasarruf konularında ihtiyaç duyulan bilgi, araştırma ve akademik çalışmaları kullanıcıya sunmaktadır.

İngiltere'de 2003 yılında başlatılan "Finansal Yeterlilik İçin Ulusal Strateji" projesi ile toplumun finansal farkındalığının artırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda özellikle erken yaşta finansal alanda bilinçlenmeye önem verilmekte, çocuk ve genç

bireylere yönelik finansal eğitim faaliyetleri okullarda gösterilmektedir. Eğitim müfredatlarına gerekli düzenlemeler yapılarak broşür, kitap, dergi, CD ve seminerler vasıtasıyla eğitimler verilmektedir. Ayrıca işletmelerde de finansal eğitim faaliyetleri yapılmaktadır. Eğitimlerde, emeklilik planlama, bütçe planlaması, yatırım, tasarruf ve borç yönetimi gibi konular ele alınarak bireylerin günlük yaşamlarında karşılaşılabileceği finansal sorunlarla baş edebilmeleri sağlanmaktadır (Özgüler, 2014: 60-62).

2.2. Türkiye’de Finansal Farkındalık Eğitimi Çalışmaları

Ülkemizdeki finansal farkındalık kapsamında yapılan eğitim faaliyetlerinin birçok kurum tarafından birbirinden bağımsız olarak ayrı platformlarda yürütüldüğü görülmektedir. Finansal farkındalık eğitimlerinin etkin ve verimli olabilmesi açısından kurumların ortak akıl çerçevesinde belirli stratejiler planlaması ve aynı şekilde bu konuda ulusal bir stratejinin belirlenmesi önem arz etmektedir (TBMM, 2011: 93). Son dönemlerde ülkemizde finansal farkındalık eğitimlerine verilen önem artmış, bu bağlamda TCMB, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), SPK, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği (TSPAKB), İstanbul Uluslararası Finans Merkezi (İFM) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi kuruluşların finansal okuryazarlık ve eğitim faaliyetlerine yönelik çalışmalarını artırdığı görülmektedir.

2.2.1. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi (İFM)

Ülkemizde ekonomik büyümeyi desteklemek ve finans sektörünü geliştirmek maksadıyla 2009 yılında İFM çalışmalarına başlanmıştır. İFM Stratejisi ve Eylem Planı ile Türkiye’nin küresel ve bölgesel bir finans merkezi haline gelmesi amaçlanmaktadır. İFM Stratejisi ve Eylem Planı’nda finansal eğitim politikalarının belirlenmesine önem verilmiştir. Bu kapsamda; ilk ve orta öğretimde finansal okuryazarlığa yönelik müfredatta düzenlemeler yapılması, üniversite programlarının finansal okuryazarlık açısından güncellenmesi, üniversite yatırımcı işbirliği faaliyetlerinin desteklenmesi, finansal alandaki eğitimci ve akademisyen ihtiyacına ilişkin önlemler alınması gibi hedefler belirlenmiştir (İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı, 2009).

2.2.2. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)

Son dönemlerde finans piyasalarında yaşanan gelişmeler merkez bankalarının fonksiyonlarını etkilemiştir. Küreselleşmedeki öncülüğü, finansal piyasalardaki derinleşme ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler doğrultusunda piyasa sistemlerine ağırlık veren uygulamalardaki artışlar sonucunda bağımsız merkez bankalarına olan ihtiyaç artmıştır. Fiyat istikrarının sağlanmasında başarılı olabilmek için merkez bankalarının hesap verebilir, açık ve şeffaf olmalarının gerekliliği öne çıkmıştır. Bununla birlikte küresel boyutlarda ortaya çıkan finansal krizlerden dolayı merkez bankalarının öncelikli politikaları “finansal istikrar” olmaktadır (<http://www.tcmb.gov.tr>).

TCMB finansal farkındalık eğitimlerine yönelik diğer kurumlarla işbirliğine önem vermekte ve ulusal/uluslararası alanlardaki çalışmalara aktif olarak destek sağlamaktadır. TCMB finansal okuryazarlık ile finansal eğitim doğrultusundaki çalışmalarını “Herkes İçin Ekonomi” adı altında toplumun her kesimine hitap edecek şekilde gerçekleştirmektedir. Toplumdaki finansal farkındalığı artırmayı hedefleyen uygulamalarında çocuk, genç ve yetişkinlere uygun içerikler sunmaktadır. Bu bağlamda ilkokul, ortaokul ve lise öğrencileri ile öğretmenlere yönelik çeşitli uygulamalarına “Herkes İçin Ekonomi” mikro sitesinden veya www.eba.gov.tr/eicerik/tcmb adresinden ulaşılabilir (<http://www.tcmb.gov.tr>).

2.2.3. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)

SPK tarafından internet sitesi (<http://www.spk.gov.tr>) üzerinden finansal istatistikler, faaliyet ve araştırma raporları, makaleler ve akademik çalışmalar, yatırımcı bilgilendirme raporları vb. gibi çeşitli yayınlar vasıtasıyla yatırımcının bilgilendirilmesi sağlanmaktadır. Bununla birlikte çeşitli konferans, seminer ve paneller düzenlenerek finans ve sermaye piyasalarına ilişkin farkındalığın artırılması faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Kurul tarafından özellikle üniversite öğrencilerinin eğitimi için her yıl kış ve yaz dönemlerinde eğitim seminerleri düzenlenmekte uzman personeller tarafından kurumun tanıtımının yanı sıra finansal kavramlar, finansal sistemin işleyiş mekanizması, teorik bilgiler ve örnek olaylarla uygulamalar

yapılarak seminer sonunda öğrencilere katılım belgesi sunulmaktadır (<http://www.spk.gov.tr>).

Finans eğitimleri Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu aracılığıyla yürütülmekte, eğitimler sonrasında katılımcı bireylere sınavla lisansları verilmektedir. Sermaye piyasalarını dünya standartlarına ulaştırabilmek maksadıyla SPK'nın verdiği yetkiler doğrultusunda gerçekleştirilen finansal eğitim programlarında; nitelikli işgücünün yükseltilmesi ve piyasadaki profesyonellerin mesleki bilgilerinin ve tecrübelerinin artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca söz konusu lisans belgelerinin geçerliliğinin korunabilmesi için güncel konuların ilave edildiği lisans yenileme programları dijital ortamda lisansı olan bireylere sunulmaktadır (<http://www.spk.gov.tr>).

Bireylerin finansal farkındalığının artırılması kapsamında SPK tarafından “Yatırım Yapıyorum” sloganıyla oluşturulan “<https://www.finansalegitim.gov.tr>” eğitim sitesinde temel bilgiler, mevzuat bilgileri, yatırım araçları ve dikkat edilecek hususları içeren eğitim video ve simülasyonları bulunmaktadır. Ayrıca, söz konusu sitede katılımcıların temel, orta ve ileri düzeydeki durumlarına göre Tablo 2’de yer alan konularda eğitimler sunulmaktadır (<https://www.finansalegitim.gov.tr>):

Tablo 2:SPK Finansal Eğitim Konuları

	EĞİTİM DÜZEYİ		
	TEMEL	ORTA	İLERİ
İNANSAL EĞİTİM KONUSU	- Finansal Piyasalar ve Yatırım Araçları - Para ve Bütçe Yönetimi - Temel Finansal Kavramlar - Borçlanma ve Krediler - Kişisel Verilerin Korunması	- Yatırım Araçları - Emeklilik Planlaması - Sigortacılık Ürünleri	- Yatırım Araçları - Kurumsal Yönetim - Finansal Piyasalardaki Suçlar ve Cezaları

2.2.4. Borsa İstanbul (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası-İMKB)

Borsa İstanbul, sermaye piyasaları ve borsa konularında finansal farkındalığın artırılması maksadıyla Anadolu Üniversitesi ile bir protokol imzalamıştır. Söz konusu protokol kapsamında 2013 yılından itibaren Anadolu Üniversitesi’nde temel ve ileri düzeylerde finansal okuryazarlık eğitim programları gerçekleştirilmekte ve eğitim sonunda katılımcılara e-sertifika verilmektedir (Yardımcıoğlu ve Yörük, 2016: 186).

Özellikle genç bireylerin Borsa İstanbul ve sermaye piyasaları hakkında bilinçlenmeleri bağlamında lisans/yüksek lisans öğrencilerine Borsa İstanbul tarafından ikişer haftalık eğitimler düzenlenmektedir. Bu doğrultuda Borsa İstanbul’un hazırlamış olduğu “Bilinçli Yatırımcı” internet sitesinde bireylerin ücretsiz olarak güncel bilgilere ulaşabilmesi sağlanmaktadır (<http://www.bilincliyatirimci.org>).

2.2.5. Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği-TSPAKB)

TSPB, Sermaye Piyasası Kanunu ile 11 Şubat 2001 tarihinde kurularak Nisan 2001 ayında faaliyete geçmiştir. Kamu kurumu niteliğindeki öz düzenleyici bir meslek kuruluşu olan birlikte, sermaye piyasasındaki bütün banka, portföy yönetim şirketi, aracı kurum ve yatırım ortaklıkları birlik üyesi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (<https://www.tspb.org.tr>). TSPB, sermaye piyasalarının ve aracılık faaliyetlerinin gelişmesine katkı verilmesini, birliğe üye olan kuruluşların disiplin ve dayanışma içerisinde çalışabilmesini, mesleki alanda birlik üyelerinin aydınlanmasının sağlanmasını ve haksız rekabetin engellenmesini amaçlamaktadır.

Ayrıca birlik gerçekleştirdiği faaliyetleriyle finansal eğitimlere destek vererek farkındalığı artırmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda 2012 yılı itibariyle faaliyet gösteren “Param ve Ben” isimli internet sitesi ile ülkede tasarruf bilincinin oluşturulması ve bireylerin doğru yatırımlara yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, hazırlanan üç aşamalı yatırımcı eğitim programı uygulanmaktadır. Eğitim programında her seviyedeki bireyler için tasarruf yolları, yatırım takibi ve yatırım araçları konularında bilgiler verilmektedir (<http://paramveben.org>).

2.2.6. Diğer Kamu, Özel ve Toplum Kuruluşları

Son yıllarda Dünya'nın diğer ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de finansal farkındalığın artırılması kapsamında yürütülen eğitim faaliyetlerine verilen önemin arttığı görülmektedir. Türkiye'de yukarıda açıklanan lider kurum ve kuruluşların yanı sıra finansal okuryazarlık ve eğitim konusunda bu kuruluşlarla işbirliği halinde olan çok sayıda kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB),
- Takasbank,
- Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK),
- Türkiye Kurumsal Yatırımcı Yöneticileri Derneği (TKYD),
- İstanbul Altın Borsası (İAB),
- Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu (SPL),
- Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği (FODER).

Bu kurumlardan 2012 yılında kurulan FODER, kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum örgütleri ile iş birliğinde bulunarak Türkiye genelinde toplumun finansal farkındalığını ve okuryazarlığı artırabilmek maksadıyla finansal erişim olanaklarını oluşturmak, bu alandaki araştırma, uygulama ve eğitimleri desteklemek ve finansal eğitim politikaları üretmek faaliyetlerini yürütmektedir. FODER'in temel amacı finansal okuryazar bir Türkiye için ekosistem oluşturulmasıdır. Bu bağlamda derneğin hedefleri şu şekilde belirlenmiştir (<https://www.fo-der.org>):

- Ülkenin bankacılık dışı nüfusunda %10'luk bir artışa katkı sağlanması,
- Bankacılık sistemi kullanımının yaygınlaştırılmasına destek sağlanması,
- Tasarruf oranlarının artırılmasına destek sağlanması,
- Eğitim müfredatlarına finansal okuryazarlık eğitimlerinin dahil edilmesinin sağlanması,
- Öncelikle çocuk ve kadınların finansal sistem, yatırımlar ve tasarruflar konusunda bilinçlendirilmesi ve bu alanda hedefler belirlenerek uygulamaların yapılmasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖĞRENCİLERE YÖNELİK YAPILAN FİNANSAL FARKINDALIK

EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI

Bir ülkenin ulusal stratejisinde okullarında finansal farkındalık eğitimlerinin verilmesine ilişkin politikaların yer alması önem arz etmektedir. Ancak söz konusu eğitimlerin okulların müfredatına ilave edilmesinde; zaman ve kaynak yetersizliği, eğitimci sayısındaki azlık, bilgi birikimindeki eksiklik, paydaşların çeşitliliği ve çokluğu gibi ihtiyaçlardan dolayı zorluklar yaşanmaktadır.

Finansal farkındalık eğitiminin toplumun her kesimine hitap etmesi gerekmeyle birlikte bir ülkedeki genç nüfusun ebeveynlere oranla daha çok finansal risklere maruz kalması, çok çeşitli finansal araçlarla karşılaşması gibi sebeplerden dolayı gençlerin finansal konularda eğitilmiş olması öncelikli olarak önem arz eden bir husustur. Ayrıca yeni nesil bireyler bilişim teknolojilerini kullanmalarının gereği olarak kredi kartları ve banka hesapları gibi finansal hizmetlerle çok erken yaşta tanışmaktadırlar. Dolayısıyla erken yaşta verilecek finansal eğitim bireyin ekonomik refahının daha erken başlaması açısından ve ülke ekonomisi açısından önemlidir.

Çalışmanın bu bölümünde finansal farkındalığın genç yaşlarda oluşturulmaya başlatılması kapsamında öğrencilere yönelik yapılan finansal eğitim çalışmaları ortaya konulacaktır. Bu çerçevede öncelikle dünya genelinde üniversite ve orta öğretim öğrencilerine yönelik yapılan eğitim faaliyetleri açıklanacak, daha sonra ülkemizde orta öğretim öğrencilerine yönelik yapılan finansal eğitim faaliyetleri incelenecektir.

3.1. Dünya Geneline Yapılan Çalışmalar

Öğrencilerin finansal farkındalık eğitimlerine ilişkin dünya genelinde yapılan çalışmalar incelenmiş ve mevcut araştırmalara ait örneklem, yöntem, değişkenler ve bulgular ortaya konulmuştur. Bu bağlamda öncelikle üniversite öğrencilerine daha sonra orta öğretim öğrencilerine yönelik yapılan çalışmalar açıklanacaktır.

3.1.1. Üniversite Öğrencilerinin Finansal Farkındalık Eğitimi Üzerine Yapılan Araştırma Örnekleri

Dünya genelinde üniversite öğrencilerinin finansal farkındalık eğitimi üzerine yapılan araştırma örnekleri şu şekildedir:

Chen ve Volpe, (1998) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerine ilişkin finansal okuryazarlık seviyeleri ile finansal davranışlar incelenmiştir. Finansal okuryazarlık düzeyleri % 53 olarak tespit edilmiş ve bulgulara göre; işletme bölümünde okumayan öğrenciler, kız öğrenciler, alt sınıf öğrencileri, 30 yaş altı öğrenciler ve iş tecrübesi olmayan öğrenciler düşük seviyeli finansal okuryazar olarak gözlemlenmiştir. Çalışma neticesinde finansal farkındalık seviyesi yüksek olan öğrencilerin doğru tercihler yaparak doğru davranışlarda bulunduğu, farkındalığı düşük öğrencilerin ise yanlış finansal kararlar verdiği tespit edilmiştir.

Chen ve Volpe, (2002) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin cinsiyetlerine göre finansal okuryazarlık seviyelerinin değişip değişmediği incelenmiştir. Temel finans bilgileri, tasarruf, borçlanma, yatırım ve sigorta konularında öğrencilere anket düzenlenmiş, bütün alanlarda erkek öğrencilerin bayanlardan daha çok bilgi sahibi olduğu görülmüştür.

Beal ve Delpachitra, (2003) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda geliştirilen ölçek beş başlık altında (finansal kavramlar, finansal planlama, finansal piyasalar ile ürünler, analiz ve karar verme ile risk yönetim araçlarından sigorta) değerlendirilmiştir. Bulgulara göre, öğrencilerin finansal farkındalık seviyesinin düşük olduğu görülmüş ve en düşük becerinin ise finansal planlama konusunda olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin gelir seviyesi ve çalışma tecrübelerinin finansal farkındalıklarını artırdığı gözlemlenmiştir. Ayrıca İşletme Bölümü öğrencilerinin sahip olduğu seviyenin diğer öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüş, genel anlamda finansal farkındalık seviyesindeki düşüşün lise dönemindeki yetersiz finansal eğitimlerden kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

Murphy, (2005) tarafından yapılan çalışmada lisans öğrencilerinin demografik özelliklerinin finansal okuryazarlık seviyeleri ile ilişkisi incelenmiştir. Bulgulara göre, öğrenciler 10 sorunun üçünü doğru cevaplayabilmiş, öğrencilerin yaş, cinsiyet, bölüm ve ailelerinin eğitim düzeyiyle finansal okuryazarlık seviyeleri arasında ilişki gözlemlenmiştir. Finansal okuryazarlık seviyesi ve öğrencilerin ırkı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Hill ve Perdeu, (2008) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin ortalama finansal okuryazarlık seviyesi % 46,6 olarak tespit edilmiştir. Literatürde mevcut çalışmalardan farklı olarak erkek ve bayan öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin birbirine çok yakın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcı öğrencilerin % 80'inin kredi kartı sahibi olduğu görülmüştür.

Eitel ve Martin, (2009) tarafından yapılan çalışmada finansal okuryazarlık seviyesi % 58,1 olarak tespit edilmiş, regresyon modeli neticesinde finansal okuryazarlığın yaş, sınıf ve etnik köken faktörlerinden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca liseden itibaren finansal farkındalık eğitimi alan öğrencilerin seviyesinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Ford ve Kent, (2010) tarafından yapılan çalışmada işletme bölümündeki öğrencilerin finansal bilgi seviyesi, finansal piyasalara karşı korkuları, finansal piyasalar karşısındaki ilgileri ile finansal farkındalık seviyeleri incelenmiştir. Bulgularda, bayan öğrencilerin erkeklere göre finansal piyasalardan daha çok korktuğu, finansal bilgi seviyesi ve finansal farkındalık seviyelerinin erkeklere nispeten daha düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Hanna vd., (2010) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesi hedeflenmiş, katılımcıların seviyesi % 40 gibi düşük bir oran olarak tespit edilmiştir. Bulgulara göre, en yüksek seviyede İşletme Bölümü öğrencileri, en düşük seviyede ise Eğitim Bilimleri öğrencileri gözlemlenmiştir. Ayrıca erkek öğrencilerin bayanlara kıyasla daha yüksek finansal farkındalık seviyesinde olduğu görülmüş, gelir seviyesi ve yaş faktörlerinin finansal okuryazarlığın belirlenmesinde anlamlı değişkenler olduğu tespit edilmiştir.

Jorgensen ve Savla, (2010) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık, finansal tutum ve davranış seviyelerinde ailelerinin etkileri incelenmiştir. Yapısal eşitlik modellemesinin kullanıldığı araştırmada finansal okuryazarlık seviyesinin artmasıyla birlikte finansal tutum ve davranışların da geliştiği gözlemlenmiştir. Bulgulara göre, finansal okuryazarlık seviyesi ve aile arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir.

Harrison ve Chudry, (2011) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesi amaçlanmış ve uygulanan finansal okuryazarlık testinde doğru cevap verme oranının % 64 olduğu görülmüştür. Yaşça büyük ve üst sınıflarda olan erkek öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyeleri diğer öğrencilerden daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Ayrıca kredi kartına sahip öğrencilerin kart kullanmayanlardan daha fazla finansal bilgiye sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Shambare ve Rugimbana, (2012) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerine ilişkin finansal okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bulgulara göre, üniversite öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğu, erkeklerin finansal farkındalığının bayanlara göre daha yüksek seviyede olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmada ulaşılan bulgulara istinaden finansal farkındalık eğitimlerinin liseden itibaren eğitim müfredatlarında yer alması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Smith ve Barboza, (2014) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık ve borçlanma davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bulgulara göre, finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olmasının yüksek borçlara sebebiyet verdiği gözlemlenmiştir.

Huzdik vd., (2014) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyeleri, algılanan finansal okuryazarlık seviyeleri ve riskten kaçınma davranışları incelenmiştir. Bulgulara göre, öğrencilerin gözlemlenen ve algıladıkları finansal okuryazarlık seviyelerinin arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Öğrencilerden % 59'u finansal okuryazarlık seviyelerini gerçeğe uygun biçimde belirtmiş, % 11'i olduğundan az, % 30'u ise olduğundan çok şekilde göstermiştir.

Çalışma sonucunda riskten kaçınma davranışları ile finansal okuryazarlık seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Lantara ve Kartini, (2015) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin finansal konulardaki sorulara doğru cevap verme oranı % 45,39 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca demografik özelliklerin finansal okuryazarlık seviyesine etkileri incelenmiştir. Bulgulara göre, erkek öğrencilerin kızlardan, İşletme ve Ekonomi Bölümü öğrencilerinin diğer bölüm öğrencilerinden, yüksek gelirli öğrencilerin düşük gelirlilerden ve iş tecrübesi olan öğrencilerin tecrübesi olmayanlardan daha yüksek finansal okuryazarlık seviyesinde olduğu görülmüştür.

Nano ve Polo, (2016) tarafından yapılan çalışmada lisans ve yüksek lisans öğrencilerine ait finansal okuryazarlık seviyeleri ve finansal davranışları karşılaştırılmıştır. Bulgulara göre, yüksek lisans öğrencilerinin sahip olduğu finansal okuryazarlık seviyeleri lisans öğrencilerinden daha yüksek tespit edilmiştir. Bununla birlikte iki grubun finansal davranışları arasında farklılık görülmemiştir.

3.1.2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Finansal Farkındalık Eğitimi Üzerine Yapılan Araştırma Örnekleri

Dünya genelinde orta öğretim öğrencilerinin finansal farkındalık eğitimi üzerine yapılan araştırma örnekleri şu şekildedir:

ASEC, (1999) tarafından yapılan “Gençlik ve Para” projesi isimli çalışmada lise öğrencilerinin kendi finansal bilgilerinin iyi olduğunu düşünmelerine rağmen finansal tutum ve davranışlarının bunu doğrulamadığı görülmüştür. Bulgulara göre, öğrencilerin çoğunluğunun finansal eğitimini ailesinden veya arkadaşlarından aldığı gözlemlenmiştir.

Danes, (1999) tarafından yapılan çalışmada orta öğretimde verilen finansal farkındalık eğitiminin faydaları ve finansal okuryazarlık ile ilişkisi incelenmiştir. Bulgulara göre, lisede verilen eğitimin öğrencilerin finansal bilgileri, davranışları ve kendi kendilerine yeterliliği konusunda fayda sağladığı görülmüştür.

Bernheim vd., (2001) tarafından yapılan çalışmada lisede alınan finansal farkındalık eğitimlerinin öğrencilerin geleceğe yönelik tasarruflarını artırarak sahip oldukları servet miktarında artış sağladığı tespit edilmiştir.

Bowen, (2002) tarafından yapılan çalışmada lise öğrencileri ile aileleri arasındaki finansal bilgi ilişkisinin finansal okuryazarlığa etkisi incelenmiştir. Bulgulara göre, öğrencilerin sahte çekler ve net gelir konusunda bilgi sahibi olduğu, ailelerin ise özellikle kredi kartlarının kullanımı ve sorumlulukları konusunda bilgi sahibi olduğu gözlemlenmiştir.

NCEE, (2005) tarafından yapılan çalışmada özellikle yetişkinlerin tamamının finansal konuların önemli olduğunu düşündüğü görülmüştür. Ancak finansal konularda lise öğrencilerinin de yetişkinlerin de bilgi seviyelerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Valentine ve Khayum, (2005) tarafından yapılan çalışmada kentteki ve taşradaki liseli öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyeleri karşılaştırılmıştır. Bulgulara göre, kentte öğrenim gören öğrencilerin seviyesi % 51, taşradaki öğrencilerin ise % 50 tespit edilmiştir. Bununla birlikte vadesiz hesabı bulunan öğrenciler hesabı olmayanlara göre, yıllık hane geliri 50.000\$-75.000\$ arası olan öğrenciler diğer gelir düzeylilere göre daha yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip olarak gözlemlenmiştir.

Mandell ve Klein, (2007) tarafından yapılan çalışmada “Jump\$tart” ölçeği kullanılarak katılımcı lise öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bulgulara göre, öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğu görülmüş, bunun sebebinin ise öğrencilerin çoğunluğunun kişisel finansı umursamamalarından kaynaklandığı belirtilmiştir. Ayrıca öğrencilerin motivasyon durumunun finansal farkındalıklarını önemli derecede etkilediği gözlemlenmiştir.

Mandell ve Klein, (2009) tarafından yapılan çalışmada lise öğrencilere verilen finansal eğitimin finansal davranışlar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Kişisel finansal farkındalık dersi alan ve almayan öğrenciler karşılaştırılmış ve ders alanların

diğerlerine göre daha iyi finansal davranışlar sergilediği gözlemlenmemiştir. Bu bağlamda, lisede verilen eğitimin finansal okuryazarlığı geliştirmeye etki etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacılar, söz konusu durumun ana sebebini öğrencilerin motivasyonundaki düşüklük ve dersi umursamamaları olarak değerlendirmiştir.

Lusardi vd., (2010) tarafından yapılan çalışmada gençlere enflasyon, faiz oranları ve risk çeşitlendirmesi konularında üç soru sorularak finansal farkındalık seviyeleri incelenmiştir. Bulgulara göre, gençlerin finansal farkındalığı düşük seviyelerde görülmüş, bayan öğrencilerin erkeklerden daha az doğru cevap verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin ırkları ve etnik yapıları açısından finansal okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiş, aile faktörünün de finansal okuryazarlık seviyesini etkilediği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda annesinin eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin finansal farkındalığı daha yüksek çıkmıştır.

Sohn vd., (2012) tarafından yapılan çalışmada liseli öğrencilerdeki finansal sosyalizasyon, finansal tecrübeler, para davranışları, demografik özellikler ve finansal okuryazarlık seviyesi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu bağlamda öğrencilere uygulanan anket sonucunda elde edilen verilerin “Jump\$tart” ölçeği ile ölçülmesi sonucunda öğrencilerdeki finansal okuryazarlık skoru % 49,8 olarak tespit edilmiştir. Bulgulara göre, pozitif para davranışları (para biriktirme vb.) ve finansal okuryazarlık seviyesi arasında güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca öğrenciler tarafından finansal sosyalizasyon faktörlerinden medyanın ilk sırada görüldüğü ve banka hesabı olanların finansal farkındalığının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Cameron vd., (2014) tarafından yapılan çalışmada lise öğrencilerine ait finansal okuryazarlık seviyesi % 47,6 olarak tespit edilmiştir. Bulgulara göre, Matematik ve İngilizce yeteneği düşük olan lise öğrencilerinde finansal farkındalık seviyesinin de düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Opletalova, (2015) tarafından yapılan çalışmada liseli gençlerin finansal farkındalık eğitim durumu ile finansal farkındalık eğitim ihtiyaçları incelenmiştir. Bulgulara göre, öğrencilerin borçlarının çok fazla olduğu ve bu bağlamda finansal farkındalık eğitimi ihtiyacının bulunduğu görülmüştür. Çalışma sonucunda finansal farkındalık eğitiminin okul müfredatına zorunlu olarak getirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

3.2. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Finansal farkındalık eğitimleri ve finansal okuryazarlık konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde uluslararası ve ulusal literatürde çalışmaların istenen seviyelerde olmadığı, özellikle ülkemizde yapılan çalışmaların genellikle üniversite öğrencilerini kapsadığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şu şekildedir:

Er vd., (2014) tarafından yapılan çalışmada lisans eğitim programlarının finansal okuryazarlığa etkileri incelenmiştir. Bu bağlamda finansal eğitim imkânı olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri ile daha çok sayısal analiz eğitimi alan Mühendislik Fakültesi öğrencileri finansal okuryazarlık açısından karşılaştırılmıştır. Bulgulara göre, öğrencilerin % 31,7’si yüksek, % 30,1’i orta, % 16’sı düşük finansal okuryazarlık seviyesinde tespit edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin iktisadi ve idari bilimler ile mühendislik fakültesi eğitim programlarının finansal okuryazarlık seviyeleri ile arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir.

Ergün vd., (2014) tarafından yapılan çalışmada finansal okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesi ve demografik özelliklerle ilişkisi incelenmiştir. Bulgulara göre, üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyeleri temel düzeyde bulunmuş, demografik özellikler ve finansal okuryazarlık arasında temel farklılıklar gözlemlenmiştir.

Çam ve Barut, (2015) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyesinin ölçülmesi ve finansal davranışlarının tespiti amaçlanmıştır. Bulgulara göre, temel finans konularında çok az bilgilerinin olduğu ve finansal okuryazar olmadıkları tespit edilmiştir.

Bayram, (2015) tarafından yapılan çalışmada iktisadi ve idari bilimler öğrencileri ile meslek yüksekokulu öğrencilerinin temel düzey finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bulgulara göre, öğrencilerin kendi finansal yönetimlerini beklenenden daha doğru algıladığı gözlemlenmiştir.

Kılıç vd., (2015) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerine uygulanan anket ile öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyeleri farklı demografik özelliklere göre incelenmiştir. Bulgulara göre, genel okuryazarlık seviyesi % 48 bulunmuş, erkeklerin seviyesi bayanlara göre daha yüksek tespit edilmiştir. Ayrıca internet bankacılığı ve kredi kartı kullanımının finansal okuryazarlık seviyesi üzerinde etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Alkaya ve Yağlı, (2015) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin finansal bilgileri ile finansal tutum ve davranışları incelenmiştir. Finansal okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesi amacıyla yapılan analiz neticesinde finansal tutum ve davranış arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca üniversite öğrencilerinin finansal tutum ve davranışları olumlu görülmüş ancak finansal bilgilerinin yeterli seviyede olmadığı tespit edilmiştir.

Danışman vd., (2016) tarafından yapılan çalışmada ülkemizdeki üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlıklarının belirlenmesi ve finansal farkındalıklarının artırılması amaçlanmıştır. Bulgulara göre, öğrencilerin finansal okuryazarlıklarının temel seviyede olduğu görülmüştür. Ayrıca yaş, cinsiyet, gelir durumu ve bölümü ile finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Dünya genelinde ve ülkemizde finansal okuryazarlık konusunda yapılan araştırmalarda elde edilen bulgular ve değerlendirmeler dikkate alındığında finansal farkındalık eğitimlerinin daha genç yaşlarda alınmasının gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra ülkemizde orta öğretim öğrencilerine yönelik finansal farkındalık araştırmalarının çok az sayıda olduğu görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de orta öğretim öğrencilerine yönelik finansal farkındalık çalışmaları açıklanacaktır.

Tosun (2016) tarafından yapılan araştırmada Trabzon da öğrenim gören lise öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında örneklem olarak Trabzon Ortahisar ilçesinde mevcut tüm liselerin (23 lise) öğrencilerine 29 sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır. Öğrencilerin finansal okuryazarlığı; finansal tutum ve davranışlar ile finansal erişim ve finansal bilgi bakımından ele alınmıştır. Araştırma sonucunda;

- Öğrencilerin % 45,1'i finansal bilgileri ilk olarak ailelerinden öğrendiğini belirtmiş, müteakiben sırasıyla medya, okul ve sosyal medya araçlarından istifade edildiği görülmüştür.
- Erkek öğrencilerin bayan öğrencilere kıyasla finansal olayları daha iyi takip ettiği, öğrencilerin yaşı arttıkça finansal olaylara ilgilerinde de artış görüldüğü tespit edilmiştir.
- Öğrencilerin % 63,9'unun harçlıklarını değerlendirirken öncelikle harcamalarını yapıp kalan parayı biriktirdiği görülmüştür.
- Genel olarak öğrencilerin temel finansal kavramlar ile ilgili bilgi seviyesi düşük çıkmış, öğrencilerin % 33,6'sının kendisini finansal okuryazar şeklinde gördüğü gözlemlenmiştir.

Güvenç (2016) tarafından yapılan araştırmada lise öğrencilerine yönelik finansal okuryazarlığın tespit edilebilmesi maksadıyla bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya 729 lise öğrencisi katılmış ve çalışma sonucunda “Para Yönetim Öz yeterlik Algısı”, “Para Yönetim Davranış Algısı” ve “Finansal Bilgi Testi” bölümlerinden oluşan bir ölçek ortaya konmuştur. Lise öğrencilerine ait finansal okuryazarlık seviyelerinin söz konusu ölçek vasıtasıyla belirlenebileceği belirtilmiştir.

Yüceyılmaz ve Özgürel (2018) tarafından yapılan çalışmaya İzmir’de bulunan 294 orta öğretim ve eşiti okul arasından “Tabakalı Basit Rastgele” örneklem yöntemiyle belirlenen 30 okul iştirak etmiş, bu okullarda öğrenim gören 5217 öğrenciye 27 sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda ortaöğretim öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyi ve finansal tutum ve davranışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda;

- Ebeveynlerin eğitim seviyesi ile öğrencilerdeki finansal okuryazarlık seviyesi arasında pozitif ilişki görülmüştür.
- Anne-babanın eğitim seviyesinin artmasıyla öğrencideki finansal okuryazarlığın da arttığı gözlemlenmiştir.
- Gelir seviyesi düşük olanlarda tasarruf bilinci daha yüksek görülmüştür.

- 9. ve 12. sınıflar arası finansal okuryazarlık seviyelerinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.
- Çalışmada finansal okuryazarlık seviyesi ortalaması %64 olarak gözlemlenmiştir.

Üğüdücü (2018) tarafından yapılan çalışmada İstanbul Ataşehir’de 2015-2016 eğitim dönemi 9. ve 12. sınıflarda öğrenim gören 669 lise öğrencisinin katılımıyla lise öğrencilerinde finansal okuryazarlık düzeyi incelenmiştir. Çalışmanın amacı akademik geçmiş, kişisel özellikler ve finansal tecrübeler açısından lise öğrencilerindeki finansal okuryazarlığın belirlenmesidir. Anket araştırması olan çalışmada “Nedensel Karşılaştırmalı Araştırma” modeli uygulanmıştır. Öğrencilerin finansal okuryazarlık ortalamaları; “para yönetimi davranışı”, “finansal bilgi” ve “para yönetimi öz-yeterlik algısı” olacak şekilde üç kategoride belirlenmiştir. Araştırma neticesinde;

- Finansal okuryazarlık seviyesi ile gelir düzeyleri arasında yüksek, pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.
- 12. sınıf öğrencilerde finansal okuryazarlık seviyesi 9. sınıf öğrencilerden daha yüksek gözlemlenmiştir.
- Anadolu Lisesi öğrencilerinin diğer türdeki lise öğrencilerine kıyasla finansal okuryazarlığının daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyesi ile matematik ders puanı ve genel akademik not ortalaması arasında pozitif ve anlamlı korelasyonlar tespit edilmiştir.
- Lise öğrencilerinin sahip olduğu finansal okuryazarlık seviyesinin ailelerin finansal rehberliğine ve kişisel finansal tecrübelerine göre farklılaştığı görülmüştür.

Ülkemizde finansal farkındalık ile ilgili yapılan araştırmalar üniversite ve üniversite öncesi öğrencilerin finansal konulardaki ilgi ve bilgi seviyesinin düşük olduğunu göstermekte, ülkemizde finansal farkındalık eğitimlerinin özellikle erken yaşta alınması ihtiyacının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’de bu alanda çok az sayıda araştırmanın yapıldığı dikkate alınarak literatürde mevcut boşluğun

doldurulmasına katkı sağlayacağı değerlendirilen bu çalışma ile farklı okul gruplarında ortaöğretim öğrencilerinin yaş, cinsiyet ve okul çeşitliliğine (Fen Lisesi, Anadolu Lisesi vb.) bağlı olarak finansal farkındalık düzeyleri ölçülmüştür. Üniversite öncesi eğitim sisteminde öğrencilerde finansal farkındalık bilincinin oluşturularak bireyin ilerleyen dönemde çeşitli finansal durumlarda etkili kararlar verebilmesi, finansal refahını sağlayabilmesi ve iktisadi hayata sağlıklı bir şekilde katılabilmesi önem arz etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAYSERİ İLİNDE ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Bu bölümde araştırmanın modeli, örneklem grubu, araştırmada kullanılacak olan veri toplama araçları, faktör analizi, geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları, verilerin değerlendirilmesinde kullanılacak olan istatistik yöntemleri bulunmaktadır.

4.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeylerini farklı sosyal-demografik değişkenlerle karşılaştırmalı olarak incelemeye yönelik ilişkisel olarak desenlenmiş bir çalışmadır. İlişkisel tarama modelinde iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin herhangi bir şekilde bu değişkenlere müdahale edilmeden incelenmesi söz konusudur (Büyüköztürk, 2008: 23,177).

4.2. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmanın ana araştırma sorusu, Lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeylerinin öğrencilerin hangi sosyal-demografik özellikleri ile anlamlı derecede ilişkili olduğudur. Bu kapsamda oluşturulan hipotezler aşağıda sunulmaktadır:

H1. Lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri, cinsiyete göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır.

H2. Lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri, kaçınıcı sınıf olduklarına göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır.

H3. Lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri, okul türlerine göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır.

H4. Lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri, ailelerinin aylık gelir düzeylerine göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır.

H5. Lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri, kendilerine tahsis edilen aylık bütçelerine (harçlıklarına) göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır.

H6. Lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri, biriktirdikleri para miktarına göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır.

H7. Lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri, hayatlarındaki başarının ölçütüne dair tercihlerine göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır.

H8. Lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri ile finansal kavramlar bilgi düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

4.3. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Kayseri'de bulunan lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenen 388 lise öğrencisinden meydana gelmektedir. Araştırmaya iştirak eden lise öğrencilerinin demografik bilgileri Tablo 3'de sunulmaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Demografik Verilerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Düzeyler	N	%
Cinsiyet	Kız	300	77,3
	Erkek	88	22,7

Tablo 3'deki bulgulara göre, katılımcılardan 300'ü (%77,3) kız, geriye kalan 88'i (%22,7) ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışmaya katılan kız ve erkek öğrenci arasındaki sayısal fark çalışmanın yapıldığı liselerin ortaöğretim başarı puanı esas alınarak belirlenmesinden ve bu sıralamada Kız Anadolu Lisesi ve Kız Anadolu İmam Hatip Liselerinin bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 3 (devamı): Katılımcıların Demografik Verilerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Düzeyler	N	%
Sınıfı	10. Sınıf	112	28,9
	11. Sınıf	188	48,5
	12. Sınıf	88	22,7

10. Sınıfta okuyan 112 (%28,9), 11. Sınıfta okuyan 188 (%48,5) ve lise son sınıfta okuyan 88 öğrenci (%22,7) bulunmaktadır.

Tablo 3 (devamı): Katılımcıların Demografik Verilerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Düzeyler	N	%
Okul Türü	Anadolu Lisesi	281	72,4
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	12	3,1
	İmam Hatip Lisesi	95	24,5

Örnekleme oluşturan öğrencilerin yaklaşık dörtte üçü (%72,4) Anadolu Liselerindendir. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinden ise sadece 12 öğrenci (%3,1) bulunmaktadır.

Tablo 3 (devamı): Katılımcıların Demografik Verilerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Düzeyler	N	%
Aylık Bütçe	0-250 TL	184	47,4
	250-500 TL	154	39,7
	500-1500 TL	45	11,6
	1500 TL üzeri	5	1,3

Öğrencilerin kendilerine tahsis edilen aylık bütçelerine bakıldığında, neredeyse yarısının (%47,4) aylık 0-250 TL arasında bir harçlığı olduğu görülmektedir. En düşük iki gelir düzeyi birleştirildiğinde, öğrencilerinin %87,1'inin aylık bütçelerinin 0 ile 500 TL arasında olduğu anlaşılmaktadır. Aylık bütçesi 1500 TL ve üzeri olan sadece 5 öğrenci (%1,3) bulunmaktadır.

Tablo 3 (devamı): Katılımcıların Demografik Verilerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Düzeyler	N	%
Biriktirdiği Para	Birikmiş Param yok	215	55,4
	100-1000 TL	125	32,2
	1000-3000 TL	39	10,1
	3.000 TL üzeri	9	2,3

Lise öğrencilerinin yarısından fazlasının (%55,4) biriktirmiş oldukları herhangi bir para bulunmamaktadır. 100 – 1000 TL arası para biriktiren 125 öğrenci (%32,2) bulunurken, 3000 TL üzerinde para biriktiren sadece 9 öğrenci bulunmaktadır.

Tablo 3 (devamı): Katılımcıların Demografik Verilerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Düzeyler	N	%
Kredi Kartı / Ek Kart	Var	91	23,5
	Yok	297	76,5

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin dörtte üçünün (%76,5) kredi kartı veya ek kartı bulunmazken, geriye kalan %23,5’lik grubun kredi kartı veya ek kartı bulunmaktadır.

Tablo 3 (devamı): Katılımcıların Demografik Verilerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Düzeyler	N	%
Hayattaki Başarı Ölçütü	Kişisel mutluluk	180	46,4
	Sağlıklı yaşam	89	22,9
	İyi bir üniversitede ve bölümde okumak	78	20,1
	Bir ev sahibi olmak	2	0,5
	Yüksek Maaşlı bir işte çalışmak	39	10,1

Öğrencilerin neredeyse yarıya yakını (%46,4), hayattaki başarı ölçütlerini “Kişisel Mutluluk” olarak tanımlamaktadırlar. Başarı ölçütünü “Sağlıklı yaşam” ve “İyi bir üniversitede ve bölümde okumak” olarak tanımlayanların oranı birbirine oldukça yakındır (sırasıyla %22,9 ve %20,1). Yüksek maaşlı bir işte çalışmayı başarı ölçütü olarak görenlerin oranı %10,1 iken, bir ev sahibi olmayı başarı ölçütü kabul eden sadece 2 öğrenci bulunmaktadır.

Tablo 3 (devamı): Katılımcıların Demografik Verilerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Düzeyler	N	%
Ailesinin Gelir Düzeyi	0-2000 TL	54	13,9
	2.000-4.000 TL	163	42
	4.000-6.000 TL	93	24
	6.000 ve üzeri	78	20,1

Son olarak, öğrencilerin ailelerinin aylık gelirlerine bakıldığında, 0-2000 TL arası gelire sahip olanların oranının %13,9, 2.000 - 4.000 TL arası gelire sahip olanların

oranının %42, 4.000 – 6.000 TL arası gelire sahip olanların oranının %24 ve 6.000 ve üzeri gelire sahip olanların oranının %20,1 olduğu görülmektedir (Tablo 3).

4.4. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, kendim geliştirdiğim kişisel bilgi formu, “Lise Öğrencilerinde Finansal Farkındalık Ölçeği” ve “Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi Testi” kullanılmıştır.

4.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin demografik özellikleri hakkında bilgi edinmek amacıyla geliştirilmiş kişisel bilgi formunda öğrencilere yönelik kişisel bilgiler (cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okul türü, aile aylık gelir durumu) ve temel finansal bilgiler (aile tarafından tahsis edilen bütçe, biriktirilen para miktarı, kredi kartı/ek kart kullanma durumu ve algılanan başarı ölçütü) yer almaktadır.

4.4.2. Lise Öğrencilerinde Finansal Farkındalık Ölçeği

Finansal Farkındalık Ölçeği, lise öğrencilerinin mali, iktisadi ve finansal farkındalık düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin ve lise öğrencilerinin finansal farkındalıklarını ölçebileceği değerlendirilen maddelerin belirlenmesi aşamasında, uluslararası ve yurt içi literatürden yararlanılmıştır.

Oluşturulan 34 maddelik ilk ölçek, test edilmek amacıyla ilk aşamada 121 kişilik lise öğrenci grubuna uygulanmıştır. Elde edilen veriler üzerinden yapılan faktör analizinde, ölçek için 11 faktör oluşmuş fakat bu 11 faktör ölçekteki toplam varyansın %64’ünü açıklayabilmiştir. Diğer yandan, katılımcılar tarafından ölçek maddelerine verilen yanıtlardaki benzerliklerin (korelasyonların) beklenen düzeyde ($r > .03$) olmadığı ve bu nedenle maddelerin faktörler altında anlamlı düzeyde toplanmadıkları görülmüştür. Bunun üzerine, diğer maddelerle düşük korelasyona sahip maddeler bulunmuş, bu maddelerin bir kısmı çıkarılmış, bir kısmı ise anlaşılmadığı düşünülerek daha basit cümlelerle revize edilmiştir. Gerekli

revizyonlar yapıldıktan sonra finansal farkındalık ölçeği 24 maddeye düşürülmüş ve analiz için hazır hale getirilmiştir.

24 maddeden oluşan ve 5’li likert tipindeki ölçekte her madde için 5 farklı yanıt türü bulunmaktadır. Maddeler 1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5= Tamamen Katılıyorum seçeneklerinden oluşmaktadır. Bu bakımdan katılımcıların ölçekten alabileceği en yüksek puan (24×5) 120, en düşük puan ise (24×1) 24 puandır. Ölçekten alınan puan arttıkça, katılımcıların finansal farkındalığı da artmaktadır. Ölçekte olumsuz anlam ifade eden ve dolayısı ile ters kodlanması gereken (reverse) 7 madde bulunmaktadır (2, 3, 7, 10, 12, 17 ve 22. maddeler).

24 maddelik Lise Öğrencilerinde Finansal Farkındalık Ölçeğinin alt boyutlarını belirlemek amacıyla faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeğe yönelik yapılan faktör analizinde, öz değeri (eigenvalue) 1’in üzerinde olan toplam 8 bileşen (faktör) olduğu ve bu 8 faktörün, ölçek maddeleri arasındaki toplam varyansın %55,28’ini açıklayabildiği görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4: Finansal Farkındalık Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Özdeğerler Tablosu

	Birincil Öz değerler			Faktör Yükleri		
Bileşen	Toplam	Varyans Yüzdesi	Kümülatif Yüzde	Toplam	Varyans Yüzdesi	Kümülatif Yüzde
1	2,865	11,94	11,94	2,87	11,94	11,94
2	2,634	10,98	22,91	2,63	10,98	22,91
3	1,674	6,97	29,89	1,67	6,97	29,89
4	1,424	5,93	35,82	1,42	5,93	35,82
5	1,327	5,53	41,35	1,33	5,53	41,35
6	1,225	5,10	46,45	1,23	5,10	46,45
7	1,094	4,56	51,01	1,09	4,56	51,01
8	1,026	4,27	55,28	1,03	4,27	55,28
9	0,961	4,01	59,29			
10	0,945	3,94	63,23			

Faktör analizinde bir ölçeğe ait faktör sayısını belirlemede en bilinen ve yaygın olarak kullanılan kriter öz-değerin (eigenvalue, bir bileşene ait varyans değeri) 1’den

büyük olması kuralıdır (K1 kuralı). Bu kurala yönelik yapılan eleştirilerde, öz-değerin verideki rastlantısal ilişkilerce yükseldiği ve bu nedenle K1 kuralının genelde, özellikle de örneklem sayısının görece düşük olduğu durumlarda, uygun olandan daha fazla faktör ya da bileşeni içerdiği ifade edilmektedir. Yeni bir istatistiksel metot olan paralel analiz (parallel analysis) metodunun, K1 kuralına kıyasla bir ölçeğe ait faktör sayılarını belirlemede daha başarılı olduğu belirtilmektedir (Field, 2017: 226-257). Bu analiz tekniğinde, araştırmada kullanılan örneklem ve değişken sayısı ile aynı sayıya sahip rastgele numaralardan oluşan bir veri seti Monte Carlo simülasyonu ile oluşturulmakta ve bu simülasyon sonucunda her bir faktör için olması gereken minimum öz-değer üretilmektedir (Watkins, 2006: 344-346). Bu simülasyonlar yüzlerce kez tekrarlanarak (iteration) bu iterasyonlar sonucu en uygun öz-değerler kaydedilmektedir. Araştırmadaki faktör analizinde bulunan bileşenlerin ölçek alt boyutu olarak kabul edilebilmesi için, o bileşenlere ait öz değerlerin, simülasyonda üretilen öz değer ortalamasından büyük olması gerekmektedir. Faktör analizinde bulunan bileşenlerden kaç tanesinin öz değerleri, simülasyonla üretilen bileşenlerin öz değerlerinden büyükse, ölçeğin o kadar alt boyutu olacaktır. 388 katılımcısı ve 24 değişkeni olan ve Monte Carlo simülasyonu ile rastlantısal olarak üretilen öz değerler tablosu aşağıda sunulmaktadır.

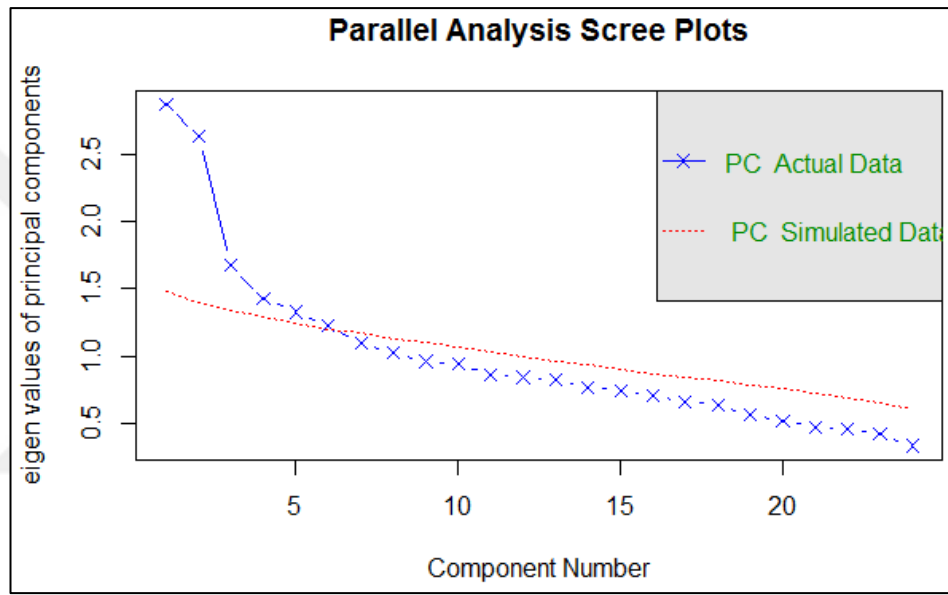
Tablo 5: Finansal Farkındalık Ölçeği ile Aynı Örneklem ve Değişken Sayısına Sahip Rastlantısal Verisetinin Monte Carlo Simülasyonu ile Üretilen Özdeğerler Tablosu

Bileşen (Faktör)	Ortalama Öz değer
Faktör_1	1,4794
Faktör_2	1,4044
Faktör_3	1,3473
Faktör_4	1,2948
Faktör_5	1,2515
Faktör_6	1,2084
Faktör_7	1,1699
Faktör_8	1,1323
Faktör_9	1,097
Faktör_10	1,643

Paralel Analiz tekniğinde, Tablo 4 ile Tablo 5'deki her bir faktör için, o faktöre karşılık gelen öz değerlerin büyüklüğü karşılaştırılmakta ve simülasyon sonucu üretilen öz değerler daha büyük olana kadar olan faktörler, ölçek alt boyutu olarak

dahil edilmektedir. İlk altı faktör açısından, Tablo 4'deki tüm öz değerlerin Tablo 5'deki simülasyon değerlerinden büyük olduğu görülmektedir. Örneğin Tablo 4'de 6. Faktöre ait öz değer (1,225), Tablo 5'de 6. Faktöre ait öz değerden (1,208) büyüktür. Fakat 7. Faktöre gelindiğinde, Tablo 4'deki öz değer (1,094), Tablo 5'de 7. Faktöre ait öz değerden (1,169) küçük hale gelmektedir. Bu nedenle Finansal Farkındalık Ölçeğinin alt boyutunda yer alacak alt boyut (faktör) sayısı 6 olarak belirlenmiştir.

Paralel Analiz tekniğinin bulguları, Paralel Analiz Grafiğinde ayrıca görselleştirilmiştir (Şekil 5).

Şekil 5: Finansal Farkındalık Ölçeği için Paralel Analiz Grafiği

Bu grafikte mavi çizgiler, araştırmada kullanılan Finansal Farkındalık ölçeğinin gerçek öz değerlerini, kırmızı çizgiler ise, Monte Carlo simülasyonu ile üretilen öz değerleri temsil etmektedir. Bu iki çizginin kesiştiği yerdeki bileşen (component), en son faktörün dâhil edileceği noktayı ifade etmektedir. Şekil 6'da kırmızı ve mavi çizgi, 6. Bileşen çizgisinde kesişmektedir, dolayısı ile Finansal Farkındalık ölçeğindeki ilk 6 faktör, ölçeğin alt boyutları olarak kabul edilmiştir.

Ölçekteki faktör sayısı 6 olarak belirlendikten sonra, hangi maddelerin bu 6 alt boyut içerisinde yer aldığı incelenmiştir. Rotasyon kullanmadan yapılan temel bileşenler analizinde, maddelerin birden fazla bileşen üzerinde benzer faktör yüklerine sahip oldukları ve beklenen düzeyde ayrıışmadıkları görülmüştür. Her bir maddenin sadece

bir faktör üzerinde ayrışmasını sağlamak amacıyla dikey (orthogonal) ve eğik (oblique) döndürme metotları denenmiş ve maddeleri faktör eksenleri üzerinde en iyi ayrıştıran döndürme metodunun, eğik döndürme metotlarından olan “promax” algoritmasını içeren rotasyon ile sağlandığı görülmüştür. Promax yöntemi ile analiz edilen Rotasyonlu Bileşen Matris tablosu aşağıda sunulmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6: Finansal Farkındalık Ölçeği Maddelerinin Promax Rotasyonu Sonrası Faktör Yükleri

No	Madde	Ort.	1	2	3	4	5	6	Byt
20	Erkenden bitirip bir sonraki harçlık zamanına kadar parasız kalmamak için paramı dengeli ve planlı olarak harcarım.	4,03	.83						Harcamalar
1	Harcamalarımı “ayağımı yorganıma göre uzatarak” ve bütçe durumumu dikkate alarak yaparım.	3,28	.77						
2*	Para biriktirip sürekli sıkıntı çekmektense olan parayı hemen harcayıp anı yaşamak beni daha çok mutlu eder.	3,75	.75						
4	Harçlığımdan kendime (kıyafet, elektronik eşya v.b.) bir şeyler almak için düzenli olarak para biriktiririm.	3,28	.64						
19	İnternette gezinirken yaptığım her şeyin, dijital firmalarca takip edildiğini ve kâr amaçlı kullanıldığını düşünüyorum.	3,83		.68					Vergiler
13	Paramın bankada durduğu her saniye, banka paramı kendisi için işletmekte ve bundan kar elde etmektedir.	4,16		.53					
21	Dolar yükseldikçe, dolaylı olarak Türk lirasının değeri de düşmektedir.	4,20		.51					
11	Devlete ödenmeyen her bir vergi, hem devlet hazinesine, hem de toplumdaki diğer vatandaşlara olumsuz yansımaktadır.	3,80		.43					

12*	Dolarım yoksa doların yükselip yükselmemesi maddi durumumu ve harcamalarımı etkilemez	4,16			.63				Gelir Farkındalığı
7*	Herkes devlete eşit miktarda vergi ödemektedir.	4,22			.61				
10*	Türkiye'nin yurt dışına mal ve ürün satması ithalat, yurt dışından mal ve ürün satın alması ise ihracattır.	4,13			.59				
17*	Fabrikada çalışan işçilerin maaşları, devlet tarafından karşılanmaktadır.	4,38			.55				
3*	Marketler, reyonlarında sattıkları ürünleri çiftçiden satın almaktadır.	3,88			.45				
9	Youtube, Facebook ve Instagram gibi sosyal medya şirketleri, çalışanlarının ücretlerini büyük oranda reklam gelirlerinden karşılamaktadırlar.	4,65				.73			Alışveriş ve Ödeme Farkındalığı
18	Banka için en önemli şey, bankaya borcunuzu/ödemelerinizi zamanında ödeyip ödemediğinizdir.	4,31				.64			
16	İnternet uygulamalarının (dijital oyunlar, haber siteleri, Youtube, Facebook, Twitter vs.) en önemli gelir kaynağı, kullanıcılarına izletilen reklamlardır.	4,18				.61			
22*	Bankalar müşterileri olmayan vatandaşlara faizli, müşterilerine ise faizsiz borç para vermektedir.	3,74				-.41			
24	İnternet üzerinden alışveriş yaparken, sanal mağazanın geçmiş satıcı yorumlarına ve güvenilirlik düzeyine dikkat ederim.	3,85					.76		Ticari karlılık
14	Satıcılar, sattıkları ürünün arızalı çıkması durumunda, onu ya yenisiyle değiştirmek ya da parasını iade etmek zorundalar.	3,88					.64		
23	Birine borcum varsa onu zamanında ödeyebilmek için gerekirse bazı ihtiyaçlarımı erteler, oradan tasarruf edeceğim parayı borcumu ödemek için kullanırım.	3,81					.49		
15	İnternet üzerinden ödeme yapacağım, ödemenin Güvenli Alışveriş (3D secure) Sistemi üzerinden yapılmasına dikkat ederim.	4,42					.46		
8	Bir ürünü satın almadan önce, satıcının güvenilir olup olmadığını araştırırım.	3,66					.39		

5	Devletin en önemli gelir kaynağı, vatandaşlarından topladığı vergilerdir.	4,34						.83	Ticarette Güven
6	Satın aldığım her ürün veya hizmet için, ayrıca devlete Katma Değer Vergisi ödemekteyim.	4,50						.66	

* Ters kodlanan maddeleri ifade etmektedir.

Faktör analizi sonucu oluşan Finansal Farkındalık Alt boyutları ve bu boyutlar altında toplanan maddeler incelenmiş ve her bir boyut için, o boyuttaki tüm maddeleri ortak olarak temsil etme kabiliyeti olan açıklayıcı bir kavram araştırılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, 1, 2, 4, ve 20. maddelerin yer aldığı faktörün “Harcamalara Yönelik Farkındalık”, 11, 13, 19 ve 21. maddelerin yer aldığı faktörün “Vergilere Yönelik Farkındalık”, 3, 7, 10, 12 ve 17. maddelerin yer aldığı faktörün “Finansal Gelirlere Yönelik Farkındalık”, 9, 16, 18 ve 22. maddelerin yer aldığı faktörün “Alışveriş ve Ödeme Farkındalığı”, 8, 14, 15, 23 ve 24. maddelerin yer aldığı faktörün “Ticari Kârlılığa Yönelik Farkındalık” ve son olarak 5. ve 6. Maddelerin yer aldığı faktörün “Ticarette Güvene Yönelik Farkındalık” boyutlarını temsil ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca Tablo 6’da ölçekteki her bir maddeye yönelik puan ortalamasına (minimum=1 (Kesinlikle Katılmıyorum); maksimum=5 (Tamamen Katılıyorum)) da yer verilmiştir. Buna göre, katılımcıların en yüksek oranda katıldığı maddenin “Youtube, Facebook ve Instagram gibi sosyal medya şirketleri, çalışanlarının ücretlerini büyük oranda reklam gelirlerinden karşılamaktadırlar.” Maddesi olduğu ($\bar{x}=4,65$), en düşük oranda katıldıkları maddenin ise, “Harcamalarımı “ayağımı yorganıma göre uzatarak” ve bütçe durumumu dikkate alarak yaparım” ($\bar{x}=3,28$) ve “Harçlığımdan kendime (kıyafet, elektronik eşya vb.) bir şeyler almak için düzenli olarak para biriktiririm” ($\bar{x}=3,28$) maddeleri olduğu görülmektedir.

4.4.3. Finansal Farkındalık Ölçeği - Geçerlilik Testi

Geliştirilen Finansal Farkındalık ölçeğinin yeteri düzeyde örneklem sayısına sahip olup olmadığını test eden Kaiser Meyer Olkin örneklem yeterliliği testi sonucunun, yeterlilik eşik değerini ifade eden 0,5 değerinin üzerinde olduğu (KMO= 0,682),

diğer yandan ölçek maddeleri (korelasyon matrisi) arasında yeterli düzeyde korelasyon olup olmadığını test eden Bartlett Küresellik testi sonucunun da istatistiksel olarak oldukça anlamlı düzeyde olduğu ($\chi^2(276) = 1356,73, p < 0.001$) görülmüştür. Ayrıca, belirlenen 6 faktör (alt boyut), Finansal Farkındalık Ölçeğindeki varyansın %46,45'ini açıklama kapasitesine sahiptir (Tablo 7).

Tablo 7: Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett Test Sonuçları

Ölçek	KMO	Barlett Küresellik Testi		Açıklanan Varyans (%)
		χ^2	p	
Lise Öğrencilerinde Finansal Farkındalık Ölçeği	0,682	1356,73	<0,001	46,45

4.4.4. Finansal Farkındalık Ölçeği – Güvenilirlik Testi

Araştırmada kullanılan Finansal Farkındalık Ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla İç Tutarlılık (Cronbach's alpha) analizi yapılmıştır. Tablo 8'deki iç tutarlılık katsayısının beklenen düzeyin (>0.65) üstünde olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Finansal Farkındalık Ölçeği Güvenilirlik (İç Tutarlılık) Test Sonuçları

Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach's Aplha
Finansal Farkındalık Ölçeği	24	0,654

4.4.5. Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi Testi

Anket formunda kullanılan üçüncü ve son veri toplama aracı, Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi Testidir. 10 maddeden oluşan bu testte, her maddede katılımcılara birtakım finansal kavramların ne anlama geldiğini bilip bilmedikleri sorulmuştur. Maddeler için üç farklı yanıt türü vardır (0=Hayır, 1=Emin Değilim, 2=Evet). Testten alınabilecek minimum puan 0, maksimum puan ise 20'dir. Puanlar arttıkça, lise öğrencilerinin finansal kavramlara ilişkin bilgi düzeyleri de artmaktadır. Bahse

konu çalışmada lise öğrencilerinin finansal kavramlar bilgi düzeyi testi puan ortalaması $14,25 \pm 3,58$ 'dir (min: 4, maks: 20). Bu bakımdan öğrencilerin finansal kavramlara yönelik bilgi seviyelerinin, orta düzeyin üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Geliştirilen testin geçerliliği Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik testleri ile, güvenilirliği ise Cronbach's Alpha testi ile incelenmiştir (Tablo 9). Yapılan testler sonucunda, Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi Testinin yeteri düzeyde örneklem sayısına sahip olduğu (KMO=0,756) ve test soruları arasında yeterli düzeyde korelasyon olduğu ($\chi^2(45) = 700,11, p<0.001$) anlaşılmıştır. Ayrıca, test sorularına verilen yanıtlar arasındaki iç tutarlılık katsayısının (Cronbach's Alpha) yeterli düzeyde olduğu (Cronbach's Alpha = 0,726) görülmüştür.

Tablo 9: Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi Testi Geçerlilik ve Güvenilirliği

Ölçek	KMO	Barlett Küresellik Testi		Cronbach's Alpha
		χ^2	p	
Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi Testi	0,756	700,11	<0,001	0,726

4.5. Veri Analizi

Verilerin analizinde, gruplar arasındaki farklılıklara yönelik analizde, iki kategorili değişkenler için bağımsız gruplar t-testi, üç ve üzeri kategorik düzeyli değişkenler için tek yönlü varyans analizi (ANOVA), değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için ise Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı testleri uygulanmıştır. Bağımsız gruplar t-testi kullanılan istatistik işlemlerde varyansların homojen olup olmadığına göre ilgili t değeri dikkate alınmıştır. Tek yönlü varyans analizinin (ANOVA) kullanıldığı istatistik işlemlerde ise varyansların homojen olup olmadığını anlamak için Levene test sonucuna bakılmıştır. Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunun istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu durumlarda hangi ikili gruplar arasındaki farkların anlamlı olduğunu belirlemek amacıyla Scheffe post hoc testi kullanılmıştır. İstatistik analizlerde SPSS 24.0 programı kullanılmış, anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde ilk olarak lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri ile finansal kavramlar bilgi düzeylerine yönelik fark testi bulgularına yer verilmiştir. Daha sonra ise finansal farkındalık ile finansal kavramlar bilgi düzeyi arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon analizi bulguları açıklanmıştır.

5.1. Lise Öğrencilerinin Sosyal Demografik Durumlarına göre Finansal Farkındalık ve Finansal Kavramlar Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi

Bu kısımda katılımcıların cinsiyet, sınıf, okul türü, aile aylık geliri, aylık harçlıkları, biriktirdikleri para miktarı ve başarı ölçütlerine göre Finansal Farkındalık Düzeyleri (ölçek) ve Finansal Kavramlara karşı bilgi düzeyleri (test) incelenmektedir. Analizlerde iki kategorik düzeye sahip değişkenler için (t-test), ikiden fazla kategorik düzeye sahip değişkenler için (ANOVA) fark testleri uygulanmıştır (Tablo 10).

Cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında, erkek öğrencilerin finansal farkındalık ölçeği puan ortalamaları ($\bar{x}=98,43$), kız öğrencilerin ölçek puan ortalamasından ($\bar{x}=95,87$) daha yüksektir ve aradaki bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t(386)=-2,347$, $p=0,021$). Benzer şekilde, erkek öğrencilerin finansal kavramlar bilgi (test) düzeyi ortalamaları ($\bar{x}=15,94$), kız öğrencilerin test puan ortalamasından ($\bar{x}=13,76$) daha yüksektir ve aradaki bu fark da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t(386)=-5,195$, $p<0,001$).

Öğrencilerin okullarındaki sınıf düzeyleri açısından bakıldığında, yapılan ANOVA testi sonucunda farklı sınıflarda okuyan öğrencilerin finansal farkındalık ölçek puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F(2,385)=4,108$, $p=.017$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe Post Hoca testi neticesinde ise, Lise 11. Sınıfta okuyan öğrencilerin finansal farkındalık ölçeği puan ortalamalarının ($\bar{x}=97,22$), Lise 10. Sınıftaki öğrencilerin ölçek puan ortalamasından ($\bar{x}=94,38$) daha yüksek olduğu ve aradaki bu farkın da anlamlı bulunduğu görülmüştür ($p=0,02$). Diğer yandan, farklı

sınıflarda okuyan öğrencilerin finansal kavramlara yönelik bilgi düzeyi ortalamaları birbirine oldukça yakındır ve bu test puanı ortalamaları arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F(2,385)=0,09$, $p=.914$).

Öğrencilerin okudukları okul türleri açısından bakıldığında, öğrencilerin Anadolu Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi veya İmam Hatip Lisesinde okuyor olmaları, onların ne finansal farkındalık ölçek puanlarına ($F(2,385)=2,175$, $p=.115$) ne de finansal kavramlar bilgi düzeylerine ($F(2,385)=0,086$, $p=.917$) istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye bulunmamaktadır.

Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir seviyesi açısından bakıldığında, öğrencilerin ailelerinin aylık 0-2000 TL, 2.000 - 4.000 TL, 4.000 – 6.000 TL veya 6.000 ve üzeri aylık gelire sahip olmalarının, çocuklarının finansal farkındalık ölçek puanlarına istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye bulunmadığı görülmektedir ($F(3,384)=0,578$, $p=.63$). Diğer yandan, öğrencilerin ailelerinin değişen aylık gelire sahip olmalarının, çocuklarının finansal kavramlar bilgi düzeylerine anlamlı bir etkiye bulunmaktadır ($F(3,384)=3,564$, $p=.014$). Bu farklılığın hangi gelir seviyesi grupları arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Post Hoc testi neticesinde, 6000 TL ve üzerinde maaş alan ailelerin çocuklarının finansal kavramlara yönelik bilgi düzeylerinin ($\bar{x}=15,06$), 0-2000 TL gelire sahip ailelerin finansal kavramlara yönelik bilgi düzeylerinden ($\bar{x}=13,06$) anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p=0,018$).

Öğrencilerin aylık bütçeleri (harçlıkları) açısından bakıldığında, öğrencilerin aylık 0-250 TL, 250-500 TL, 500-1500 TL veya 1500 TL üzerinde bir bütçeye sahip olmalarının, onların ne finansal farkındalık ölçek puanlarına ($F(3,384)=0,819$, $p=.484$) ne de finansal kavramlar bilgi düzeylerine ($F(3,384)=0,793$, $p=.498$) istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye bulunmadığı görülmektedir. Daha kısa bir ifade ile, öğrencilerin ailelerinden aldığı harçlık miktarları, onların finansal açıdan farkındalık seviyelerine anlamlı bir katkıda bulunmamaktadır.

Öğrencilerin biriktirdikleri para miktarlarına bakıldığında, farklı miktarlarda para biriktiren öğrencilerin finansal farkındalık ölçek puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F(3,384)=8,352$, $p<.001$). Bu farklılığın

hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe Post Hoca testi neticesinde ise, hem 100 – 1000 TL arası para biriktiren öğrencilerin ölçek puan ortalamalarının ($\bar{x}=97,6$), hem de 1000-3000 TL arası para biriktiren öğrencilerin ölçek puan ortalamalarının ($\bar{x}=100,36$), birikmiş parası olmayan öğrencilerin ölçek puan ortalamalarından daha yüksek olduğu ve aradaki bu puan farklılıklarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (sırasıyla $p=0,02$ ve $p=0,001$). Diğer yandan, her ne kadar öğrencilerin biriktirdiği para miktarları arttıkça finansal kavramlara yönelik bilgi düzeyleri de artsa da, bu artışlar istatistiksel olarak $p<0,05$ düzeyinde anlamlı bulunmamıştır ($F(3,384)=2,222$, $p=.085$).

Tablo 10'un son kısmında yer alan, öğrencilerin hayatlarında başarı ölçütü olarak önemsedikleri değerler açısından bakıldığında, öğrencilerin hayatlarında “Kişisel mutluluk”, “Sağlıklı yaşam”, “İyi bir üniversitede ve bölümde okumak” veya “Yüksek Maaşlı bir işte çalışmayı” başarı ölçütü olarak alıp almamalarının, onların ne finansal farkındalık ölçek puanlarına ($F(3,384)=0,912$, $p=.435$) ne de finansal kavramlar bilgi düzeylerine ($F(3,384)=0,64$, $p=.59$) istatistiksel olarak anlamlı bir etkide bulunmadığı görülmektedir. Daha kısa bir ifade ile, öğrencilerin hayatlarında başarı ölçütü olarak hangi değerleri önemsedikleri, onların finansal açıdan farkındalık veya bilgi düzeylerine anlamlı bir katkıda bulunmamaktadır (Tablo 10).

Tablo 10: Katılımcıların Sosyal Demografik Özelliklerine Göre Finansal Farkındalık Ölçeği ve Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi Puanı Fark Testleri

	Düzeyler	N	Ort.	S.S	F/t	p	Scheffe Post Hoc
Ölçek	Kız	300	95,87	7,28	-2,347	0,021	
	Erkek	88	98,43	9,45			
Test	Kız	300	13,76	3,45	-5,195	<.001	
	Erkek	88	15,94	3,54			
Ölçek	10. Sınıf (a)	112	94,38	8,03	4,108	0,017	
	11. Sınıf (b)	188	97,22	7,53			b > a
	12. Sınıf (c)	88	96,79	8,18			
Test	10. Sınıf (a)	112	14,13	3,57	0,09	0,914	
	11. Sınıf (b)	188	14,29	3,62			
	12. Sınıf (c)	88	14,33	3,58			
Ölçek	Anadolu Lisesi	281	96,90	7,95	2,175	0,115	
	Mesleki ve Teknik A. Lisesi	12	97,50	7,67			

	Düzeyler	N	Ort.	S.S	F/t	p	Scheffe Post Hoc
	İmam Hatip Lisesi	95	95,00	7,61			
Test	Anadolu Lisesi	281	14,25	3,59	0,086	0,917	
	Mesleki ve Teknik A. Lisesi	12	14,67	3,73			
	İmam Hatip Lisesi	95	14,21	3,58			
Ölçek	0-2000 TL (a)	54	96,17	7,17	0,578	0,63	
	2.000 - 4.000 TL (b)	163	96,28	7,94			
	4.000 – 6.000 TL (c)	93	96,04	8,23			
	6.000 ve üzeri (d)	78	97,49	7,89			
Test	0-2000 TL (a)	54	13,06	3,75	3,564	0,014	
	2.000 - 4.000 TL (b)	163	14,37	3,67			a < d
	4.000 – 6.000 TL (c)	93	14,05	3,21			
	6.000 ve üzeri (d)	78	15,06	3,54			
Ölçek	0-250 TL	184	95,89	7,48	0,819	0,484	
	250-500 TL	154	97,21	8,16			
	500-1500 TL	45	96,13	8,29			
	1500 TL üzeri	5	96,60	11,10			
Test	0-250 TL	184	14,05	3,44	0,793	0,498	
	250-500 TL	154	14,41	3,64			
	500-1500 TL	45	14,33	4,05			
	1500 TL üzeri	5	16,20	3,11			
Ölçek	Birikmiş Param yok (a)	215	94,88	7,59	8,352	<.001	
	100 – 1000 TL (b)	125	97,60	7,97			a < b
	1000-3000 TL (c)	39	100,36	7,37			a < c
	3.000 TL üzeri (d)	9	101,00	6,46			
Test	Birikmiş Param yok (a)	215	13,85	3,75	2,222	0,085	
	100 – 1000 TL (b)	125	14,65	3,19			
	1000-3000 TL (c)	39	15,03	3,64			
	3.000 TL üzeri (d)	9	15,11	3,95			
Ölçek	Kişisel mutluluk	180	96,47	7,92	0,912	0,435	
	Sağlıklı yaşam	89	97,39	7,53			
	İyi bir üniversitede okumak	78	95,90	7,37			
	Yüksek Maaşlı bir işte çalışmak	39	95,13	9,54			
Test	Kişisel mutluluk	180	14,09	3,82	0,64	0,59	

	Düzeyle	N	Ort.	S.S	F/t	p	Scheffe Post Hoc
	Sağlıklı yaşam	89	14,44	3,35			
	İyi bir üniversitede okumak	78	14,15	3,40			
	Yüksek Maaşlı bir işte çalışmak	39	14,90	3,47			

5.2. Lise Öğrencilerinin Finansal Farkındalık Ölçek Puanları İle Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyleri Arasındaki İlişkinin incelenmesi

Araştırmanın son hipotezi olan H8; “*Lise öğrencilerinin finansal farkındalık ölçek puanları ile Finansal Kavramlar Bilgi düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır*” hipotezini içermektedir. Bu hipotezi test etmek amacıyla, Pearson Korelasyon testi uygulanmıştır. Korelasyon testi sonucunda, katılımcıların finansal farkındalık ölçeği toplam puanları ile finansal kavramlar bilgi düzeyleri arasında pozitif yönlü, zayıf etki büyüklüğünde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=0.280$, $p<.001$). Bu bakımdan, katılımcıların finansal kavramlara yönelik bilgi düzeyleri yükseldikçe, finansal konulara yönelik farkındalık seviyeleri de artmaktadır.

Finansal farkındalık ölçeği alt boyutları açısından bakıldığında ise, öğrencilerin finansal kavramlara yönelik bilgi düzeylerinin, harcamalara yönelik farkındalık boyutu dışındaki tüm alt boyutlar ile arasında pozitif yönlü, zayıf etki büyüklüğüne sahip ve anlamlı ilişkililer olduğu görülmektedir (Tablo 11). Finansal kavramlara yönelik bilgi düzeyi ile en güçlü düzeyde anlamlı ilişkiye sahip alt boyut gelir farkındalığı ($r=0,287$, $p<.001$), en zayıf düzeyde anlamlı ilişkiye sahip alt boyut ise Alışveriş ve Ödeme Farkındalığıdır ($r=0,108$, $p<.001$). Diğer yandan Finansal kavramlara yönelik farkındalık düzeyleri ile öğrencilerin harcamalara yönelik farkındalık düzeyleri (parasını dengeli ve planlı olarak harcama, düzenli para biriktirme, aşırı harcamalara dikkat etme vs.) arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r=-0,012$, $p=0,812$).

Tablo 11: Finansal kavramlara yönelik farkındalık düzeyi ile Finansal Farkındalık Ölçeği ve Alt Boyutları arasındaki Korelasyonlar

Korelasyon Tablosu	1	2	3	4	5	6	7	8
Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi (1)		,280**	-0,012	,287**	,166**	,173**	,108*	,188**
Finansal Farkındalık Ölçeği (2)			,507**	,544**	,410**	,555**	,527**	,573**
Harcamalar (3)				-0,049	0,029	,253**	-0,081	0,098
Gelir Farkındalığı (4)					,147**	0,077	,226**	,155**
Ticarette Güven (5)						0,051	,223**	,159**
Ticari karlılık (6)							,187**	,187**
Alışveriş ve Ödeme Farkındalığı (7)								,359**
Vergiler (8)								
** Korelasyon $p < 0.01$ seviyesinde anlamlı * Korelasyon $p < 0.05$ seviyesinde anlamlı								

Tüm bu bulgular ışığında, araştırmanın hipotezleri ve bu hipotezlerin testleri sonucunda ortaya çıkan özet sonuçlar aşağıda sunulmaktadır (Tablo 12).

Tablo 12: Araştırmanın Hipotezlerine Yönelik Özet Sonuç Tablosu

No	Hipotezler	Özet Sonuç
H1	Lise öğrencilerinin finansal farkındalık ölçek puanları ve finansal kavramlar bilgi düzeyleri, cinsiyete göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır	Kabul
H2	Lise öğrencilerinin finansal farkındalık ölçek puanları ve finansal kavramlar bilgi düzeyleri, kaçınıcı sınıf olduklarına göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır	Ölçek için Kabul, Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi için Ret
H3	Lise öğrencilerinin finansal farkındalık ölçek puanları ve finansal kavramlar bilgi düzeyleri, okul türlerine göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır	Ret
H4	Lise öğrencilerinin finansal farkındalık ölçek puanları ve finansal kavramlar bilgi düzeyleri, ailelerinin aylık gelir düzeylerine göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır	Ölçek için Ret, Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi için Kabul

Tablo 12 (devamı): Araştırmanın Hipotezlerine Yönelik Özet Sonuç Tablosu		
H5	Lise öğrencilerinin finansal farkındalık ölçek puanları ve finansal kavramlar bilgi düzeyleri, kendilerine tahsis edilen aylık bütçeye (harçlıklarına) göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır	Ret
H6	Lise öğrencilerinin finansal farkındalık ölçek puanları ve finansal kavramlar bilgi düzeyleri, biriktirdikleri para miktarına göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır	Ölçek için Kabul, Finansal Kavramlar Bilgi Düzeyi için Ret
H7	Lise öğrencilerinin finansal farkındalık ölçek puanları ve finansal kavramlar bilgi düzeyleri, hayatlarındaki başarının ölçütüne dair tercihlerine göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır	Ret
H8	Lise öğrencilerinin finansal farkındalık ölçek puanları ile Finansal Kavramlar Bilgi düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır	Kabul

SONUÇ

Finans, toplumsal yaşamda bireylerin günlük gereksinimlerini karşılama amacıyla yapmış oldukları alışverişten, emeklilik hayatı için yapılan birikimlere kadar uzanan pek çok farklı amaç taşıyan bir sektördür. Finansın kişilerin hayatı içerisinde neredeyse her adımda yer edinmesi, kişilerin kendi finans durumunu yönetebilmesini gereklilik haline getirmiştir. Bu noktada günümüzde tüm bireyler için finansal farkındalık ve finans kavramları hakkında bilgi sahibi olma hususları önem arz etmektedir.

Finansal farkındalık bireylerin finansal riskler ile fırsatları fark edebilmelerini, tercihlerinin daha bilinçli olmasını, finansal açıdan refah düzeylerini artırabilme adına gereken faaliyetleri yapmalarını sağlayan bir süreçtir. Finansal farkındalık, finans bilgilerine erişim hususunda bilinçlenmelerine katkı sağlamaktadır. Finansal farkındalık ayrıca bireylerin tasarruf eğilimlerinin de artmasına ve artan tasarruf oranlarının bir yansıması olarak da ülkelerin ekonomik gelişime önemli katkılar sunmaktadır. Bireylerin finansal manada daha fazla bilgi sahibi olmaları ise daha rasyonel finansal kararlar verebilmelerini mümkün kılmaktadır. Finansal kararlar çocukluk döneminde başlayıp tüm ömür süresince devam etmekte olup, tüketim, borç alıp verme, tasarruf gibi konuların hayatın her dönemindeki bireyleri için geçerli ve önemlidir. Dolayısı ile finans yalnızca yetişkin bireyleri değil, çocuk-genç herkesi ilgilendirmektedir. Erken yaşlarda edinilen alışkanlıkların bireylerin ilerleyen yaşamlarına yön verdiği düşünüldüğünde, gerek maddi gerekse manevi sorumluluklarını yeni yeni üstlenmeye başlayan lise öğrencilerinin finansal farkındalığa ve yeterli düzeyde finans bilgiye sahip olmalarının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu doğrultuda bu çalışmada lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri ile finansal kavramlara ilişkin bilgi düzeyleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında Kayseri'de öğrenim gören ve kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenen 388 lise öğrencisinin katılımıyla anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara yönelik değerlendirmeler müteakip maddelerde sunulmuştur.

Araştırma kapsamında ilk olarak lise öğrencilerinin sosyal demografik özelliklerine göre finansal farkındalık düzeyleri ile finansal kavramlar bilgi düzeyleri incelenmiştir. Finansal farkındalığa ilişkin olarak yapılan analizler sonucunda; okul türü, aile gelir durumu, aylık harçlık ve başarı ölçütü değişkenlerine göre öğrencilerin finansal farkındalık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Cinsiyete göre finansal farkındalık düzeyleri karşılaştırıldığında, erkek öğrencilerin farkındalık düzeyinin kızlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde Yardımcıoğlu ve Yörük (2016)'ün çalışanlarda finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında da, bu çalışmada ulaşılan sonuç ile uyumlu olarak, erkeklerin finansal farkındalık düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin finansal farkındalık düzeyleri sınıf düzeylerine göre karşılaştırıldığında, 11.sınıf öğrencilerinin finansal farkındalık düzeylerinin diğer öğrencilerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya iştirak eden öğrencilerin neredeyse tamamının Anadolu Lisesi ve İmam Hatip Lisesi öğrencisi olduğu ve söz konusu okullarda 11 ile 12'nci sınıflarda seçmeli ders olarak "girişimcilik" ve "ekonomi" derslerinin okutulduğu dikkate alındığında, araştırmada ulaşılan bu sonucun 11'nci sınıf öğrencilerinin belirtilen dersleri seçmeleri ile açıklanabileceği düşünülmektedir. Biriktirilen para miktarına göre öğrencilerin finansal farkındalık düzeyleri incelendiğinde, öğrencilerin finansal farkındalık düzeyi ile biriktirdikleri para miktarı arasında pozitif ilişki olduğu belirlenmiştir. Bir başka ifade ile biriktirilen paranın miktarı arttıkça, öğrencilerin finansal farkındalık düzeyi de artmaktadır. Söz konusu sonucu, biriktirilen para miktarının artmasıyla birlikte öğrencilerin yapabilecekleri harcama miktarlarının da artacağı, buna bağlı olarak da finans konularına daha fazla ilgi duyarak farkındalık düzeylerinin artacağı şeklinde açıklamak mümkündür.

Finansal kavramlar bilgi düzeyine ilişkin olarak yapılan analizlerde; sınıf düzeyi, okul türü, aylık harçlık, biriktirilmiş para ve başarı ölçütü değişkenlerine göre öğrencilerin finansal kavramlar bilgi düzeylerinin farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Cinsiyete göre finansal kavramlar bilgi düzeyleri incelendiğinde, erkek öğrencilerin bilgi düzeyinin kız öğrencilerden daha fazla olduğu belirlenmiştir. Alkaya ve Yağlı (2015) üniversite öğrencilerinde finansal okuryazarlığı inceledikleri ve öğrencilerin finansal tutum, bilgi ve davranışlarını ele aldıkları çalışmada, bu çalışmada ulaşılan sonuca paralel şekilde erkek öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin kız öğrencilerden daha yüksek olduğunu bildirmiştir. Sarıgül (2014)'ün Konya'daki üniversite öğrencilerinde finansal okuryazarlık düzeyini incelediği çalışmasında, kız öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin erkek öğrencilerden daha düşük olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Kılıç vd. (2015)'nin Gaziantep Üniversitesi öğrencilerinde finansal okuryazarlık düzeyini ele aldıkları çalışmada, erkek öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyi kızlardan daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Aile aylık gelir durumuna göre finansal kavramlar bilgi düzeyleri karşılaştırıldığında, ailesi 6000 TL üstünde gelire sahip öğrencilerin finansal kavramlara ilişkin bilgi düzeyinin 0-2000 TL arası gelire sahip olan öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çalışmada ulaşılan bu sonuç, aylık gelir durumuna göre bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri arasında farklılık olduğunu bildiren Yardımcıoğlu ve Yörük (2016)'ün çalışması ile uyumludur. Söz konusu sonucu, aylık gelirleri yüksek olan ailelerin tasarruf veya yatırım imkânlarının da daha fazla olacağı, bunun bir yansıması olarak da bu ailelerin çocuklarının finansal farkındalık düzeyinin daha fazla olacağı şeklinde yorumlamak mümkündür.

Araştırma kapsamında ele alınan diğer husus ise; lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri ile finansal kavramlar bilgi düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı ele alınmıştır. Yapılan korelasyon analizi neticesinde, öğrencilerin finansal kavramlar bilgi düzeyi ile genel finansal farkındalık düzeyi arasında pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile finans kavramlarına yönelik bilgi düzeyi arttıkça, öğrencilerin genel finansal farkındalık düzeyinin de arttığı saptanmıştır. Finansal farkındalık ölçeği alt boyutları bağlamında ise; öğrencilerin finansal kavramlara ilişkin bilgi düzeyleri ile gelir, ticarete güven, ticari karlılık, alışveriş ve ödeme ve vergilere dair farkındalıkları arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Yardımcıoğlu ve Yörük (2016) de finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, bu çalışmada ulaşılan sonucu destekler şekilde finansal farkındalık ile finansal okuryazarlık arasında pozitif ilişki bulunduğunu açıklamıştır.

Lise öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri ile finansal kavramlar bilgi düzeylerinin incelendiği bu çalışmada ulaşılan sonuçları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

1. Lise öğrencilerin finansal kavramlar bilgi düzeyi ile genel finansal farkındalık düzeyi arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Finansal kavramlara ilişkin bilgi düzeyleri arttıkça, finansal farkındalık düzeyi de artmaktadır.
2. Öğrencilerin finansal farkındalık düzeyleri okul türü, aile gelir durumu, aylık harçlık ve başarı ölçütü değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Erkek öğrencilerin farkındalık düzeyi kız öğrencilerden daha yüksektir. 11'nci sınıf öğrencilerinin finansal farkındalık düzeyleri diğer öğrencilerden daha fazladır. Biriktirilen para miktarı arttıkça öğrencilerin finansal farkındalık düzeyi de artmaktadır.
3. Lise öğrencilerinin finansal kavramlar bilgi düzeyine; sınıf düzeyi, okul türü, aylık harçlık, biriktirilmiş para ve başarı ölçütü değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Erkek öğrencilerin finansal kavramlara dair bilgi düzeyi kız öğrencilerden daha fazladır. Aile aylık gelir durumuna göre 6000 TL üstünde gelire sahip öğrencilerin finansal kavramlar bilgi düzeyi, ailesi 0-2000 TL arası gelire sahip olan öğrencilerden daha yüksektir.

Araştırmaya katılan okulların ortaöğretim başarı puanları göz önüne alınarak seçildiğinden (diğer okullardan ayrışacağını düşündüğüm fen liselerinin, teknik sebeplerden dolayı ankete katılımı sağlanamamıştır) ankete katılan öğrencilerin seviyelerinin birbirine yakın olduğu, bu bağlamda lise öğrencilerinin finansal farkındalık ölçek puanları ve finansal kavramlar bilgi düzeylerinin, okul türlerine göre anlamlı derecede farklılaşmadığı düşünülmektedir.

Ankette "Sizin için hayatta başarının ölçütü nedir?" sorusuna sunduğum seçeneklerde kişisel mutluluk seçeneğinin diğer seçeneklerin tamamını kapsayıcı bir seçenek gibi görünmesinden ötürü ankete katılan öğrencilerin genel olarak bu seçeneği işaretlediği, dolayısıyla öğrencilerin finansal farkındalık ölçek puanları ve finansal kavramlar bilgi düzeylerinin, hayatlarındaki başarının ölçütüne dair tercihlerine göre anlamlı derecede farklılaşmadığı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar ve literatür ışığında uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik olarak aşağıda belirtilen öneriler geliştirilmiştir.

Finansal farkındalık ve finans kavramlarına ilişkin bilgi sahibi olma günümüzde toplumdaki her kesimi ilgilendiren bir konudur. Özellikle gençler için bu husus farklı bir hassasiyete sahiptir. Üniversite eğitimi öncesinde en geç lise döneminde toplumdaki bireylerin finansal farkındalığa erişmeleri ve yeterli düzeyde finans bilgisine sahip olması önem arz etmektedir. Bireysel finans yönetiminin başarıyla yerine getirebilmesi, gerek bireyler gerekse ülkelerin refahı bakımından oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle bireylerin finansal farkındalığını artırma ve yeterli düzeyde finans bilgisine sahip olabilmeleri adına lise döneminden başlamak üzere finans eğitimleri planlanmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Bireylerin finansal farkındalığının artırılmasında toplumun temel yapı taşı olan ailelerin önemli rol üstlenebileceği düşünülmektedir. Anne-babalara; para biriktirme alışkanlığı, kendi bütçesini yapma gibi pozitif finansal davranışlar geliştirerek çocuklarının finansal farkındalıklarını artırmaya katkı sağlamaları önerilebilir.

Literatürde benzer konuda yapılan çalışmaların ve kendi yaptığım çalışmanın neticesinde alt sınıflarda okuyan öğrencilerin finansal farkındalık seviyelerinin düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda bu yaş gruplarında yer alan gençlerin finansal farkındalıklarının artırılmasına katkı sağlamak, bu alana ilgileri artırmak amacıyla teorik eğitimden ziyade, ilgili kurumlara; çocuk bankalarının kurulması, finansal kurumlara yönelik gezi programlarının düzenlenmesi, animasyon tarzında tv dizilerinin hazırlanması gibi çalışmalar yapmaları önerilebilir.

Ulusal ve uluslararası literatürde yapılan araştırmalarda ve kendi araştırmamda da gözlemlendiği üzere genel bulgu; erkeklere oranla kadınların finansal farkındalıklarının düşük seviyede olduğudur. Bankalara sosyal sorumluluk kapsamında; 18 yaş altı bireylere açılan hesaplar için tasarruflarına ekstra promosyonlar verilmesi suretiyle kız öğrencilerin finansal farkındalıklarının artırılmasına katkı sağlamaları önerilebilir.

Araştırmanın verileri Kayseri ilinde toplanmış olmasının, ülkemizin farklı kültürel ve toplumsal yapıdaki bölgelerine göre daha farklı sonuçlar ortaya koyabileceği düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle daha kapsayıcı ve sağlıklı sonuçlar elde edebilmek amacıyla, ilerleyen dönemlerde bu konuya ilişkin yapılacak çalışmaların daha geniş coğrafyaları kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Ayrıca yapılacak yeni çalışmalarda öğrencilerin finansal farkındalığı üzerinde etkili olabileceği değerlendirilen anne-baba eğitim durumu ve yaşı gibi değişkenlerin de ele alınmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu, 26095 Sayılı **T.C. Resmi Gazete**, 1 Mart 2006.

Afşar, M. ve Afşar, A., **Finansal Ekonomi**, Ankara Detay Yayıncılık, 1. Baskı 2010: 343-344, 347, 350-352, 355, 359-361, 366-372.

Aksoy, Ş., **Kamu Maliyesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2011.

Aksulu, İ., **Tüketicinin Sosyo Ekonomik ve Demografik Özellikleri ve Marka Seçimi Davranışları Üzerindeki Etkileri**, İlkem Ofset, İzmir, 1993.

Alkaya, A. ve Yağlı, İ., “Finansal Okuryazarlık - Finansal Bilgi, Davranış ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8(40), 585-599, 2015.

Altınköprü, T., **Şahsiyet Analizi: Kişiliğin Yapısı ve Yorumu**, Gül Matbaası, İstanbul, 1980.

Altıntaş, K. M., **Bireysel yatırımcılar açısından finansal eğitimin önemi: Toplumda finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi ve bireylerde asgari finans kültürünün oluşturulma süreci**. Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı (TSEV), İstanbul, 2008.

Arı, M. U. ve Vurucu, M., **Güncel Gelişmeler Işığında Bankacılık Ürün ve Hizmetleri-Bireysel, Özel, Yatırım, Kobi, Ticari, Kurumsal Bankacılık**, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2015.

Arslan, C., **Döviz Kuru Riski ve Yönetimi**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.

ASEC, “Using A Financial Education Curriculum For Teens”, **Financial Counseling and Planning**, 16 (1), 64, 1999.

- Aşıkoğlu, R., Büker, S. ve Güven, S., **Finansal Yönetim**, Nadir Kitap, Ankara, 2011.
- Atkinson, A. & Messy, F.A. Measuring Financial Literacy – Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. **OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions** No. 15, 2012
- Bayram, S. S., **Finansal okuryazarlık ve para yönetimi davranışları: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine uygulama**, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2010.
- Bayram, S. S., Finansal okuryazarlık ve para yönetimi davranışları: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine uygulama, **Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi**, 2 (2), 105-135, 2015.
- Beal, D. ve Delpachitra, S., **Financial Literacy Among Australian University Students. Economic Papers**, 22(1), 65-78, 2003.
- Beck, T., Kunt, A. ve M.P. ve Martinez Peria, M.S., “Banking Services for Everyone? Barriers to Bank Access and Use Around The World”. **Bank Policy Reserch Working Paper**. WPS 4079, 397-400, 2006.
- Bernheim, D.B. ve diğerleri, “Education and Savings: The Long-Term Effects of High School Financial Curriculum Mandates”, **Journal of Public Economics**, 80(3), 435-465, 2001.
- Bodie, Z. ve R.C. Merton. **A Conceptual Framework for Analyzing the Financial Environment**, Boston: Harvard Business School Press, 1995.
- Borçlanma Araçları Tebliği, **T.C. Resmi Gazete**, 28670, 7 Haziran 2013.
- Bowen, Cathy F., “Financial Knowledge of Teens and Their Parents”, **Financial Counseling and Planning**, 13(2), 93-102, 2002.
- Bulutoğlu, K., **Para ve İnsan**, Altın Kitapevi Yayını, İstanbul, 2000.

- Burgess, R. ve Pande, R., “Can Rural Banks Reduce Poverty? Evidence from the Indian Social Banking Experiment”, *American Economic Review*, 95, 780-795, 2005.
- Büyüköztürk, Ş., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi, İstanbul, 2008.
- Cameron, M., Calderwood, R., Cox, A., Lim, S. ve Yamaoka, M., Factors Associated with Financial Literacy among High School Students in New Zealand. *International Review of Economics Education*, 16, 12-21, 2014.
- Capuano, A. ve Ramsay, I., “What Causes Suboptimal Financial Behaviour? An Exploration of Financial Literacy, Social Influences and Behavioural Economics”. *Financial Literacy Project, Research Report, The University of Melbourne*, 35-36, 2011.
- Chen, H. ve Volpe, R., “An Analysis of Personal Financial Literacy Among College Students”. *Financial Services Review*, 7(2), 107-128, 1998.
- Chen, H. ve Volpe, R., “Gender Differences in Personal Financial Literacy Among College Students”. *Financial Services Review*, 11, 289-307, 2002.
- Committee for the Promotion Financial Education, *Financial Literacy Map*, Tokyo, 2015.
- Çam, A. V. ve Barut, A., “Finansal Okuryazarlık Düzeyi ve Davranışları: Gümüşhane Üniversitesi Ön lisans Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma” , *Global Journal of Economics and Business Studies*, 63-72, 2015.
- Dağdır, C., *Finansal Piyasalar ve Kurumlar/Yeni Düzenlemeler Perspektifinde Finansal Araçlar, Faaliyetler ve Kurumlar, Ekin Yayınları*, İstanbul, 2016.
- Danes, Sharon M. vd., “Financial Planning curriculum for teens; Impact Evaluation”, *Financial Counseling and Planning*, 10(1), 25-37, 1999.
- Danışman, Sezer ve Gümüş, “Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi Science Journal of Turkish Military Academy*, Aralık 2016, Cilt/Volume 26, Sayı/Issue 2, 1-37, 2016.

De la Torre, A., J.C. Gozzi ve S.L. Schmukler, Innovative Experiences in Access to Finance: Market Friendly Roles for the Visible Hand? **Latin America Regional Studies Series**, World Bank, 2006.

Eitel, S. ve Martin, J., First-Generation Female College Students' Financial Literacy: Real and Perceived Barriers to Degree Completion. **College Student Journal**, 43(2), 616-630, 2009.

Erdoğan, Oral ve Özer, Levent, **Sermaye Piyasasında Kurumsal Yatırımcılar**, İMKB Yayınları, İstanbul, 1998.

Er, F., Temizel, F., Özdemir, A. ve Sönmez, H., "Lisans eğitim programlarının finansal okuryazarlık düzeyine etkisinin araştırılması: Türkiye örneği" , **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 14 (4), 113-126, 2014.

Ergün, B., Şahin, A. ve Ergin, E., "Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma". **Journal of International Social Research**, 7(34), 853-862, 2014.

Field, Andy, "Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics", 5th Edition, **SAGE Publications**, University of Sussex, UK, 226-257, 2017.

Finansal İstikrar, (t.y.), <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Finansal+Istikrar> adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 05 Ocak 2019.

Ford, M. ve Kent, D., "Gender Differences in Student Financial Market Attitudes and Awareness: An Exploratory Study", **Journal of Education for Business**, 85(1), 7-12, 2010.

Fox, J., Suzanne Bartholomae ve Jinkook Lee, "Building the case for financial education", **Journal of Consumer Affairs**, 39(1), 195-214, 2005.

Gayrimenkul Sertifikaları (t.y.), <http://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/gayrimenkul-sertifikalari> adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 06 Ocak 2019.

Gayrimenkul Sertifikaları Tebliği, **T.C. Resmi Gazete**, 28698, 5 Temmuz 2013.

Gökmen, H., *Finansal okuryazarlık*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2012.

Grable, John E. ve Ruth H. Lytton, “Investor Risk Tolerance: Testing the Efficacy of Demographics as Differentiating and Classifying Factors”, *Financial Counseling and Planning*, Vol. 9, Issue 1, pp. 61-73, 1998.

Güvenç, H., Lise öğrencileri için finansal okuryazarlık ölçeği geliştirme çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (3), 847-863, 2016.

Hallahan, Terrence A., Robert W. Faff ve Michael D. McKenzie, “An Empirical Investigation of Personal Financial Risk Tolerance”, *Financial Services Review*, Vol. 13, pp. 57–78, 2004.

Hanna, M., Hill, R. ve Perdeu, G., “School of Study and Financial Literacy”, *Journal of Economics and Economic Education Research*, 11(3), 29-37, 2010.

Harranta, Valérie ve Nicolas G. Vaillant, “Are Women Less Risk Averse Than Men? The Effect Of Impending Death on Risk-Taking Behavior”, *Evolution and Human Behavior*, Vol. 29, pp. 396-401, 2008.

Harrison, N. ve Chudry, F., “Overactive, Overwrought or Overdrawn? The Role of Personality in Undergraduate Financial Knowledge, Decision-Making and Debt”, *Journal of Further and Higher Education*, 35(2), 149-182, 2011.

Hathaway, I. ve Khatiwada, S, “Do Financial Education Programs Work?”. New York University, 2008. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED505617.pdf> Erişim Tarihi: 12.02.2019.

Hayta, B. Ateş, *Aile Finans Sistemi İlişkileri*, 1. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2011.

Hilgert, M. A., Hogarth, J. M., & Beverly, S. G., “Household financial management: The connection between knowledge and behavior”. *Fed. Res. Bull.*, 89, 309, 2003.

Hill, R. ve Perdue, G., “A Methodological Issue in the Measurement of Financial Literacy”, *Journal of Economics and Economic Education Research*, 9(2), 43-59, 2008.

Honohan, Patrick. “Household Financial Assets in the Process of Development”, *World Bank Research Policy Working Paper*, 3695. 2006.

Honohan, Patrick, “Cross-Country Variation in Household Access to Financial Services”, *Proceeding of Access to Finance Conference*, Washington DC. 2007.

Hopley, V., *Financial Education: What Is It and What Makes It So Important?* Federal Reserve Bank of Cleveland, Spring 2003.

<https://asic.gov.au/about-asic>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<http://paramveben.org/hakkimizda>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<https://globalfindex.worldbank.org>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<http://www.bilincliyatirimci.org>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<https://www.finansalegitim.gov.tr/Egitimler/Liste>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<https://www.fo-der.org/foder-hakkinda>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

https://www.iosco.org/about/?subsection=about_iosco, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<https://www.moneysmart.gov.au/about-us>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<http://www.oecd.org/about/history>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<http://www.spk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Finansal+Okuryazarlik>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Finansal+Istikrar>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<https://www.tspb.org.tr/tr/hakkimizda>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

<http://www.worldbank.org/en/about/what-we-do>, Erişim Tarihi: 14.02.2019.

Huzdik, K., Beres, D. ve Nemeth, E, “An Empirical Study of Financial Literacy versus Risk Tolerance among Higher Education Students”, **Public Finance Quarterly**, 4, 444-456, 2014.

ICSA, **Principles and Best Practices for Investor Education**, January 15, 2004, <https://icsa.global/sites/default/files/BestPractices.pdf>, Erişim Tarihi: 16.02.2019.

Işık, İ., **Dünyada ve Türkiye’de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim**, TCMB, 2011.

İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı, 27364 sayılı **T.C. Resmi Gazete**, 2 Ekim 2019.

Jorgensen, B. ve Savla, J., “Financial Literacy of Young Adults: The Importance of Parental Socialization”, **Family Relations**, 59, 465-478, 2010.

Kayalıdere, Gül ve şahin, Hande, “Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 2, 57-75.2014.

Kempson, E., W. Claire, J. Caskey ve S. Collard, **In or out? Financial Exclusion: A Literature and Research Review**. London: Financial Services Authority, 46-48, 2000.

Kılıç, Y., Ata, H. A., & Seyrek, H. İ., “Finansal okuryazarlık: üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 130-151, 2015.

Kolosa, B., **İşletmeler İçin Davranış Bilimlerine Giriş**, (Çeviren: F.YAKAR ve Diğerleri), Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1979.

- Küçükkocaoğlu, G., *Türev Piyasaları-Vadeli İşlem Piyasaları Tanımı, Kuramsal Analizi ve Gelişimi*, 2014. www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazpazartesi11 adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 05 Ocak 2019.
- Lantara, I. W. N. ve Kartini, N. K. R., “Financial Literacy Among University Students: Empirical Evidence From Indonesia”, *Journal of Indonesian Economy and Business: JIEB.*, 30(3), 247-256, 2015.
- Lusardi, Annamaria, *Household Saving Behavior: The Role of Financial Literacy, Information, and Financial Education Programs*, 2008. https://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/Literacy_Information_Education.pdf, Erişim Tarihi: 12.02.2019.
- Lusardi, A., Mitchell, O. ve Curto, V., “Financial Literacy among the Young”, *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 358-380, 2010.
- Madura, J. *Personal Finance*, Second Edition, Boston: Pearson-Addison Wesley, USA, 2004.
- Mandell, L. ve Schmid Klein, L., “Motivation and Financial Literacy”, *Financial Services Review*, 16, 105-116, 2007.
- Mandell, Lewis ve Klein, L. Schmid, “The Impact of Financial Literacy Education on Subsequent Financial Behavior”, *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(1), 15-24, 2009.
- Mason, Carolynne LJ ve Richard Wilson, *Conceptualising financial literacy*, Loughborough University, 2000.
- Mavrinac, S. C. ve Chin, W. P., *Financial education for women in Asia Pacific*, 18, 2004.
- Microfinance and Financial Literacy, *The EMN Bi-Annual Magazine on Microfinance in Europe*, no:4 ISSN:1955-6179, December, 2008.
- Miller, M., Godfrey, N., Levesque, B. ve Stark, E., *The case for financial literacy in developing countries: Promoting access to finance by empowering*

consumers, Washington, DC: World Bank: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2009.

Morduch, Jonathan, “The Microfinance Promise”, *Journal of Economic Literature*, 37 (4): 1569-1614, 1999.

Murphy, A., “Money, Money, Money: An Exploratory Study on the Financial Literacy of Black College Students”, *College Student Journal*, 478-488, 2005.

Nano, D. ve Polo, A., Academic Status Differences in Financial Literacy among Albanian University Students. *EuroEconomica*, 35(1), 75-82, 2016.

National Council on Economic Education (NCEE), *What American Teens & Adults Know About Economics*, New York, USA, 2005.

OECD, *Improving Financial Literacy Analysis of Issues And Policies Organisation*, OECD, Paris, 2005.

OECD-PISA 2015 Results, *Students’ Financial Literacy*, Volume IV, https://www.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2015-results-volume-iv_9789264270282-en, Erişim Tarihi: 15.02.2019.

Opletalova, A., Financial Education and Financial Literacy in the Czech Education System. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 171, 1176-1184, 2015.

Özcan, H., *Getiri Eğrisi ve Reel Aktivite*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Özçam, M., *Yatırımcı Eğitimi: Dünya Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu*, s.1, 2006.

Özgüler, İsmet, *Bireysel Finansal Kaynakların Yönetiminde Bir Araç Olarak Finansal Eğitimde Dünya Uygulamaları ve Türkiye Karşılaştırması*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2014.

Özkök, İ.C., *Tasarrufların Yönlendirilmesinde ve Geliştirilmesinde Sermaye Piyasasının Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1990.

PACFL (President's Advisory Council on Financial Literacy), *Annual Report to the President*, 2008.

Parasız, İlker, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. 7. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2001.

Pay Sahibinin Hakları, (t.y.), <https://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/paylar/hisse-senedi-sahibinin-haklari>, Erişim Tarihi: 06 Ocak 2019.

Paylar, (t.y.), <https://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/paylar>, Erişim Tarihi: 06 Ocak 2019.

Remund, D.L. Financial literacy explicated: the case for a clearer definition in an increasingly complex economy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 276, 2010.

Sancak, İ. E., *Yatırım Fonlarının Türkiye Uygulaması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.

Sancaktar, Canan, *Sermaye Piyasasının Gelişiminde Kurumsal Yatırımcıların Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2006.

Saraç, E., *Finansal Okuryazarlık ve Dumlupınar Üniversitesi Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2014.

Sarıgül, H., "A Survey of Financial Literacy Among University Students", *The Journal of Accounting and Finance*, 64. 207-224, 2014.

Satoğlu, S., *Bireysel yatırımcıları koruma aracı olarak finansal okuryazarlık ve Türkiye uygulaması*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2014.

Schagen, S. & Lines, A., Financial Literacy in Adult Life: A Report to the NatWest Group Charitable Trust, Slough, Berkshire: *National Foundation for Educational Research*, 1996.

Sezer, D., *Yatırımcı davranışlarının etkinliği ve psikolojik yanlısamalar*, Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2013.

Shambare, R. ve Rugimbana, R., “Financial Literacy Amongthe Educated: An Exploratory Study of Selected University Students in SouthAfrica”, *Thunderbird International Business Review*, 54(4), 581-590, 2012.

Smith, C. ve Barboza, G., “The Role of Trans-Generational FinancialKnowledge and Self-Reported Financial Literacy on Borrowing Practices and Debt Accumulation of College Students”, *Journal of Personal Finance*, 13(2), 28-50, 2014.

Sohn, S.-H., Joo, S.-H., Grable, J., Lee, S. ve Kim, M., “Adolescents’ financial literacy: The role of financial socialization agents, financial experiences, andmoney attitudes in shaping financial literacy among South Korean youth”, *Journal of Adolescence*, 35, 969-980, 2012.

Şakar, H., *Genel Bankacılık Bilgileri*, İstanbul, Yayın No:4, 2000.

Tanör, Reha, *Türkiye Sermaye Piyasası Mevzuatı*, 1. Cilt, Beta Yayınları, İstanbul,1999.

Tatlıdıl, R. ve Oktav, M., *Pazarlama Yönetimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1992.

TCMB Terimler Sözlüğü, 2019, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu>, Erişim Tarihi: 5 Ocak 2019.

TCMB, TCBHM, SPK, BDDK ve TMSF, Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları, 2014, 29021 sayılı **T.C. Resmi Gazete**, 5 Haziran 2014.

Temizel, F., **Mavi Yakalılarda Finansal Okuryazarlık**, Beta Yayınları, 2010.

Temizel, F. ve Fatih Bayram, “Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**.12(1), 73-86, 2011.

Temizel, F. ve Özgüler İsmet, A Review of Financial Education. Business & Management Studies: An International Journal, 3(1), 1-16, 2015.

Tosun, Asiye Ecem, **Lise Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeyi Üzerine Bir Alan Araştırması**, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2016.

Turgut, H., **Parasal Zekâ**, Varlık Yayınları, İstanbul, 2006.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Dünyada ve Türkiye’de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim**, 2011.
https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/362bbf12-7d95-47eb-9d4d-13039893ce5e/finansal_egitim.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-362bbf12-7d95-47eb-9d4d-13039893ce5e-m3fBaLY, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2019.

Üğüdücü, G., **Investigation of High School Students’ Financial Literacy in Terms of Several Variables**, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, 2018.

Valentine, G. ve Khayum, M., “Financial Literacy Skills of Students in Urbanand Rural High Schools”, **Delta Pi Epsilon Journal**, 47(1), 1-10, 2005.

Venter, Gerhard Van de, “Financial Planners’ Perceptions of Risk Tolerance”, **The 2006 Financial Management Association’s (FMA) Annual Conference**, Salt Lake City, Utah, USA, 11-14 October,1-31. 2006.

- Vitt, L. A., Anderson, C., Kent, J., Lyter, D. M., Siegenthaler, J. K., & Ward, J. Personal finance and the rush to competence: Financial literacy education in the U.S. **Middleburg VA: Institute for Socio-Financial Studies**, 2000.
- Watkins M.W., “Determining Parallel Analysis Criteria”, **Journal of Modern Applied Statistical Methods**, Vol. 5, No. 2, 344-346, 2006.
- Watson, John ve Mark McNaughton, “Gender Differences in Risk Aversion and Expected Retirement Benefits”, **Financial Analysts Journal**, Vol. 63, Issue 4, 52-62, 2007.
- Willis, L. E. “Against financial-literacy education”. **Iowa L. Rev.**, 94, 197. 2008.
- Worthington, A. C., Predicting Financial Literacy in Australia. **Financial Services Review**, 2006.
- Yardımcıoğlu, M. ve Yörük, A., “Türkiye’deki Finansal Okuryazarlığın ve Finansal Farkındalığın Durumu”, **Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi**, 9(2), 173-208, 2016.
- Yılmaz, D., “Finansal Eğitim ve Finansal Farkındalık: Zorluklar, Fırsatlar ve Stratejiler”, **TCMB ve SPK Uluslararası Konferans**, 9-11 Mart 2011, İstanbul.
- Yüceyılmaz, Hasan Ferit ve Özgürel, Banu, “Finansal Okuryazarlık: İzmir’de Orta Öğretim Öğrencileri Arasında Yapılan Bir Çalışma”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, 10.19: 400-419, 2018.
- Yüksel, C. (t.y.), **Maliye Politikası**, http://www.cihanyuksel.org/mly413_ders_notu.pdf adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 05 Ocak 2019.

EKLER

ANKET FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu anket, bir yüksek lisans tezi araştırmasına veri sağlamak üzere hazırlanmış olup, tamamen akademik bir amaca yöneliktir. Cevaplayacağınız anketin sonucunun güvenilirliği, sizin doğru ve samimiyetle vereceğiniz yanıtlara bağlıdır. Elde edilen veriler sadece bu çalışmada ve bilimsel amaçla kullanılacaktır. Sonuçlar, istatistiksel kurallara uygun olarak genelleneceğinden anket formunda kimlik bilgilerinizle ilgili herhangi bir soru bulunmamaktadır. Gönderilecek cevaplar gizli tutulacak ve sizlere hiçbir yükümlülük getirmeyecektir. İlginiz, katılımınız ve yardımlarınız için çok teşekkür ederiz.

İsim Soy isim

Kırıkkale Üniversitesi

..... Fakültesi

BÖLÜM 1

1) Cinsiyetiniz

Erkek () Kadın ()

2) Yaşınız (Lütfen belirtiniz)

3) Kaçınıcı Sınıfsınız?

9. Sınıf () 10. Sınıf () 11. Sınıf () 12. Sınıf ()

4) Okul Türünüz Nedir?

Anadolu Lisesi ()

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ()

İmam Hatip Lisesi ()

Fen Lisesi ()

Sosyal Bilimler Lisesi ()

Güzel Sanatlar Lisesi ()

Spor Lisesi ()

5) Ailenizin Aylık Gelir Durumu

0-2000 TL () 2.000 - 4.000 TL () 4.000 – 6.000 TL () 6.000 ve üzeri. ()

6) Aileniz tarafından ihtiyaçlarınız için size tahsis edilen aylık bütçe

0-250 TL. () 250-500 TL () 500-1500 TL () 1500 TL üzeri ()

7) Kendinize ait biriktirmiş olduğunuz para miktarı?

Birikmiş Param yok () 100 – 1000 TL () 1000-3000 TL. () 3.000 TL üzeri ()

8) Kredi Kartı veya Ek Kart kullanıyor musunuz?

Evet () Hayır ()

9) Sizin için Hayatta Başarının ölçütü nedir?

Kişisel mutluluk ()

Sağlıklı yaşam ()

İyi bir üniversitede ve bölümde okumak ()

Bir ev sahibi olmak ()

Yüksek Maaşlı bir işte çalışmak ()

S.N.	Lütfen aşağıdaki önermelere katılma durumunuzu belirtiniz.	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Bir ürünü satın almadan önce, maddi gücümün o ürün için yeterli olup olmayacağını dikkatlice değerlendiririm.					
2	Para biriktirip sürekli sıkıntı çekmektense olan parayı hemen harcıyıp anı yaşamak beni daha çok mutlu eder. ***					
3	Birine borcum olduğunda bunu zamanında ödeyebilmek için kendime bir ödeme planı hazırlar ve bu planı özenle takip ederim.					
4	Erkenden bitirip bir sonraki harçlık zamanına kadar parasız kalmamak için, paramı dengeli ve planlı olarak harcarım.					
5	Harçlığımdan kendime (kıyafet, elektronik eşya v.b.) bir şeyler almak için düzenli olarak para biriktiririm					
6	Para benim için hiçbir şeydir, para ile saadet olmaz. ***					
7	İyi bir gelecek için iyi bir eğitime, iyi bir eğitim için de yeteri kadar paraya ihtiyaç vardır.					
8	Devlet, kamu hizmetlerini ve kamusal harcamaları karşılayabilmek için, vatandaşlarından vergi toplamaktadır.					

9	Satın aldığım her ürün veya hizmet için, ayrıca devlete Katma Değer Vergisi ödemekteyim.					
10	Vergileri devlet adına belediyeler toplamaktadırlar. ***					
11	Doların artmasının ülkemiz ekonomisine bir zararı bulunmamaktadır. ***					
12	Herkes devlete eşit miktarda vergi ödemektedir. ***					
13	Bankalar, müşterilerine sundukları hizmetlerin karşılığını devletten karşılamaktadırlar. ***					
14	Bankaların müşterilerden aldıkları işlem ücretleri (havale, eft, kredi kartı çıkartma, fiş kesme v.s), faiz gelirlerini oluşturmaktadır. ***					
15	Satın aldığım bir ürünün arızalı çıkması durumunda, para iadesi için hangi kuruma başvurmam gerektiğini biliyorum.					
16	Evim veya arabam olsaydı, onlara gelebilecek olası hasarları karşılaması için, sigorta hizmetlerine ödeme yapardım.					
17	Bir ürünü satın almadan önce üretici veya satıcının kim olduğuna dikkat ederim.					
18	Dolar yükseldikçe, dolaylı olarak Türk lirasının değeri de düşmektedir.					
19	Enflasyon, ülke genelindeki ürün ve hizmetlere ait fiyatların sürekli artmasını ifade eder.					
20	İnternet üzerinden ödeme yapacağımda, ödemenin Güvenli Alışveriş (3D secure) Sistemi üzerinden yapılmasına dikkat ederim.					
21	İnternet üzerinden alışveriş yaparken, sanal mağazanın geçmiş satıcı yorumlarına ve güvenilirlik düzeyine dikkat ederim.					
22	Bir ürünün fiyatının yüksek olması, o ürünün kaliteli olduğunu gösterir. ***					
23	Youtube, Facebook ve Instagram gibi sosyal medya şirketleri, çalışanlarının ücretlerini büyük oranda reklam gelirlerinden karşılamaktadırlar.					
24	Facebook'ta beğendiğim bir paylaşımın veya Twitter'da retweet ettiğim bir tweetin, şirketler için bir para değeri olduğunu düşünmüyorum. ***					
25	Teknoloji geliştikçe, dijital şirketler müşterilerinin internet kullanım profilleri üzerinden daha çok para kazanmaktadırlar.					
26	Hiçbir sigortası olmayan hastalar, devlet hastanelerinde ücretsiz tedavi olabilirler.*					

27	Bankalar, müşterilerine ait paraları, onların izni ve onayı olmadan işletmemektedirler. ***					
28	Kredi kartı borcunu zamanında ödememek, bankaların müşterilerine verdiği kredi notunu düşürür.					
29	Bir kişinin bankada bulunan para miktarı, onun kredi notunu etkilemez.					
30	Yüklü miktarda bir param olsa, bu parayı nasıl işleterek gelir elde edeceğimi bilirim.					
31	Türkiye'nin yurtdışına mal ve ürün satması ihracat, yurtdışından mal ve ürün satın alması ise ithalattır.					
32	Üretimde iş bölümünün amacı daha çok kişiye iş imkanı sağlamaktır. ***					
33	Marketlerde satın aldığımız çoğu ürün, doğrudan üreticiden temin edilmektedir. ***					
34	İnsanların istek ve ihtiyaçları sonsuz, bu ihtiyaçları karşılamak için gereken kaynaklar ise sınırlıdır.					
35	Borsa kelimesinin ne anlama geldiğini biliyorum.					
36	Döviz kelimesinin ne anlama geldiğini biliyorum.					
37	Faiz kelimesinin ne anlama geldiğini biliyorum.					
38	Enflasyon kelimesinin ne anlamla geldiğini biliyorum.					
39	Sigorta ve kasko kelimelerinin ne anlama geldiğini biliyorum.					
40	Tazminat kelimesinin ne anlama geldiğini biliyorum.					
41	Kredi notunun ne anlama geldiğini biliyorum.					
42	Finansal yatırım kelimesinin ne anlama geldiğini biliyorum.					
43	İstihdam kelimesinin ne anlama geldiğini biliyorum.					
44	"Kamu ihalesi" kelimesinin ne anlama geldiğini biliyorum.					

